

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 18
31 июль

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
9 -ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
18-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ- 9**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
18-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART- 9**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 18-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июль 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 75 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга багишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хукуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содикovich, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содикovich, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

1. Фаррух Файзиев Абдуллахожаевич	
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАСШИРЕНИЯ ДОХОДОВ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА	8
2. X.Xudayarova	
INNOVATSION RIVOJLANISHNISHDA QO'LLAB QUVVATLOVCHI IMKONIYATLAR VA DUCH KELINADIGAN MUAMMOLAR.....	11
3. Абдурахимова Гулчирой Махамматжон қизи	
ЎЗБЕКИСТОН РИВОЖЛANIШINI ТАЪМИНЛАШДА РАҶАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЗАРУРАТИ	13
4. Беркинов Бозорбай	
МАҲАЛЛА КОМПЛЕКСИНИ ҚУРИШ ВА ОИЛА ТАДБИРКОРЛИГИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ЖАЛБ ЭТИШНИНГ УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	15
5. Карабекян Светлана Хамдамовна, Базарова Маира Хамдамовна	
РОЛЬ ИННОВАЦИИ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ	18
6. Лапасова Санобар Убайдуллаевна	
ЎЗБЕКИСТОНДА РАҶАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЗАРУРАТИ	20
7. Шакирова Гўзал Абрашовна	
МАҲАЛЛА ФАРОВОНЛИГИ – МУСТАҲКАМ ОИЛА ПОЙДЕВОРИ	22
8. Шакирова Гўзал Абрашовна	
ЎЗБЕКИСТОН СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИК АЛОҚАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	25
9. Юлдашев Элдор Илхомжонович, Юлдашева Нихола Тоҳир қизи	
ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ САВДОНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	27
10. Юлдашев Элдор Илхомжонович, Юлдашева Нихола Тоҳир қизи	
ТАШҚИ САВДОНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ЭКСПОРТНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ: ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ	32
11. Odilova Sitora Sayfitdin	
THE CURRENT POSITION OF THE JUICE AND JUICE MARKET AND ITS HISTORICAL DEVELOPMENT.	36
12. Авезова Шахноза Махмуджановна	
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ТРУДОВЫМИ РЕСУРСАМИ.....	38
13. Раджабова Гавхар Умаровна, Абдуллаев Абдулходи Абдулла ўғли	
РАҶАМЛИ ИҚТИСОДИЁТДА МЕҲНАТ БОЗОРИ ВА КАДРЛАР КОМПЕТЕНТЛИГИ	41
14. Махамматова Хилола Эгамбердиевна,	
Абдурахимова Гулчирой Махамматжон қизи	
ИҚТИСОДИЁТНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛANIШIDA ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ ТИЗИМИНИНГ РОЛИ	46
15. Юлдашев Элдор Илхомжонович, Юлдашева Нихола Тоҳир қизи	
ТОВАРЛАР ТАШҚИ САВДОСИ: ЎЗБЕКИСТОН-РОССИЯ.....	49
16. Юлдашев Элдор Илхомжонович, Юлдашева Нихола Тоҳир қизи	
COVID-19 ПАНДЕМИЯСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИГА ТАЪСИРИ.....	52
17. Jumaniyazova Sharifa Rashidovna, Allanazarov Otaxon Bayramboyevich	
O'ZBEKISTON TURIZMI SOHASIDA МЕНМОНХОНА ХО'JALIGINING RIVOJLANISH HOLATI. (Xorazm viloyati misolida)	55
18. Maxmudov Dostonbek Soyibjon o'g'li	
KEYNESIAN MODEL AND THE MODERN ECONOMY	57
19. Шукуров Акмал Укташевич, Жабборов Элбек Эркин ўғли	
ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ ТИЗИМЛАРИДА ВИРТУАЛ САВДО МАЙДОНЛАРИ	58
20. Шукуров Акмал Укташевич, Жабборов Элбек Эркин ўғли	
ОНЛАЙН ВА ОФЛАЙН РЕКЛАМАНИНГ РИВОЖЛANIШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	60

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

21. Шукуров Акмал Уктуевич, Жабборов Элбек Эркин ўғли ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ ТИЗИМЛАРИ	62
22. Файзуллаев.Б.П, Абдуллаев З ЎЗБЕКИСТОНДА РАҶАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ ВА МУОММОЛАРИ	64
23. Собитова Раъно Солижоновна ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШ АСОСИДА ИМПОРТ ТАРКИБИНИ КАМАЙТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ	67
24. Саттаров Р.А. ЎЗБЕКИСТОНДА МИНТАҚАЛАРАРО ҲАМКОРЛИКНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ ВА ШАКЛАНТИРИШ ТИЗИМИ	70
25. Саттаров Р.А. Прогнозлаштириш ЎЗБЕКИСТОНДА ҲУДУДЛАРАРО ҲАМКОРЛИКНИ ШАКЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ	73

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАСШИРЕНИЯ ДОХОДОВ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА

*Фаррух Файзиев Абдуллахожаевич
соискатель, Центр повышения и квалификации при Государственный
налоговый комитет Республики Узбекистан*

Аннотация: В данной статье рассматривается роль доходов местного бюджета в развитии региона, расширение базы доходов местного бюджета, анализируются реформы в этом направлении и разработаны соответствующие рекомендации.

Ключевые слова: инвестиция, местный бюджет, межбюджетные отношения, фискальный баланс, инвестиционный климат, ставка рефинансирования.

Эффективная организация доходной политики местного бюджета играет важную роль в решении задач социально-экономического развития регионов. О мобилизации налогов и платежей в бюджетной системе при разработке налоговой политики

Важно объективно оценить потенциал регионов, повысить эффективность факторов, влияющих на механизмы формирования доходов местного бюджета и оценить возможные негативные социально-экономические последствия.

Стратегия действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан на 2017-2021 годы предусматривает увеличение базы доходов местных бюджетов, обеспечение их финансовой независимости, улучшение межбюджетных отношений, направленных на укрепление доходной части местных бюджетов, комплексное и сбалансированное социально-экономическое развитие регионов, районов и городов. Были определены приоритеты, такие как активное привлечение иностранных инвестиций в регионы путем улучшение инвестиционного климата [1]. Важно изучить лучшие практики развитых стран, применить их положительные результаты в стране.

С 2020 года вводится новая бюджетная система для расширения полномочий Олий Мажлиса и местных советов народных депутатов в бюджетной сфере, для дальнейшего повышения ответственности бюджетных распорядителей, для обеспечения свободы местных властей в формировании и использовании доходов местного бюджета.

Впервые в Законе Республики Узбекистан «О государственном бюджете Республики Узбекистан на 2020 год» предусмотрено, что расходы республиканского бюджета утверждаются палатами Олий Мажлиса Республики Узбекистан министерствами и ведомствами, а местные бюджеты - местными властями.

Виды доходов, которые непосредственно связаны с деятельностью местного самоуправления и полностью предоставлены в распоряжение местных бюджетов, были расширены.

С 2020 года государственные расходы всех государственных целевых фондов и внешних заимствований будут отражены в консолидированном государственном бюджете, а уровень бюджетного покрытия и прозрачности будет усилен.

Учет общего фискального баланса был установлен в соответствии с международными стандартами [2].

Согласно Закону Республики Узбекистан «О государственном бюджете Республики Узбекистан» в 2020 году был внесен ряд изменений в формирование доходов местного бюджета.

Налог на добавленную стоимость будет перечислен в полный республиканский бюджет во всех регионах, кроме Республики Каракалпакстан. Согласно прошлогодней практике, налог на добавленную стоимость составляет 60% в Андижанской области, 20% в Бухарской области, 61% в Джизакской области, 50% в Кашкадарьинской области, 36% в Самарской

области, 63% в Сурхандарьинской области, 29% в Сырдарьинской области, 20% в Ташкентской области, Республике Каракалпакстан. Мы видим, что это 100% в Наманганской и Ферганской областях и 0% в Ташкенте[3].

Налог на прибыль 85 крупнейших платящих и коммерческих банков страны будет перечислен в национальный бюджет. В результате перечисления этих двух видов налогов в республиканский бюджет, в качестве компенсации местным бюджетам, из республиканского бюджета будет финансироваться 1-я группа расходов школ и дошкольных учреждений, финансируемых из местного бюджета, то есть заработка работающих.

Поступления в местные бюджеты с 2020 года: - акцизы на алкогольную продукцию (1,7 трлн. Сумов), акцизы на мобильные услуги (0,9 трлн. Сумов) распределяются по регионам в зависимости от доли населения; - Сбор за регистрацию транспортных средств в МВД (ранее этот сбор вносился в Дорожный фонд).

Изменения в системе оставления части поступлений в местный бюджет в 2020 году, чем прогноз местного бюджета: 2019 год- В установленных прогнозах доходов местного бюджета 50% превышения прогноза по НДС, налог на прибыль и налог на доходы физических лиц оставлено в распоряжении местных бюджетов. 2020 год- Установлена такой порядок который собранных сверх прогноза доходов местного бюджета (100% по подоходный налог, 100% по налог на прибыль (без учета 85 крупнейших платящих и коммерческих банков), 100% с НДС (без учета 85 крупнейших платящих и коммерческих банков)) остаётся распоряжение местных бюджетов.

В целях повышения независимости местных бюджетов в 2020 году местным органам власти и советам народных депутатов был предоставлен ряд полномочий:

В частности, органы местного самоуправления могут предусматривать уплату налога на имущество, земельного налога, налога на использование водных ресурсов на срок до 2 лет или в рассрочку.

На просроченные средства начисляются проценты, равные ставке рефинансирования. Советы народных депутатов, учитывая специфику региона, могут применять коэффициенты в размере 0,7 - 1,3 к ставкам земельного налога, налога на имущество, фиксированного налога на отдельные виды деятельности [4].

С 2019 года был введен механизм, обеспечивающий, чтобы не менее 10% из дополнительных средств каждого бюджета района и города будут направляться исходя их предложений граждан.

Благодаря этому механизму решается ряд местных социальных проблем. В частности, в 2019 году 113068,1 млн. сумов было выделено из дополнительных источников районного и городского бюджетов по инициативе граждан, включая строительство и ремонт учебных заведений, ремонт и обустройство дорог, коммунальные услуги, строительство, ремонт и обслуживание объектов здравоохранения.

50 483 предложения были поданы гражданами на оборудование, строительство и ремонт баз отдыха, строительство спортивных комплексов и детских стадионов, финансовую помощь малоимущим, а также на благоустройство мечетей и кладбищ.

Органы местного самоуправления имеют право устанавливать арендные ставки или фиксированные ставки подоходного налога для районов, специализирующихся на общественном отдыхе и туризме, вплоть до ставки, установленной для города Ташкента.

Было принято Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 20 февраля 2020 года № 107 «О введению специального порядка налогового администрирования и по учету объектов налогообложения в качестве эксперимента в Бостанлыкском районе ташкентской области». Согласно этому Постановлению, новый налоговый режим будет апробирован в Бостанлыкском районе Ташкентской области с 1 мая 2020 года по 1 мая 2021 года.

Согласно этой порядке, люди, зарабатывающие на водном транспорте, водных мотоциклах, снегоходах, квадроциклах, парапланах и дельтаплане в зонах отдыха, теперь платят налогу государству за предоставление этих услуг. Целью внедрения этой системы является обеспечение занятости, создание дополнительных источников доходов для местного бюджета и многое другое.

Развитие малого и среднего бизнеса в регионе (через унификацию налоговой системы и налогов), совершенствование процедуры аренды земли и недвижимости с целью

увеличения доли безналоговых доходов, партнерства местных органов власти и частного сектора в различных сферах (включая инфраструктуру) это может быть увеличено за счет выпуска муниципальных облигаций для муниципального жилья, инвестиций в развитие инфраструктуры за счет доходов, а также государственной жилищной политики на региональном уровне и финансовой помощи малоимущим и создания благоприятных условий. В то же время важно разработать нормы распределения, учитывающие демографические показатели регионов и их изменения, а также применение как вертикального, так и горизонтального распределения налоговых поступлений, то есть передачи ряда налогов в бюджеты отдельных регионов.

Увеличение доходов местного бюджета целесообразно за счет государственной регистрации недвижимости, не зарегистрированной в налоговых органах, государственной регистрации предпринимательской деятельности, осуществляющих незарегистрированную предпринимательскую деятельность. Необходимо ввести практику налогообложения недвижимости по рыночной стоимости.

Список литературы

1. Указ Президента Республики Узбекистан от 7 февраля 2017 года № УП-4947.
2. Постановление Президента Республики Узбекистан от 30 декабря 2019 года № ПП-4555.
3. Формируется на основании данных Государственного налогового комитета РУз.
4. Статья 422 Налогового кодекса РУз.

INNOVATSION RIVOJLANISHNISHDA QO'LLAB QUVVATLOVCHI IMKONIYATLAR VA DUCH KELINADIGAN MUAMMOLAR.

*Tayyorladi: TMI katta o'qituvchisi: X.Xudayarova,
TMI talabasi: Y.Xoliquulova
Telefon: +99897 760 18 42
safarovasetora303@gmail.com*

ANNOTATSIYA: O'tgan asrning oxirlarida yuzaga kelgan bilimlarga asoslangan iqtisodiyotga o'tish kontseptsiyasi industrial davrdan information texnologik davrning ishlab chiqarish usuliga o'tish bilan bog'liqdir. Ushbu tezis ham xuddi shu hozirgi davrda dolzarb bo'lган innovatsiyalar tushunchasini va bu bilan bog'liq bo'lган ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni innovatsiyalar nuqtai-nazaridan tadqiq qilish hamda shu asosda mamlakatimizda innovatsion rivojlanish jarayonini ilmiy asosda shakllantirish uchun imkoniyat darajasida innovatsion rivojlanishdagi beriladigan imkoniyatlar va ba'zi bir muammolar haqida yoritilgan. Ushbu ilmiy-ommabop tezis "Bank ishi" kafedrasining katta o'qituvchisi X.Xudayarova tomonidan ko'rib chiqilgan va nashr qilishga tavsiya etilgan hamda oliy ta'limning bakalavr va magistr mutahassisliklarida ta'lim olayotgan talabalarga va innovatsiyalar bilan qiziqqan amaliyot xodimlariga foydalanish uchun mo'ljallangan.

Hozirgi kunda jahon miqyosidagi sanoati rivojlangan tashkilotlar, korxonalar, banklar va umuman davlatlar o'zining shu darajaga yetishiga asosiy sababni o'zlarini innovatsion rivojlanish yo'liga o'tishlari bilan bog'laydilar. Shuning uchun ham iqtisodiyotning innovatsiyalarga talabgor va sezgir qilinishini oshirish zamonaviy davlatlarning, shu jumladan, O'zbekistonning asosiy maqsalaridan biridir desak, also yanglishmaymiz.

Hozirgi shart-sharoitlarda iqtisodiy rivojlanishdagi asosiy rolni ishlab chiqarishning texnik va texnologik bazasini uzluksiz ravishda yangilash imkonini beradigan, mahsulot tannarxini kamaytiradigan, yangi raqobatbardosh mahsulotlarni o'zlashtirish va ishlab chiqarishga imkon beradigan va mahsulot hamda hizmatlar jahon bozoriga suqulib kirishga imkon beradigan innovatsion faoliyat o'naydi desak also mubolag'a bo'lmaydi.

Innovatsion loyihalarni taqdim etish va amalda qo'llash va yanada innovatsion loyihalarni jonlantirish uchun keyingi yillarda ko'pgina konferentsiyalar, ilmiy anjumanlar, ko'rgazmalar va turli forumlar o'tkazilishi davomiy tarzda amalga oshirilmoqda. Va yana amalga oshirilganda bir qancha qulayliklar va albatta foyda keltiradigan har bitta loyihalar davlat tomonidan rag'batlantirilib borilmoqda. Shu chora-tadbirlarga qo'shimcha ravishda, xozirgi paytda respublikada mamlakat iqtisodiyotining innovatsion yo'ldan rivojlanishiga yordam berishi ko'zda tutilgan fondlar tashkil qilindi va o'zbek olimlari va ixtirochilari davlat tomonidan bo'layotgan qo'llab-quvvatlashni his qilgan holda o'z innovatsion loyihalarini amaliyotga tadbiq qilishga imkoniyat topmoqdalar. Innovatsiya yo'nalishidagi o'ziga xos bo'lган mustaqil davlat siyosati yuritilmoqda. Ammo so'zsiz ijobiy bo'lган jihatlar bilan bir qatorda bir qancha ko'zga ko'rindigan darajadagi muammolar ham yo'q deb bo'lmaydi va lekin hozirgi kunda bu muammolarga yetarli darajada e'tibor berilmoqdaki, bu muammolarni hal qilish davlatning va tadbirkorlar qatlaming mamlakatni innovatsion yo'ldan to'g'ri va olg'a ketishiga turtki bo'lmoqda.

Bunday hal qilinayotgan muammolardan biri sifatida bundan uzoq emas 3-4 yil oldingi malakali mutaxassislar tayyorlash muammosini hal qilmasdan turib iqtisodiyotning yuqori sur'atlar bilan rivojlanishiga umid qilib bo'lmaydi degan qarashlarni keltirishimiz mumkin. Chunki hozirgi davrda innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishi yuqori malakali mutaxassislarining yetishmovchiligi holatiga duch keldi. Bu muammoning vujudga kelishida esa asosiy omilni korrupsiyada desak also mubolag'a bo'lmaydi. Bunga misol tariqasida Oliy o'quv yurtlariga kirish test sinovlari topshirish jarayonidagi korruptsiya holatlari va ko'pchilik yoshlarning chuqur bilim olmasdan faqatgina diplom olish uchun bo'lган talablar, "...shunchaki bitirib olsamu, qo'limda diplom bo'lsa bo'ldi chanlgalda sho'rva.." degan hom hayollar albatta ming afsus nadomatlar bo'lsinki hozirgi kunda ham yo'q emas. bu so'zlarni keltirishimizda asosiy maqsad esa O'zbekistonda innovatsion loyihalarni yuqori darajada rivojlanmaganligida "aybdor" sababligi uchun ham keltirib o'tishiniz lozim edi. Va yuqorida aytib o'tganimizdek shunday muammolar ham bosqichma-bosqichlik bilan hal qilinmoqdadir.

Endi esa yoshlар o'rtasida innovatsion loyihalarni rivojlantirish uchun qanday ishlarni amalgalashimizda qurilishlarning yuqori muammolarni qo'shishimizda asosiy maqsad esa O'zbekistonda innovatsion loyihalarni yuqori darajada rivojlanmaganligida "aybdor" sababligi uchun ham keltirib o'tishiniz lozim edi. Va yuqorida aytib o'tganimizdek shunday muammolar ham bosqichma-bosqichlik bilan hal qilinmoqdadir.

Endi esa yoshlар o'rtasida innovatsion loyihalarni rivojlantirish uchun qanday ishlarni amalgalashimizda qurilishlarning yuqori muammolarni qo'shishimizda asosiy maqsad esa O'zbekistonda innovatsion loyihalarni yuqori darajada rivojlanmaganligida "aybdor" sababligi uchun ham keltirib o'tishiniz lozim edi. Va yuqorida aytib o'tganimizdek shunday muammolar ham bosqichma-bosqichlik bilan hal qilinmoqdadir.

oshirilmoqda degan savolni o‘rtaga qo‘yib unga quyidagicha javoblarni taqdim etamiz:

- Ilmiy izlanishlar asosida turli xil zamonaviy innovatsion texnologiyalar yarata oladigan va tadbirkorlik bilan mos tushadigan umum davlat dasturlar ishlab chiqilmoqda;
- Innovatsion tizimlar yaratish va baholash sohasida faoliyat ko‘rsatadigan malakali ekspertlar guruhini yaratilib va uning faoliyati rivojlantirilmoqda – xuddi shu ekspertlar barcha katta va kichik innovatsion loyihalarning maqsadga muvofiqligini aniqlab berishmoqda;
- Mamlakatning innovatsion yo‘ldan rivojlanishi zarurligini hamda bu O‘zbekiston kelajagi uchun o‘ta muhimligini barcha aholi qatlamlariga tushnarli va ommabop tarzda yetkazish.

Xulosa o‘rnida aytib o‘tishimiz joizki O‘zbekiston Respublikasida oxirgi 3-4 yil ichida innovatsion loyihalarni rivojlantirish uchun ko‘zga ko‘rinarli darajadagi harakatlar amalga oshirilmoqda. To‘g‘ri hammasiga birdaniga erishib bo‘limganidek innovatsion loyihalarni rivojlantirishdagi yuqori natijalarga erishishga ham bosqichma-bosqich albatta erishamiz.

Kalit so‘zlar: Innovatsion rivojlanish, innovatsion faoliyat, innovatsion loyihalar, korrupsiya.

Foydalanilgan adabiyotlat ro‘yhati:

1. R.X.Ayupov, G.R.Boltaboeva “O‘zbekistonda innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish muammolari va yechimlari” . T.: TMI, 2013 va internet saytlari : www.library.ziyonet.uz va www.tsue.uz

ЎЗБЕКИСТОН РИВОЖЛАНИШИНИ ТАЪМИНЛАШДА РАҶАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЗАРУРАТИ

*Тошкент молия институти 3-курс талаабаси
Абдурахимова Гулчирой Махамматжон қизи
97 140 52 12*

Аннотация. Ушбу мақолада рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши, ахборот соҳасида инқилоб ва иқтисодиётнинг глобаллашув жараёнларини тезлаштириш билан боғлиқ электрон хукумат имкониятлари ҳақида ёзилган.

Калитли сўзлар. рақамли иқтисодиёт, меҳнат унумдорлиги, рақамли трансформация, глобаллашув, электрон хукумат, иқтисодий тизим, реал сектор.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 28 декабрь куни Тошкентдаги симпозиумлар саройида ўтказилаётган йиғилишда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати ва Қонунчилик палатасига мурожаат қилдилар. Президент мурожаатномасида Ўзбекистонда рақамли иқтисодиёт концепцияси ишлаб чиқилишини маълум қилган эдилар. Президентимиз «Рақамли иқтисодиётга ўтмасак, орқада қолиб кетяпмиз. Иқтисодиётнинг барча соҳаларини рақамли технологиялар асосида янгилашни назарда тутадиган Рақамли иқтисодиёт миллий концепциясини ишлаб чиқишимиз керак. Шу асосда «Рақамли Ўзбекистон-2030» дастурини ҳаётга татбиқ этишимиз зарур. Рақамли иқтисодиёт ялпи ички маҳсулотни камида 30 фоизга ўстириш, коррупцияни кескин камайтириш имконини беради. Нуфузли халқаро ташкилотлар ўтказган таҳлиллар ҳам буни тасдиқламоқда. Шунинг учун иқтисодиёт соҳаларида рақамли трансформацияни амалга ошириш, миллий ахборот технологияларини ривожлантириш ва бу йўналишда инвестициялар жалб этиш зарур»¹ деб алоҳида таъкидладилар.

Хозирги кунда рақамли иқтисодиёт тушунчаси бир қатор мамлакатларнинг иқтисодий назарияси ва амалиётида пайдо бўлди. Бу рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши, ахборот соҳасида инқилоб ва иқтисодиётнинг глобаллашув жараёнларини тезлаштириш билан ажralиб турди. Улардан фойдаланиш самарадорлиги ортиб бораётган билимга айлантирилди ва ижтимоий-иктисодий алоқалар тобора кенгайиб бормоқда. Бозор субъектларининг фаолиятида рақамли трансформацияларнинг асосий омили рақамли маданиятни ривожлантиришдан иборат. Жамиятни ижтимоий ва иқтисодий ислоҳ қилишнинг ҳозирги босқичида атроф-муҳит жамиятнинг институционал тузилишига хос хусусиятларини келтириб чиқармоқда ва бу асосда янги тушунчалар ва ёндашувларни шакллантиришга зарурат туғдиради.

Мамлакатимизда маъмурий тартиботлардан ўтишни соддалаштириш, аҳоли турмуши сифатини ошириш, инвестиция ва ишбилармонлик муҳитини яхшилашга қаратилган электрон хукуматни, шу жумладан, давлат хизматларини кўрсатиш тизимини модернизация қилиш ва ривожлантириш борасида изчил чоралар кўрилмоқда.

Шу билан бирга, рақамлаштиришни таъминлашга ва рақамли иқтисодиётга ўтишга тўсқинлик қилаётган қатор ҳал қилинмаган муаммо ва камчиликлар сақланиб қолмоқда.

Хусусан, давлат ахборот тизимларини ривожлантиришнинг ягона принциплари ишлаб чиқилмаган, ушбу соҳадаги тадбирлар эса ўзаро ва бошқа ахборот тизимлари билан узвий боғланмаган ҳолда амалга оширилмоқда.

«Электрон хукумат» тизими инфратузилмаси лозим даражада ривожланмаяпти, бу давлат хизматларини кўрсатишида ва идоралараро электрон ҳамкорлик қилишда замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг қўллашга ўз таъсирини кўрсатмоқда. «Электрон хукумат» тизимини жорий этишда таъсирчан мувофиқлаштирув ва ягона технологик ёндашувнинг мавжуд эмаслиги ресурсларнинг нооқилона фойдаланилишига олиб келмоқда ҳамда тадбирларнинг самарадорлигини пасайтирув.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти 2019 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар ҳақида Олий Мажлисга Мурожаатномаси 28.12.2018 й.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони 13.12.2018 й. Н Пф-5598 Ўзбекистон Республикаси Давлат Бошқарувига Рақамли Иқтисодиёт, Электрон Хукумат Ҳамда Ахборот Тизимларини Жорий Этиш Бўйича Кўшимчачора-Тадбирлар Тўғрисида.

Рақамли иқтисод - бу ишлаб чиқариш комплекси, инсон учун ҳаёт ва қулайликни таъминлайдиган маҳсулот ва хизматларни яратадиган ишлаб чиқариш тизими бўлиб, у ерда маълум бир кибер-жисмоний(киберфизическая) тизим пайдо бўлади. Шунингдек, рақамли иқтисод расмийлаштирилиши мумкин бўлган барча нарсани қамраб олиши мумкин, яъни мантиқий схемаларда намоён бўлади. Ҳақиқатдан ҳам инсоннинг руҳий ҳақиқатида жойлашган дунёнинг виртуал қисмидан олдин ишлаб чиқариш кучи бўлмаган, янги ғоялар ва маҳсулотлар яратилган муҳит эмас эди. Мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни ривожланишидаги иқтисодий статистик кўрсаткичлари таҳлил қилинди. Шунингдек, юқори технологияли ишлаб чиқариш, иқтисодий фаолият, молиявий хизматлар - интернет форматида ахборот ва коммуникация технологиялари ва шахсий ҳисоблаш қурилмалар, бизнес моделини ва бугунги иқтисодиётда истеъмолчилар нафақат ўзгарди, балки ижтимоий жараёнларни кенг ўзгартириш учун асос таълим концепциялари ва стандартлари, қўнгилочар ва дам олиш, электрон ўзаро асосланган, бу инфратузилмани, рақамли технологиялар асосида иқтисодий фаолият рақамли мақомга эга бўлган глобал иқтисодиётнинг янги тараққиёт вектори ҳисобланади. Интернет орқали бутун дунё бўйлаб ўз маҳсулотларини сотишлари мумкин. Кичик инвестицияга эга бўлган компаниялар тезда пайдо бўлиб, тез ўсиб ривожланиши мумкин. Ахборот технологиялари ёрдамида харажатларни камайтириш ва айни пайтда иқтисодиётнинг кўплаб тармоқларида меҳнат унумдорлиги ва самарадорлигини ошириш учун бундай имконият мавжуд. Шу билан бирга, рақамли иқтисодиётни ҳисобга олган ҳолда бозорда компанияларнинг позицияси тобора мураккаблашиб бормоқда. Стратегик қарорлар қабул қилиш жараённида хавф ва ноаниклик даражаси ошади. Бу ҳолат технологик даражадаги динамик ўзгаришлар, рақобатнинг ўсиши ва иқтисодиётга давлат таъсири туфайли барқарор бозор ҳолатига боғлиқ бўлмайди. Аҳолига таҳдид солаётган томони шундаки, рақамли иқтисоднинг энг муҳим намойиши - роботларни ишлаб чиқаришга ва хизмат кўрсатиш соҳасига кенг жорий этишdir. Сўнгги пайтларда ҳатто ҳалқаро ташкилотлар ҳам иқтисодиётни роботлаштиришга олиб келиши мумкин бўлган хавфларни тушунишди, чунки роботлар деярли одамларни йўқ қиласи.

Хуоса ва таклифлар. Юқоридагиларни ҳисобга олиб, рақамли технологияларни қўллаш ва улардан фойдаланиш, уларнинг мавжудлиги ва сифати, тайёргарлик босқичлари ва ривожланишининг турли даражалари, мажбурий мактабгача таълимда техник кўнилмалар олиш бўйича зарур таълимнинг даражасини оширишга алоҳида эътибор бериш керак ҳамда корхона ва ташкилотларда олий таълим ва докторантура таълим дастурларини таъминлашимиз керак. Минтақавий даражадаги оқилона иқтисодий тизимни шакллантириш барқарор иқтисодий ўсиш нуқталарини аниқлаш, минтақанинг ривожланиш соҳалари ва йўналишларини нафақат замонавий шароитларда рақамли шакллантиришни эмас, балки биринчи навбатда, инсон ресурсларини ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилаш йўли билан давлат-хусусий сектор ҳамкорлиги асосида иқтисодий ва инновацион ривожланиш сармояси шакллантирилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти 2019 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар ҳақидаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси 28.12.2018 й.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони 13.12.2018 Й. Н Пф-5598 Ўзбекистон Республикаси Давлат Бошқарувига Рақамли Иқтисодиёт, Электрон Ҳукумат Ҳамда Ахборот Тизимларини Жорий Этиш Бўйича Кўшимчачора-Тадбирлар Тўғрисида.

МАҲАЛЛА КОМПЛЕКСИНІ ҚУРИШ ВА ОИЛА ТАДБИРКОРЛИГИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ЖАЛБ ЭТИШНИНГ УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ

*Беркинов Бозорбай, и.ф.д., профессор
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
(71) 2392818*

Аннотация: Мақолада маҳаллаларда хусусий шериклик шартлари асосида оила тадбиркорлиги учун янги комплекслар қуришга меҳнат ресурслари ва инвестицияларга бўлган эҳтиёжларни аниқлашнинг услубияти таклиф этилган.

Калитли сўзлар: Маҳалла комплекси, оила тадбиркорлиги, меҳнат ресурслари, инвестициялар, эконометрик таҳлил.

Мамлакатимизда маҳалла ва оила институтини қўллаб-кувватлаш ва уларни янада ривожлантиришда фуқароларни ўзини-ўзи бошқариш органи мухим роль ўйнайди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 февралда қабул қилинган Фармонига¹ кўра фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари тузилмасида ижтимоий-маънавий, ҳуқуқ-тарғибот, оила ва хотин қизлар, ёшлар тарбияси, шунингдек, ободонлаштириш, тадбиркорлик, томорқа ва шу каби масалалар белгилаб қўйилган. Ушбу тузилмада оила тадбиркорлиги ва томорқа ер эгалари вазифалари алоҳида ўринга эга.

Хозирги кунда мамлакатимизда 9 мингдан ошиқ маҳалла фуқаролар йиғинлари мавжуд. Уларнинг ҳар бирида юридик мақомга эга ёки жисмоний шахслар тадбиркорлик ва ишбилармонлик фаолияти билан шуғулланиши мумкин. Улар аҳолини иш билан банд бўлишига ҳамда оила даромадларини кўпайишига салмоқли ҳисса қўшиб келмоқдалар.

Маҳаллада комплексларни қуришга ва ундан кейин фойдаланишга маълум ҳажмдаги меҳнат ресурслари ва инвестициялар талаб этилади. Комплекслар ҳар бир маҳалла ҳудудида аҳоли учун янги иш ўринларини яратиш ва оиласидай тадбиркорликни янада ривожлантириш имкониятини беради. Комплекслар қурилишига инвестициялар киритиш бу бир-бирига туташ бўлган маҳалла ҳудудида турли варианtlарни танлаш йўли билан амалга оширилади.

Маҳалла комплексларини қуриш ва уларни ривожлантириш ҳар бир маҳалла ҳудудида меҳнат ресурсларига бўлган талабни оширади. Биз тадқиқот ўтказган Тошкент шаҳар Шайхонтоҳур тумани “Хувайдо” маҳалласининг 42 та оиласида 250 дан ошиқ оила аъзолари яшайди [2]. Уларнинг 139 таси (55%) меҳнатга лаёқатли ёшдагилар, 16,6 фоизи меҳнатга лаёқатли ёшдан катталар, 27,7% меҳнатга лаёқатли ёшдан кичиклар ҳисобланади.

Меҳнатга лаёқатлилардан 105 киши ёки 41,5 фоизи ишламаётганлар, 34 киши ёки 13,4 фоизи ишламаётганлар қаторига киради. Меҳнатга лаёқатли ёшдагиларнинг 5,5 фоизи бола тарбияси билан банд аёллар, талабалар ва ногиронлардир. Меҳнатга лаёқатли ёшдан катталарнинг (нафақа олувчилар) 2,3 фоизи иш билан банд аҳолидир. Ушбу тоифага кирувчи оила аъзоларининг 64 таси (42 та оиласида) оила тадбиркорлиги билан шуғулланиш истагини билдирган. Ушбу кўрсаткич оила аҳолисининг 25 фоиздан кўпроғини ташкил этади. Шу билан бир вақтда, “Хувайдо” маҳалласининг Хиромий кўчасида яшовчи 16 та оиласининг ёш таркиби (демографик ҳолати) нисбати 54:30:13 га teng ёки меҳнатга лаёқатли ёшдагилар қарийб 56; меҳнатга лаёқатлилар ёшига етмаганлар 31; катта ёшдагилар 13 фоизни ташкил этади. Ушбу нисбатларни юқорида келтирилган нисбатлар (54,5:27,7:16,6) билан таққослаганда улар деярли бир-бирига мос келади. Шуларни ҳисобга олганда, ушбу ёш нисбатларини 55 (меҳнатга лаёқатли): 30 (ёшлар): 15 фоиз (меҳнатга лаёқатли ёшдан катталар) маҳаллалар ҳудудида яшовчиларни уларнинг ёшлари бўйича меҳнат ресурсларини аниқлашга асос қилиб олиш тавсия этилади. Буни “Хувайдо” маҳалласи бўйича ўрганилган оиласидар мисолида қўриш мумкин (1-расм).

¹ “Жамиятда ижтимоий-маънавий мухитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-кувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2020 йил 18 февралдаги ПФ-5938-сонли Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони.

1-расм. “Хувайдо” маҳалласи оилалари сони ва улар таркиби

Манба: муаллифлар тадқиқотлари натижасида ишланган.

Шуларни ҳисобга олганда маҳалла ҳудудида (оилалар сони 42 та) умумий меҳнат ресурслар 145 кишини ташкил этади ва улардан 36 таси ($145 \times 0,25$) оилавий тадбиркорлик билан шуғулланиш истаги борлар ҳисобланади. Маҳаллада меҳнатга лаёқатли ёшдан кичиклар, кейинги йилда меҳнатга лаёқатлилар ёшига ўтишини ҳисобга олсак (30%ни 10дан бир қисми) ҳудудда меҳнат ресурслари қарийб 150 кишига тенг бўлади, шундан оила тадбиркорлиги билан шуғулланмоқчи бўлганлар сони бир йилда ўртacha яна 3%га ошади ва уларнинг умумий сони қўшимча 10,8 кишига кўпаяди.

Шундай қилиб, маҳалла ҳудудида меҳнат ресурсларининг ушбу прогноз кўрсаткичлари маҳалла комплексини қуриш, уни ишга тушириш, ишлаб чиқариш (хизматлар кўрсатиш)да фойдаланиш учун етарли мидорда мавжуд эканлигидан далолат беради.

Юқорида таъкидлаганимиздек, маҳалла комплексини қуриш ва фойдаланишда давлат-хусусий шериклик лойиҳалари хусусий шерикнинг инвестициялари ҳисобига амалга оширилади. Зарур ҳолларда давлат инвестициялари жалб этилиши ҳам мумкин. Хусусий шерик инвестиациялари ўз маблағи ёки давлат кредити, шунингдек, давлатнинг комплексни қуришга ажратган инвестицияси, ҳомий ташкилот маблағлари шаклида бўлиши мумкин. Бунда комплексни қуриш даври (вақти), қурилиш баҳоси ва сифати муҳим шартлар бўлиб ҳисобланади. Чунки санаб ўтилган ушбу учта шарт (омил) ўзида катта хатар (risk)га эга бўлиб, уларни ўз вақтида ҳисобга олмаслик комплексни қуришга сарфланган инвестициялар амалда ҳеч қандай натижка бермаслигининг эҳтимоли катта бўлади. Шу туфайли маҳалла комплексини қуриш учун давлат-хусусий шериклик лойиҳасини амалга ошириш унинг пухта ўйланган концепцияни ишлаб чиқишга лозим бўлади. Концепцияни ишлаб чиқишга турлича ёндашувлар мавжуд бўлиб, унинг асосини Ўзбекистон Республикасининг ДХШ тўғрисидаги қонуни ташкил этади.¹ Ушбу қонун талабларини тўлиқ ижро этиш, амалиёт тажрибалари кўрсатишича кучли услубий қўллаб-қувватлаш талаб этилади. Факат шундай шартлар бажарилган ҳолатдагина ДХШ лойиҳасини амалиётга жорий этиш самарали бўлади.

Маҳалла ҳудудида комплекслар қуришга сарфланадиган инвестициялар ҳажми қатор омиллар таҳлили натижасида аниқланади. Улар қаторига қуйидаги кўрсаткичларни киритиш

¹ Закон Республики Узбекистан «О государственно-частном партнерстве» от 05.04.2019 г. № ЗРУ-537.

мумкин:

- оила аъзоларининг умумий сони;
- фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектлари сони;
- оиланинг ўртача йиллик даромади;
- тадбиркорлик фаолияти билан банд бўлган ишчилар сони;
- тадбиркорлик фаолияти учун оиласга ажратиладиган ер майдони ҳажми;
- тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланмоқчи бўлган тадбиркорлар сони;
- тадбиркорларга кредит ажратадиган ташкилотлар сони;
- битта янги иш жойи очиш учун сарфланадиган (тармоқ бўйича) капитал сифими нормаси;
- давлат-хусусий шериклик лойиҳасини амалга ошириш учун талаб этиладиган ишчилар сони.

Ушбу кўрсаткичларни таҳлил қилиш, баҳолаш ва прогнозлаштиришни иқтисодий статистика ва эконометрика усулларидан фойдаланиб амалга ошириш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, маҳалла худудини нафақат обод, кўркам ва хавфсиз маконга, балки унинг аҳолисини иқтисодий жиҳатдан мустаҳкам ва фаровон яшаш жойига айлантириш давлат билан хусусий шериклик механизмини амалиётга кенг жорий этишни муҳим стратегик вазифалар қаторига қўяди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оиласи қўллаб-қувватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-4602-сонли 18.02.2020 йилдаги Қарори.
2. Беркинов Б. Оиласий тадбиркорлик салоҳиятини ошириш йўллари. Монография. –Т., “Fan va texnologiya” нашриёти, 189 б.

РОЛЬ ИННОВАЦИИ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ

*Карабекян Светлана Хамдамовна,
Навоийский государственный горный институт, преподаватель
Базарова Маира Хамдамовна,
Школа № 10 г. Зарафшан, учитель
Телефон: +998(90)5009709
Svetlana_2005_74@mail.ru*

Аннотация: Приведена влияние и значимость инновационной деятельности в развитии экономики Узбекистана. Даны основные определения термина «инновация».

Ключевые слова: инновация, экономика, производство, информационные технологии, рыночные отношения.

В настоящее время мир не стоит на месте, он постоянно развивается. Сегодня современный человек уже не может представить свою жизнь без телефона, компьютера, машины, бытовых приборов и т. п., т. е. без инноваций, которые для нас стали уже привычными. Большинство ученых считают, что инновации являются основной движущей силой экономического и социального развития. Инновационная деятельность привела мировое сообщество к новой, более высокой ступени развития.

Существует множество точек зрения на определение термина «инновация». Одни считают, что инновации – это конечный результат инновационной деятельности, который представлен в виде нового продукта, другие – что это какой-либо новый технологический процесс, используемый в практической деятельности.

Инновации оказывают огромное влияние на экономику. Даже невозможно охватить всю широту их применения. Но можно выделить наиболее основные пункты влияния. Во-первых, инновации воздействуют на качество продукции, т. е. появляются совершенно новые или усовершенствованные продукты, которые способны наиболее полно удовлетворить потребности человека. Отсюда вытекает еще один пункт влияния – на потребности человека. Во-вторых, они способствуют экономическому росту, т. е. создаются новые отрасли экономики, единый рынок (например, Интернет). Сегодня люди могут покупать товар, который им нужен, находясь в любой точке мира, через интернет-магазин. В-третьих, увеличивается доля компетентных специалистов. Предположим, на каком-либо заводе появляется новый станок. Для работы на нем необходимо повышение квалификации. Таким образом, повышается качество кадров. Следующим пунктом является влияние инноваций на уровень жизни людей. Они улучшают условия жизни человека. Например, бытовая техника или интернет способствуют расширению кругозора, получению новой полезной информации, расширению круга общения. Также инновации способствуют снижению издержек производства и увеличению прибыли – создаются продукты более высокого качества, увеличивается количество выпущенной продукции за тоже количество времени.

В структуре рынка информационных технологий происходят положительные изменения. Сектор производства программного обеспечения и услуг растет быстрее, чем сектор продаж аппаратных средств. Спрос растет со стороны не только крупных, но и средних. Важным показателем является также показатель роста количества пользователей Интернета. Он наглядно демонстрирует степень грамотности и активности населения в сфере информационных технологий и определяет динамику социально-экономического прогресса страны.

Развитие экономики является сегодня основным приоритетом, развития Узбекистана. Переход страны в новое качественное состояние увеличил значимость инновационной деятельности, развития наукоемких производств, что, в конечном счете, является важнейшим фактором обеспечения устойчивого экономического роста. Уровень развития инновационной сферы определяет положение страны в мировом экономическом пространстве, конкурентоспособность национальной экономики и достижение безопасности республики. Наша страна обладает существенными природными ресурсами. Однако для обеспечения высокого уровня конкурентоспособности в современной мировой экономике этого недостаточно. В целях преодоления отставания от развитых стран, сохранения

территориальной целостности и повышения качества жизни людей необходимо развивать высокие технологии. В условиях функционирования рыночных отношений в экономике инновационная деятельность должна обеспечивать постоянное обновление технологий и производимых товаров в целях поддержания конкурентоспособности макроэкономики и объектов микроэкономики на основе реализации научных достижений. От формирования современного технологического уклада, тесной связи науки с производством, бесспорно, зависит как подъем в целом промышленности страны, так и конкурентоспособность конкретных предприятий. Применительно к экономике, производству понятие «инновация» означает и процесс внедрения новшества, и его результат. В широком смысле инновация – это синоним успешного производства, внедрения и использования новшеств в экономической и социальной сферах. Исследования, разработка, использование новых технологий, то есть технологические факторы, являются ключевыми моментами инновации. Таким образом, только на основе коренного улучшения финансового, правового и кадрового обеспечения инновационной деятельности и активной поддержки государством освоения и распространения базисных инноваций можно переломить сложившуюся тенденцию технологической деградации и падения конкурентоспособности нашей экономики.

Использованная литература:

1. Б. Санто Инновация как средство экономического развития. Пер. с венг. - М.: Прогресс. – 2001.
2. А.Ф. Трунов «Системы принятия решений в условиях недостаточности данных» Нова, Москва, 2000.

ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЗАРУРАТИ

Лапасова Санобар Убайдуллаевна
Тошкент шаҳар Олмазор тумани
234-мактаб бошлиғи синф ўқитувчиси
Тел: 97 7774660

Аннотация. Рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши, ахборот соҳасида инқилоб ва иқтисодиётнинг глобаллашув жараёнларини тезлаштириш истиқболлари ва улардан фойдаланиш самарадорлиги ортиб бораётганлиги ва ижтимоий-иктисодий алоқалар тобора кенг тус олаётганлиги ёритилган.

Калилти сўзлар. Инновацион ғоялар, модернизациялаш, миллий дастур, рақамли технологиялар, трансформациялар, глобаллашув жараёни.

Мамлакатимизда давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтиш белгилаб олинди. Инновацион ғоялар, юқори технологияларни ишлаб чиқаришга, жамият ҳаётига изчил татбиқ этиш замонавий билим ва мукаммал малакага эга мутахассислар тайёрлаш учун миллий таълим тизимида ҳам кенг қўламли ва чуқур ислоҳотларни амалга ошириш талаб этилади. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, "...Ўзбекистонни технологик ривожлантириш ва ички бозорни модернизация қилиш бўйича кучли миллий ғоя, миллий дастур керак. Ушбу дастур Ўзбекистонни жаҳондаги тараққий топган мамлакатлар қаторига тезроқ олиб чиқишга имкон яратиши лозим". деб алоҳида таъкидладилар. Ҳозирги кунда рақамли иқтисодиёт тушунчаси бир қатор мамлакатларнинг иқтисодий назарияси ва амалиётида пайдо бўлди. Бу рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши, ахборот соҳасида инқилоб ва иқтисодиётнинг глобаллашув жараёнларини тезлаштириш билан ажralиб турди. Улардан фойдаланиш самарадорлиги ортиб бораётган билимга айлантирилди ва ижтимоий-иктисодий алоқалар тобора кенгайиб бормоқда. Бозор субъектларининг фаолиятида рақамли трансформацияларнинг асосий омили рақамли маданиятни ривожлантиришдан иборат. Жамиятни ижтимоий ва иқтисодий ислоҳ қилишнинг ҳозирги босқичида атроф-муҳит жамиятнинг институционал тузилишига хос хусусиятларини келтириб чиқармоқда ва бу асосда янги тушунчалар ва ёндашувларни шакллантиришга зарурат туғдиради. Мутахассислар фикрича, яқин вақт ичида таълим соҳасида "рақамлаштириш" билан боғлиқ жиддий ўзгаришлар кутилмоқда. Таълимнинг ушбу турига қуйидагилар киради: ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда электрон ўқув материалларини шахсан ўзлаштириш; масофадан туриб ўқитувчи, мутахассис томонидан маслаҳат олиш, ўз билимининг баҳоланиши; хоҳлаган пайтда ва жойда жаҳондаги таълим муассасаларидан замонавий билимларни эгаллаш имконияти ва бошқалар.

Шунингдек, олий таълим тизимининг сиртқи ва кечки таълимида талabalарнинг асосий иш жойидан ажralмаган ҳолда ўқув режасидаги барча фан дастурларида белгиланган билимларни масофадан туриб мустакил ўзлаштириши ҳам йўлга қўйилмоқда. Масофадан ўқитиши онлайн (реал вақт режимида видеомаърузалар, консультациялар, назорат турларини ўтказиш) ва оффлайн (масофадан туриб ўқитиши тизимидағи тегишли ўқув-методик ресурсларни мустакил равишда ўзлаштириш) тартибларида ташкил этилади. Бунда олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари масофадан туриб ўқитишида ўқув материаллари, топшириқлар ва маслаҳат-консультатив ишларни олий таълим муассасаси сайтидаги "Сиртқи" ва "Кечки" таълим саҳифасига жойлаштиради ҳамда уларнинг бажарилишини назорат қилиб боради.

Шу билан бирга, амалга оширилган таҳлиллар ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг амалдаги тизими IT-технологиялар ривожланишининг тезкор суръатларини ҳисобга олмаётганлиги, электрон таълим беришнинг илғор услубларини жорий этиш бугунги кун талабларига тўлиқ жавоб бермаётганлигини кўрсатди. Бу ҳисобга олинган ҳолда ахборот технологияларини ишлаб чиқиш ва жорий қилишни қўллаб-куватлаш бўйича "Mirzo Ulugbek Innovation Center" инновация маркази, шунингдек, Мухаммад ал-Хоразмий номидаги ахборот-коммуникация технологиялари йўналишига оид фанларни чуқурлаштириб ўқитишига ихтисослаштирилган мактаб ташкил этилмоқда.

Вилоятлардан иқтидорли болалар танлов асосида қабул қилинадиган, 1470 ўқувчига мўлжалланган ушбу ихтисослаштирилган мактабда уларнинг пухта билим олиши учун барча шароит яратилади. Ўқувчиларнинг мустақил ишлаши, қобилиятини ривожлантириши учун маҳсус усқуналар билан жиҳозланган қўшимча хоналар, аудиториялар, замонавий табиий фанлар лабораториялари, информатика хоналари, робототехника устахоналари ҳамда спорт майдончалари ҳамда сузиш ҳавзаси барпо этилади. Давлатимиз раҳбари ушбу мактабнинг янги биноси қуриладиган майдонда унинг лойиҳаси билан танишар экан, “бу ерда шундай муҳит яратиш керакки, улар таълимни, асосан, электрон воситалар орқали олсин”, деб алоҳида таъкидлади.

Фикримизча, мамлакатнинг бутун узлуксиз таълим тизимида электрон таълимни йўлга кўйиш учун маҳсус давлат дастурини ишлаб чиқиши ва қабул қилиш вақти келди. Бундай дастурлар фақат Жанубий Кореяда эмас, шунингдек, АҚШ, Буюк Британия, Япония, Хитой, Германия, Италия, Франция, Нидерландия, Сингапур, Малайзия каби 40 дан кўпроқ мамлакатда қабул қилинган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Президентининг 2018 йил 19 февралдаги “Ахборот технологиялари ва коммуникациялари соҳасини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони // Халқ сўзи, 2018 йил 20 февраль.
2. Ўзбекистон Президентининг 2017 йил 21 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори
3. Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 21 ноябрдаги “Олий таълим муассасасида сиртқи (маҳсус сиртқи) ва кечки (сменали) таълимни ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомларни тасдиқлаш тўғрисида”ги қарорига 1 ва 2-иловалар //Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 23.11.2017 й., 4. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // Халқ сўзи, 2019 йил 23 декабрь.

МАҲАЛЛА ФАРОВОНЛИГИ – МУСТАҲКАМ ОИЛА ПОЙДЕВОРИ

Шакирова Гўзал Абрахомовна
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Катта илмий ходими
(90) 904 47 30

Аннотация. Маҳолада Ўзбекистон маҳаллаларида мавжуд муаммолар ўрганилиб, уларнинг ечими сифатида ҳаётга тадбиқ этилган қонунчилик ҳужжатлари таҳлил этилди. Шунингдек, маҳаллалар фаолиятини яна яхшилаш юзасидан асосли таклиф ва тавсиялар келтирилди.

Калимли сўзлар: Маҳалла, Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оиласи қўллаб-кувватлаш вазирлиги, давлат-хусусий шерикчилиги.

Маҳалла юртимизнинг кичик бир бўлаги бўлиб, оилалар унинг асосини ташкил этади. Маҳалла кўп жиҳатдан инсон дунёга келиши, ўсиб-улғайиши, камолоти, турмуш тарзи, жамиятдаги ўрнини топишида алоҳида аҳамиятга эга. Миллати ва динидан қатъий назар республикамиздаги ҳар бир фуқаро ёинки оила маҳаллага бириклирилган. Маҳалла, яъни ўзини-ўзи бошқариш органлари мутасадди-ходимларига уларда истиқомат қилаётган ҳар бир оила, унинг ҳар бир аъзоси ҳақида хабардор бўлиш, уларнинг яшаш тарзи, турмуш даражаси ва тинчлиги, иш билан бандлиги, саломатлиги, оиладаги гўдак ва қариялар ҳолидан хабардорлик ва оилаларда ҳаёт учун зарурий эҳтиёжлар туғилса ёки ижтимоий зиддиятли вазиятлар юзага келса, ижобий тарафлама ҳал этиш вазифаси юклатилган.

Бугунги кунга келиб, аҳолиси 34 миллиондан ошган Ўзбекистонда 9019 та Маҳалла фуқаролар йиғинлари мавжуд. Маҳалла фуқаролар йиғини фаолияти йўналишларини белгилаш, уларга юклатилган вазифа ва функциялари, ҳуқуқ ва ваколатларини аниқлаш ҳамда тартибга солиш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги 2013 йил 22 апрелдаги ЎРҚ-350-сонли қонуни қабул қилинган [1].

Президентимиз Ш.Мирзиёев раислигига 2020 йили 12 феврал куни маҳалла тизимини янада такомиллаштириш, маҳаллаларда тинчлик осойишталикни мустаҳкамлаш ҳамда жиноятчиликни олдини олиш масалалари бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказди. Президент маҳалла тизимидан ҳалқ ҳам, давлат ҳам тўла рози эмаслигини, бу соҳада камчилик ва долзарб масалалар қўплигини таъкидлади. Йиғилишда оилавий ажримлар, ёшлар саломатлиги, эрта туғруқлар, маънавий-ахлоқий тарбия билан боғлиқ муаммолар кўрсатиб ўтилди.

Шунингдек, Президентимиз ушбу йиғилишда маҳаллаларда тўпланиб қолган муамма ва камчиликларга самарали ечим топиш, тинчлик-осойишталикни асраб-авайлаш йўлида барча саъй-ҳаракатларни бирлаштириш шартлигини таъкидлаб, бундай соҳага алоҳида масъул давлат идораси – Маҳалла ва оила масалалари вазирлигини ташкил этиш таклифини билдириди. Ушбу таклифга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий-маънавий мухитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-кувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5938-сон Фармони қабул қилинди. Президентимизнинг ушбу Фармони аҳоли осойишталигини таъминлаш, оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш, нуронийлар ижтимоий фаоллигини ошириш, маҳаллани жиноятчиликдан ҳоли ҳудудга айлантиришда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари роли ва мавқеини янада мустаҳкамлаш борасида белгиланган устувор бўлиб турган вазифаларни амалга оширишга қаратилган.

Шу билан бирга ҳар бир маҳаллада “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойилига асосланган бир қатор йўналишларни ўзида жамлаган янги тизимни жорий этиш таклифи маъқулланди. Унга кўра[2]: жамиятнинг бетакрор ижтимоий тузилмаси ҳисобланадиган маҳалла институтини аҳолининг чинакам маслақдоши ва кўмакдошига айлантириш, унинг роли ва аҳамиятини ошириш; хотин-қизлар ижтимоий фаоллигини қўллаб-кувватлаш, уларнинг жамиятдаги ўрнини мустаҳкамлаш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини химоя килиш кафолатларини кучайтириш; жамият ва оиласи соғлом ва барқарор ижтимоий-маънавий мухит ҳамда

тинчлик, тотувлик ва осойишталиктин таъминлашнинг ташкилий-хуқуқий механизmlарини тубдан ислоҳ қилиш; маҳалла институтининг ички ишлар органлари, бошқа давлат идоралари ва жамоат ташкилотлари билан узлуксиз, тизимли ҳамкорлигини йўлга қўйиш ва бошқалар.

Шунингдек, "Обод ва хавфсиз маҳалла" тамойилига асосланган тизимни жорий этиш бўйича "йўл ҳаритаси ишлаб чиқилди. "Йўл ҳаритаси" кенг қамровли чора-тадбирлар дастурини ўзида мужассамлантириб, норматив-хуқуқий базани такомиллаштириш; маҳаллаларда миллий ва умуминсоний муҳит ҳамда қадриятларни ривожлантириш; хотин-қизларни қўллаб-кувватлаш ва оиласарнинг ижтимоий-иктисодий шароитини яхшилашга кўмаклашиш; маҳаллаларда ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва бошқалар каби 64 та тадбирлар мажмуасини бирлаштирган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5938-сонли Фармони асосида "Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оиласи қўллаб-кувватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида"ги ПҚ-4602-сонли Қарори [3] қабул қилинди ва шу асосда янги вазирликнинг вазифалари ва фаолият йўналишлари белгиланди. Янги тузилган вазирликнинг вазифалари қаторига жамиятда "Обод ва хавфсиз маҳалла" тамойилининг самарали жорий этилишига ҳар томонлама кўмаклашиш, оиласар ва ўзини ўзи бошқариш органлари ўртасида ўзаро яқин ҳамкорликни ўрнатиш, жумладан, оила институтини мустаҳкамлаш, оиласар тинчлиги, ижтимоий-иктисодий ҳолатини ўрганиш, кўмаклашиш ва қўллаб-кувватлаш; хотин-қизларнинг жамиятдаги фаоллигини ошириш, уларнинг манфаатларини ҳимоялаш ва муаммоларини ўз вақтида ҳал этиш, ёлғиз кексалар, ижтимоий ҳимояга муҳтоҷ оиласарга моддий, ҳуқукий, услубий ва амалий ёрдам қўрсатиш ҳамда нуронийларнинг бой ҳаётий тажрибасидан фойдаланиб ёш авлодни маънавий тарбиялаш ишларини самарали ташкиллаштириш ва бошқа кўплаб вазифалар юклатилди.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, республикамида маҳалла фаолиятини яхшилаш, мавқенини мустаҳкамлаш ва жамият ҳаётидаги ролини оширишга қаратилган амалий чора-тадбирлар, шунингдек, оиласар фаровонлиги ва турмуш даражасини юқорилатиш, ижтимоий ҳимоялаш борасидаги мукаммал ишлаб чиқилган кенг кўламли ислоҳотлар яқин келажакда ўз натижасини қўрсатмай қолмайди. Шундай бўлса ҳам, бу вазифаларни тез ва изобий амалга оширилишига хизмат қилувчи қўйидаги таклиф ва тавсияларни келтирмоқчимиз:

1. Юқорида келтирилган Президентимиз Фармони ва Қарорларида маҳалла раис-оқсоқоллари фаолияти вазифаларига ҳам алоҳида тўхталиб ўтилди. Уларнинг масъулияти ва жавобгарлиги юқори меҳнатлари инобатга олинниб, уларга аввал юклатилган вазифалар қисқартирилади, уларнинг ваколат муддати 3 йилдан 5 йилга узайтирилди. Шунингдек, маҳалла раислари ойлик маошлари 2020 йил 1 мартдан 1,4 баравар оширилди. Бу маҳалла раҳбарига нафақат самарали ишлаш, балки уларни моддий рағбатлантириш учун асос яратиб беради.

2. Бугунги кунда юртимида кўплаб намунали маҳаллалар ва уларнинг фаолиятлари давомида кўплаб маҳалла учун ибратли вазифаларни бажариб келаётган жонкуяр раислари бор. Шундай бўлса ҳам, бугунги кунда давлат миқёсида маҳаллаларга алоҳида эътибор берилаётгани, уларнинг раислар бошчилигидаги жамоаларида кутилган изобий натижалар пастлиги ва эришилган ютуқлари қониқарли аҳволда эмаслигидан далолат беради.

Ҳудудларда фукароларни ўзини ўзи бошқарув органлари раислигига қайта лавозимлари тайинлаш; маҳаллалар аҳолиси ўртасида фукаролар йиғини иштирокчилари муаммо ва камчиликлари ҳамда таклифлари юзасидан яширин сўровнома ўтказиш; маҳалла раиси ва ўринбосарларини тегишли йўналишларда аттестация қилишни тақозо этади ва бу уларни ўз устиларида ишлашга чақиради. Маҳалла раисларида маънавий кўнікма ва бошқарув қобилиятидан ташқари иктисодий билимлар ҳам талаб этилиши керак, сабаби давлат ва тегишли ташкилотлар томонидан ўзини ўзи бошқарув органларига ажратилган ижтимоий ҳимоя ва ободонлаштириш моддий маблағлари тақсимотини тегишлича оқилона ва самарали ҳал этишлари зарур.

3. Республикаизда сўнгги йилларда давлат-хусусий шериклиги барқарор иктисодий ривожланишнинг омили сифатида баҳоланиб, бу борада иктисодиётнинг барча тармоқларида кўплаб янги қонунчилик хужжатлари кучга кирмоқда. Президентимиз ҳам ўз нутқ ва муружаатларида бу соҳага алоҳида эътибор қаратмоқдалар ва янгидан-янги ислоҳотлар, келажак режалари айнан давлат-хусусий шериклиги соҳасига тўғри келмоқда. Маҳаллаларда давлат-хусусий шериклигини ташкил этиш, тадбиркорларни хусусий ҳамкорлик соҳасига

йўналтириш ва фаолиятдаги имтиёзлар тўғрисида тушунтириш ишлари олиб бориш, қўллаб-кувватлаш каби масалаларни ҳал этишда Давлат-хусусий шериклик давлат агентлиги вакиллари фаолият юритишлари ҳамда хусусий тадбиркорларга қонун доирасида амалий ёрдам кўрсатишлари керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг "Фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари тўғрисида"ги 2013 йил 22 апрелдаги ЎРҚ-350-сонли қонуни. ЎзР қонун ҳужжатлари тўплами, 11.09.2019 й., 03/19/566/3734-сон. Янги таҳрири.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Жамиятда ижтимоий-маънавий мухитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-кувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-5938-сон Фармони. 18.02.2020 й.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оиласи қўллаб-кувватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида"ги ПҚ-4602-сонли Қарори. 18.02.2020 й.

ЎЗБЕКИСТОН СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИК АЛОҚАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

*Шакирова Гўзал Абраловна
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Катта илмий ходими
(90) 904 47 30*

Аннотация. Республика соғлиқни сақлаш тизимида давлат-хусусий шериклик алоқаларини ривожлантириш асослари мухокама этилган.

Калит сўзлар. Соғлиқни сақлаш, давлат-хусусий шериклик, оилавий поликлиникалар, хусусий клиника ва лабораториялар.

Соғлиқни сақлаш тизими республика ижтимоий-иқтисодий салоҳиятини белгилаб берувчи энг мухим соҳадир. Аҳоли соғлиғи ҳамда уларнинг тиббий хизмат кўрсатувчи ходимлар ва шифохоналар билан таъминланиш даражаси, туғилиш – ўлим кўрсаткичлари, аҳолининг ўртacha ҳаёт давомийлиги каби кўрсаткичлар давлатнинг ривожланганлик даражасини белгилайди.

Сўнгти ўн йилликда цивилизация дейсизми ёхуд экологик тангликлар, касалликлар турлари ва хиллари кўпайиб бормоқда ҳамда ачинарлиси ёшариб бормоқда. Кўриб турибмизку, COVID-19 деган юқумли касалликнинг ўзи қисқа фурсат ичидаги бутун дунёни қамраб олиб, қандай оқибатларга олиб келмоқда. Дунё мамлакатлари қаторида Ўзбекистон ҳам бу пандемиянинг салбий оқибатларидан четда қолгани йўқ. Бутун Ўзбекистон ҳалқи Президент бошчилигига коронавирусга қарши курашмоқда. Юртимиздаги ҳар бир тиббиёт ходими, хавфсизлик хизмати, ички ишлар ходимлари елкани-елкага қўйиб, туну-кун уйқу билмай фаолият юритмоқдалар. Уларнинг энг эпидемиологик вазият ёмон ҳудудларда ҳам кўрқмай, ўз ҳаёт ва соғлиқларини гаровга қўйиб иш олиб бораётганликларини эътироф этмай иложимиз йўқ.

Статистик кўрсаткичларга назар солсак, 2018 йил якунига кўра, Ўзбекистонда жами барча мутахассилиқдаги 89,8 минг шифокор, 356,7 минг ўрта тиббий ходими фаолият юритади ва шифохоналар фонди 153,6 мингни ташкил этади. Бу кўрсаткичларни ҳар 10000 кишига хисобласак, 27,2 та шифокор; 108,2 та ўрта тиббиёт ходимлари ва 46,2 та шифохона ўринлари тўғри келади [1]. Мавсумий касалликлар кўзғалган вақтларда тиббий муолажаларга талаб ортиши билан тиббиёт ходимлари ва шифохоналарда жойлар танқислиги кузатилади. Айниқса сўнгги вақтларда, ёши улуғларда ва мактаб ёшигача бўлган болаларда тиббий хизматга эҳтиёж ортиб бормоқда. Жумладан, айтиш ўринлики бугунги кунда Тошкент шаҳрида кўплаб хусусий клиникалар мавжуд бўлиб, аҳолининг тиббий хизматга бўлган эҳтиёжини қисман қоплаб турибди.

Бугунги кунда юртимизда маълум бир биринтирилган ҳудуд аҳолисига хизмат кўрсатувчи оилавий поликлиникалар (ОП) ёки қишлоқ жойларда қишлоқ врачлик пунктлари (ҚВП) фаолият юритмоқда. Уларда малакали тиббиёт ходимлари беморларга керакли даво чоралари ёхуд фойдали маслаҳатлари билан хизмат кўрсатмоқдалар. Бироқ ОПлар фаолияти бугунги кунда замон талабларига тўлиқ жавоб бермайди: тиббий ходимлари иш фаолиятида турли қофозбозлик ишлари кўплиги натижасида беморларга етарлича қарата олмаслиги, тор доира мутахассислари етишмаслиги (ортопед-травматолог, уролог, эндокринолог, маммолог ва бошқалар), зарурый тиббий аппарат-жиҳозлар билан таъминланмаганлик, лаборатор текширувларнинг тўлиқ адо этилишига биохимик воситаларнинг етишмаслиги бугунги кунда ҳудудий соғлиқни сақлаш бўлинмаларида ҳали-хануз муаммо ва камчиликларнинг сақланиб қолаётганини, бу борада кўпгина ислоҳотларни амалга ошириш зарур эканлигини кўрсатади.

Республикамиз аҳолисининг мунтазам ўсиб бориши, турли хилдаги касалликларнинг кўпайиши, оилалардаги руҳий ҳолатлар ҳам барча мутахассисликдаги тиббиёт ходимларини кўпайтириш ва янги замонавий тиббиёт масканларини ташкил этишни тақазо этади. Шу жумладан, соғлиқни сақлаш тизимида ҳам сўнгги йилларда иқтисодиётимизда самарали кўлланилиб, ўз натижасини бераётган давлат-хусусий шериклик алоқаларини кўллаш заруратини келтириб чиқаради. Шуни ҳам таъкидлаш ўринлики, давлат-хусусий

шерикликни қўллаш самарали натижа берувчи соҳаларнинг асосийларидан бири ҳам соғлиқни сақлашдир.

Давлат-хусусий шериклиги нима? Давлат-хусусий шериклик – давлат шериги ва хусусий шерикнинг муайян муддатга юридик жиҳатдан расмийлаштирилган, давлат-хусусий шериклик лойиҳасини амалга ошириш учун ўз ресурсларини бирлаштиришига асосланган ҳамкорлигидир [2].

Давлат-хусусий шериклиги деб, хусусий инвестицияларни давлат билан шерикликда фойда олишга қаратилган маълум йўналишдаги шартномавий алоқаларига айтилади. Бу йўналишлар инфратузилмани яхшилаш, ижтимоий соҳада, хизматлар, транспорт ва алоқа, техника ва инновациялар, илм-фан соҳаларида бўлиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасида давлат-хусусий шериклик алоқаларини иқтисодий-ижтимоий ҳаётга тадбиқ этиш юзасидан бир қатор норматив-хуқуқий хужжатлар яратилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида”ги 2019 йил 10-майдаги ЎРҚ-537-сонли қонуни шулар жумласидандир. Шу билан бирга, хусусий тиббиёт муассасаларининг ахоли соғлигини муҳофаза қилишдаги хиссасини ошириш, соғлиқни сақлаш соҳасида давлат-хусусий шерикликни жорий этиш ва хуқуқий асосларини мустаҳкамлашда, хусусий соғлиқни сақлашни янада ривожлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Соғлиқни сақлаш соҳасида давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори [3] кучга кирди ва бу қарор доирасида низом ишлаб чиқилди.

Юртимизда соғлиқни сақлаш соҳасида давлат-хусусий шериклик алоқаларини ривожлантириш кўпгина афзаллукларга эга. Хусусан, хусусий тадбиркорликнинг янада ривожланишига, фойда олишига туртки бўлиб, хусусий тадбиркорликни янги қирраларини очиб беради, унинг фаолияти учун етарлича субсидия ва имтиёзлар яратилади, жумладан, давлат-томонидан моддий-хуқуқий қўллаб-кувватланади ва фаолият ривожлана боради. Бу орқали иш билан таъминланиш, қўшимча даромад кабилар вужудга келса, ижтимоий қатламнинг тез ва малакали тиббий соҳага бўлган эҳтиёjlари қисман қопланади, шунингдек, таклиф қилинаётган хизмат турининг сифат даражаси ҳам унга бўлган талабнинг ортишига олиб келади. Давлат учун ҳам бу шериклик фойдали бўлиб, давлат бюджетини иқтисод қилган ҳолда, фаолиятга хусусий инвестицияларни жалб қилиш орқали бир неча долзарб ва зарурий вазифалар ўз ечимини топади.

Хулоса ўрнида шуни айтмоқчимизки, бугунги кунда давлат билан хусусий тадбиркор ўртасида ўзаро фойдали ҳамкорлик ўрнатиш, хусусий фаолиятни давлат учун ижтимоий муҳим аҳамиятга эга ва зарурий ислоҳотлар амалга оширилиши талаб этувчи соҳаларга йўналтириш самарали йўл ҳисобланади. Бунинг натижасида иқтисодиёт ва жамият ривожланади ҳамда ҳар бир фуқаронинг фаровонлигини таъминлаш имконияти пайдо бўлади. Шу билан бирга айтиш ўринлики, Ўзбекистон соғлиқни сақлаш тизимида давлат-хусусий шериклик алоқаларини кенг кўламда ривожлантириш ва буни нафақат кичик клиникалар, лабораториялар кўринишида, балкимистиқ болда катта кўп тармоқли шифохоналар ва диагностик марказлар, тиббий ходимларни тайёрловчи олий ва ўрта маҳсус ўқув юртларини ташкил этиш орқали ҳам амалга ошириш даркор.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси йиллик статистик тўплами. 2010-2018. –Т.: 2019.
2. ЎзР Давлат статистика қўмитаси Ўзбекистон Республикасининг “Давлат-хусусий шериклик тўғрисида”ги 2019 йил 10-майдаги ЎРҚ-537-сонли қонуни
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Соғлиқни сақлаш соҳасида давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2019-йил 16-апрелдаги ПҚ-4290-сонли қарори

ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ САВДОНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Юлдашев Элдор Илхомжонович
ТДИУ1-босқич докторанти
Телефон: +998(98)3630506
e.yuldashev@tsue.uz

Юлдашева Нихола Тоҳир қизи
Ўзбекистон МУ 4-босқич талабаси
nihola.yuldasheva98@mail.ru

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Республикасининг ташқи савдо фаолияти таҳлил қилиниб, унга глобал инқиrozни вужудга келтирган пандемиянинг таъсирини ўрганиши ва уни заарли оқибатларини юмшатиш ва бартараф этиши бўйича кўрилиши керак бўлган чора-тадбирлар тўғрисидаги таклифларим келтирилган.

Таянч иборалар: халқаро савдо, ташқи савдо айланмаси, экспорт ва импорт, савдо баланси, экспорт таркиби, хизматлар экспорти.

1. Кириш.

1980-йилларгача дунёningиктисодий ривожланиши паст даражадаги давлатлари қаторида бўлган ва ҳозирда ўзининг қудратли иқтисодий салоҳияти билан дунёning энг ривожланган давлатлари қаторига қўтарилиган Хитой мамлакатидан тарқалган жаҳоннинг биринчи рақамли глобал муаммоси бўлиб келаётган COVID-19 пандемияси барча давлатларнинг иқтисодий ва ижтимоий соҳаларига жуда катта салбий оқибатлар билан зарар келтироқда. Интеграциялашувнинг энг юқори даражасига интилаётган барча давлатларнинг нафақат ички иқтисодий муносабатлари, балки ташқи савдо амалиётлари ҳам кескин пасайиб кетибормоқда. Барчага маълумки, ташқи савдо мамлакатнинг барча соҳаларини ривожланишида катта аҳамиятга эга ҳисобланади. Шу сабабли ташқи савдо фаолиятини ўсиш тенденцияларини таҳлил қилиш ва унга таъсир қилаётган COVID-19 пандемиясининг заарли оқибатларини юмшатиш ва уни барқарор ўсиш даражасини тиклашда илмий изланишлар олиб бориш ва таҳлиллар натижаларини таклиф сифатида тақдим этиш ушбу мақоланинг асосий мақсади ҳисобланади.

2. Адабиётлар шархи.

Иқтисодчи олимлар ташқи савдо фаолияти устида ўз изланишларини олиб боришган ва илмий тадқиқотлари натижаси сифатида куйидаги таърифларни беришган. Унга кўра М. А. Курдова ва А. А. Юринлар (2019) халқаро иқтисодий муносабатларнинг энг муҳим шаклларидан бири халқаро савдо ҳисобланади, чунки у ҳар қандай давлат ривожланишининг ишлаб чиқариш, бандлик ва бошқа макроиктисодий кўрсаткичларига таъсир қиласди. Шундай қилиб, чет элда ишлаб чиқарилган товарларга талабнинг ортиши натижасида экспорт тармоқларида ишлаб чиқарishнинг ўсиши мамлакат ялпи ички маҳсулотининг ўсишига олиб келади. Аксинча, импортнинг ўсиши бошқа мамлакатларда ишлаб чиқарилган товарларга бўлган ички талабнинг бир қисмини қондиради ва шу билан маҳаллий ишлаб чиқаришни рағбатлантирувчи таъсирини камайтиради, натижада ЯИМ пасаяди деб таъкидлаганлар. Таниқли белорус иқтисодчи олими Н. С. Шелег (2014) эса халқаро савдо-бу нафақат товарлар, балки кенг кўламли хизматлар (транспорт, молия, сайёхлик ва бошқалар), шунингдек интеллектуал мулк обьектлари (объектлари) савдосини ҳам қамраб оладиган турли мамлакатлар ташқи савдосининг йигиндиси. Халқаро савдо мамлакатнинг иқтисодий ривожланишига, унинг истеъмол бозори ва ички савдосига сезиларли таъсир қиласди. Бу халқаро савдода иштирок етадиган мамлакатларда турмуш даражасининг ўсишига таъсир қиласди. Савдо қарама-қаршиликлари жаҳон иқтисодиётидаги энг жиддий жиҳати бўлиб, савдо-иктисодий алоқаларни эркинлаштириш энг нуфузли замонавий халқаро ташкилотлардан бири - Жаҳон савдо ташкилоти (Жаҳон савдо ташкилоти) да муҳокама қилинмоқдадеган фикрни билдирган.

Ўзбекистонлик иқтисодчи олимлардан Д. С. Джумонов ва О. У. Мамадиёровлар (2013) ўзларининг илмий изланишлари натижасида ташқи савдони халқаро ихтисослашув ва ишлаб

чиқаришни кооперациялаш, халқаро фан-техника соҳасида ҳамкорлик, халқаро меҳнат тақсимоти халқаро савдонинг асосини ташкил қиласди. Халқаро савдо – халқаро иқтисодий муносабатларнинг асосий шаклларидан биридир. Халқаро савдо орқали дунё мамлакатлари маълум бир товарлар ёки товарлар гурухини ишлаб чиқаришга ихтинослашади ва уларни жаҳон бозорига олиб чиқиш орқали ундан мунособ ўринни эгаллашга ҳаракат қилишини эътироф этганлар. Ўзбек иқтисодчи олимларидан Г.Ф.Назарова, З.М.Иминов, X.X.Халилов ва О.Б.Ҳамидовлар (2011) ташқи савдо соҳасида олиб борган илмий изланишларидан ташқи савдо деганда бир мамлакатнинг бошқа бир мамлакат билан ҳақ тўланадиган олиб кириши, яъни, импорт ва ҳақ тўланадиган олиб чиқиш, яъни, експортдан иборат савдоси назарда тутилади. Дунёдаги барча мамлакатларнинг ҳақ тўланадиган товар айланмаси йифиндиси халқаро савдо деб аталади. Халқаро савдо тушунчаси торроқ маънода ҳам ишлатилиши мумкин. Масалан, саноати ривожланган давлатларда Товар айланмасининг йифиндиси, ривожлангаётган давлатларда товар айланмасининг йифиндиси ва х.к.деган хулосага келганлар.

Ташқи савдо мамкалаларнинг асосиймакроиктисодий кўрсаткичларига бевосита таъсир кўрсатади, яъни, импорт қилинган янги техника ва технологиялар ишлаб чиқариш самарадорлигини оширади ва бу ЯИМнинг ортишига олиб келади. Иқтисодий барқарорлик мамлакатда янги ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхоналарининг кўпайишига ва ишсизлик даражасини камайишига олиб келади. Мамлакатдаги иқтисодий ўсиш солиқ юкини камайиши орқалисолиқ тушумларини ортишига ва бюджетнинг аҳоли фаровонлиги учун қилинадиган харажатларни янада кенгроқ амалга оширилишига замин яратади. Кўриниб турибдик, ташқиташқи савдо орқали мамлакатнингбарча соҳалари иқтисодий барқарорлиги ортади, бу эса Шу билан бирга,хориждан импорт қилиш ЯИМига, иқтисодий Дунёнинг ривожланган мамлакатларидан техника ва электроника тараққиёти маҳсуллари бўлган турли асосий восита ва номоддий активларни, миллий иқтисодиётимизда талаб юкори бўлган озиқ-овқат ва озиқ-овқат маҳсулотларни оптимал даражада Ўзбекистонга импорт қилиб, миллий маҳсулотларимизни жаҳон мамлакатларига экспорт қилишимиз мамлакатимизнинг дунё бозорида ўз ўрнига эга бўлишида муҳим аҳамият касб этади. Дунё мамлакатлари халқаро интеграциялашувининг юкори даражадаги ўсиш суръатлари улар иқтисодиётига ўзининг кучли таъсирини ўтказади. Мамлакатлар иқтисодиётининг ривожланишида халқаро савдо алоқаларининг кенгайиб бориши иқтисодиёт тузилмаларининг барқарор ривожланишида муҳим омил ҳисобланади. Товарлар статистикасини шакллантиришда дастлабки маълумотлар бўлиб, Давлат божхона қўмитасининг юк божхона декларациясининг маълумотлари ҳамда Давлат статистика статистика қўмитасининг резидентдан норезидентга ўтувчи, давлат чегарасини кесиб ўтмайдиган ва божхона декларациясида ҳисобга олинмайдиган товарларни статистик кузатувлари ҳисобланади. Ташқи савдо хизматлар статистикасини шакллантириш Давлат статистика кузатувлари асосида амалга оширилади.

Метамаълумотда келтирилишича (2007), Ўзбекистон Республикасида ташқи савдо бўйича статистик маълумотларни шакллантиришда қуйидагилар хуқуқий асос ҳисобланади:

- “Ўзбекистон Республикасининг «Давлатсттистикаситўғрисида» гиконуни;
- «Товарлар ҳалқаро савдостатистикаси: тушунчаларватаърифлар» (СМТТ-2010);
- Ташқисавдоҳизматларстатистикасибўйичакўлланма (РСМТУ-2010).
- Туризм статистикасибўйича ҳалқаротавсиялар - 2008;
- «Давлатбожхонаташқисавдостатистикасимаълумотларинийиғишақайт аишлашуслубиятитўғрисидаги низом», Давлат статистика қўмитасининг (№11), Давлатбожхонақўмитасининг (№01-02/15-23), Иқтисодиётвасаноатвазирлигининг (№31) ва Инвестицияларваташқисавдовазирлигининг (№ ЕГ-01/10-4715) 2007 йил 27 августдагиқар орлари билан тасдиқланган.

Ташқисавдостатистикаси шаклланишининг қўйида гиуслубий асосларимавжуд:

- Товарлар ташқисавдоси статистика ҳисобини ташкил қилиш бўйича гиуслубий низом - №1, 2019 йил 18 январ;

- Xizmatlartashqisavdosistatistikahisobinitashkilqilishbo‘yicha slubiyinizom - №1, 2018 yil 19 yanvar .

3. Тадқиқот методологияси.

Юқорида келтирилган фикрлардан келиб чиқиб, мамлакатимиздаги ҳозирги шароитни ҳисобга олган ҳолда ташқи савдо фаолиятига ташқи иқтисодий фаолиятининг ривожланиш

жараёнлари устида аналитик ва синтетик таҳлиллар ўтказиб, ташқи савдони барқарорлигини сақлаб қолишида турли иқтисодчи олимларнинг изланишларини ўрганиб, назарий ва амалий статистик материал ва маълумотларни йиғиш ва уларни тақослаш усулларини қўлланилди.

4. Таҳлил ва натижалар мухокамаси.

Ташқи савдо мамкалаларнинг асосий макроиқтисодий кўрсаткичларига бевосита тъясир кўрсатади, яъни, импорт қилинган янги техника ва технологиялар ишлаб чиқариш самарадорлигини оширади ва бу ЯИМнинг ортишига олиб келади. Иқтисодий барқарорлик мамлакатда янги ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхоналарининг кўпайишига ва ишсизлик даражасини камайишига олиб келади. Мамлакатдаги иқтисодий ўсиш солик юкини камайиши орқали солик тушумларини ортишига ва бюджетнинг ахоли фаровонлиги учун қилинадиган харажатларни янада кенгроқ амалга оширилишига замин яратади.

Юқоридаги маълумотлардан кўриниб турибди, ташқи савдо фаолияти устида тадқиқот олиб боришида Ташқи савдо статистикаси маълумотларидан фойдаланамиз. Куйида ривожланган давлатлар билан мамлакатимизнинг экспорт операцияларини таҳлилини келтириб ўтамиз.

1- жадвал

Ўзбекистоннинг ривожланган давлатларга қилган экспортининг ўсиши¹ (млн. АҚШ долл.)

Давлатлар номи	2018 йил	2019 йил	Ўсиш суръати, %
Хитой	2 875,4	2 519,0	-12,39
АҚШ	36,8	29,1	-20,92
Германия	53,7	53,9	0,37
Бирлашган Қироллик	174,5	131,8	-24,47
Россия Федерацияси	2 117,3	2 492,5	17,72

1-жадвал маълумотлари дунёнинг ривожланган мамлакатларига қилинган экспорт операцияларининг, Россия Федерацияси ва Германияни истисно қилганда, пасайганлигини кўришимиз мумкин. Туркия ҳамда Қозогистон, Қирғизистон, Туркманистон, Тоҷикистон каби қўшни давлатлар билан йиллар давомидаги амалга оширилган экспорт ҳажмининг ортиб бораётганлиги ҳам муҳим омил бўлиб ҳисобланади. Унинг амалийисботини куйидагижадвалда кўришимиз мумкин.

2- жадвал

Ўзбекистоннинг ташқи савдо айланмаси ва баланси динамикаси² (млрд. АҚШ долл.)

Давлатлар номи	2017 йил	2018 йил	2019 йил
Экспорт	12,6	14,0	17,9
Импорт	14,0	19,4	24,3
Сальдо	-1,4	-5,4	-6,4
Ташқи савдо айланмаси	26,6	33,4	42,2

2-Жадвалда охирги 3 йил давомида мамлакатимизда экспорт операцияларининг умумий ҳажми ортиб борган. Импорт операциялар эса унданда жадаллик билан ўсган бўлиб, умумий олганда ташқи савдо айланмаси ортиб, сальдо камайиши тенденциясини кўрсатган. Бунга Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси қуйидаги изоҳни келтириб ўтган: “Ҳукуматнинг ташқи иқтисодий фаолият борасида сўнгги йилларда амалга ошираётган экспортни рағбатлантириш, импортни оптималлаштириш ва умуман олганда ташқи савдо мувозанатини таъминлаш мақсадида амалга оширилаётган ислоҳотлар 2019 йил якуни билан республиканинг ташқи савдо айланмасини (матнда ТСА) 42,2 млрд. АҚШ долларига етишини ва 2018 йилга нисбатан 8,7 млрд. АҚШ долларига ёки 26,2 % га ошишини таъминлади. Ушбу натижада энг юқори кўрсаткич сифатида қайд этилди.”³.

¹ Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

² Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

³ Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

Ўзбекистон Республикасининг экспорт таркибида 27,5 % олтин, 19,9 % хизматлар, 14,2% энергия манбалари ва нефт маҳсулотлари, 4,9 % кимё маҳсулотлари ва буюмлари, озиқовқат маҳсулотлари 8,5 %, пахта толаси 1,6 % ва бошқалардан ташкил топган. Импорт таркибида эса машина ва асбоб-ускуналар 43,8%ни, кимё маҳсулотлари ва буюмлари 13,2 %ни, хизматлар импорти 10%ни, озиқ-овқат маҳсулотлари 7,8%ни ташкил қилади. Булар ўз навбатида мамлакатимизда яратилаётган ялпи ички маҳсулотнинг ўсишига ўзининг таъсирини кўрсатади:

3- жадвал

Ўзбекистон Республикасининг ЯИМ ўсиш динамикаси¹.

Давлатлар номи	2017 йил	2018 йил	2019 йил
ЯИМ (трлн.сўм)	249,1	407,5	511,8
Ахоли жон бошига (млн.сўм)	7,6	12,3	15,2
Ўтган йилга нисбатан ўсиши, %да	5,3	5,1	5,6

Юқоридаги 3-жадвалмаълумотларида Ўзбекистонда ЯИМнинг йиллар давомида ўсиб боргани, ахоли табиий ўсиш даражасининг ортишига қарамай жон бошига тўғри келадиган ЯИМ нинг ҳам ўсиш тенденциясига эга эканлиги нафақат ташки савдонинг, балки мамлакатимиз иқтисодиётининг барча йўналишларида барқарор ўсиш суръатларига эришиб борилаётганини кўринади.

Мухтарам Президентимизнинг (2017)иқтисодиётни ривожлантириш ва экспорт фаолиятини янада кенгайтириш, натижада мамлакатимизнинг жаҳон хамжамиятида ўзига хос ўринни эгаллаши, йирик инвестиция маблағларини эркин кириб келишини таъминлаш борасида ҳукуматимиз олдига қўйган долзарб вазифаларни изчиллик билан амалга ошириб келинаётганини ҳам ўзининг амалий натижасидамиллий валюта ва нархларнинг барқарорлигини таъминлаш, валютани тартибга солишнинг замонавий бозор механизмларини босқичма-босқич жорий этиш, маҳаллий бюджетларнинг даромад базасини кенгайтириш, ташки иқтисодий алоқаларни кенгайтириш, экспортга мўлжалланган маҳсулот ва материаллар ишлаб чиқариш учун замонавий технологияларни жорий этиш, транспорт-логистика инфратузилмасини, тадбиркорликни ривожлантириш ҳамда хорижий инвесторлар учун инвестициявий жозибадорликни ошириш, солиқ маъмурчилигини яхшилаш, банк фаолиятини тартибга солишнинг замонавий принциплари ва механизмларини жорий этиш, кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш, шунингдек, туризм индустриясини жадал ривожлантириш зарурлиги назарда тутилмоқда.

Шундай килиб, жаҳоннинг ривожланган мамлакатлари ўзининг қудратли иқтисодий салоҳияти билан дунё бозорида кучли рақобатни юзага келтираётган даврда мамлакатимиз ўзига хос иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш ва янги инновацион технологиялардан самарали фойдаланиш орқали ўзининг ташки савдо фаолиятини ижобий ўзгаришлар билан давом эттириб, бақарор иқтисодий ўсишга эришиб келаётганини катта мувофаққият хисобланади.

Дунёнинг барча мамлакатларида бўлгани каби, бизнинг ҳам юртимиз иқтисодиётига салбий таъсирисифатида Ўзбекистон Республикасининг ташки савдо кўрсаткичлари кескин тушиб кетганини қўйидаги жадвалда келтириб ўтишимиз мумкин:

4- жадвал

Ўзбекистоннинг чораклик ташки савдо айланмаси динамикаси².

(млн. АҚШ долл.)

Давлатлар номи	2019 йил 1-чорак	2020 йил 1-чорак	Ўзгариши
Экспорт	3 788,2	3 374,7	-413,50
Импорт	5 276,3	4 765,7	-510,60
Сальдо	-1 488,0	-1 390,9	97,10
Ташки савдо айланмаси	9 064,5	8 140,4	-924,10

Юқоридаги 4-жадвал маълумотларидан пандемиянинг заради оқибати натижасида 2020 йил 1-чоракда экспорт ва импорт операциялари ўтган йилнинг шу даврига нисбатан пасайганини кўришимиз мумкин.

¹ Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

² Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

Республикамида яратилган ЯИМ чораклик кўрсаткичларини қуидаги жадвал маълумотлари ёрдамида таҳлил қиласиз:

5- жадвал

Ўзбекистон Республикасининг ЯИМ ўсиш динамикаси¹.

Давлатлар номи	2019 йил 1-чорак	2020 йил 1-чорак	Ўзгариши
ЯИМ (млрд.сўм)	93,1	110,5	-17,4
Аҳоли жон бошига (минг.сўм)	2 794,0	3 253,0	-459,0

5-жадвалда эса 2020 йил 1-чоракда яратилган ЯИМнинг пасайиши аҳоли жон бошига тўғри келадиган ЯИМнинг ҳам ўтган йилнинг шу даврига нисбатан пасайишига олиб келган.

5. Хулоса ва таклифлар.

Тадқиқот натижаларини қуида келтириб ўтамиз:

➤ Ахолининг томорқа хўжаликларидан кенг фойдаланишларини моддий қўллаб-кувватлаш, бунинг учун эса пул маблағи эмас, балки ушбу ҳаракатнинг аниқ мақсадлилигини таъминлаш учун айнан талаб юкори бўлган ўсимлик қўчатлари ва уруғлари, донли ва дуккакли ўсимликлар уруғларини тарқатиш ва ахолининг сув чиқариш имконига эга ҳудудларига қисқа муддатдасунъий равишда сув иншоотлари билан таъминлаш зарур. Ахолининг талаби юкори бўлган ва асосан четдан импорт қилиниши оммавий тус олаётган картошка ва пиёз каби сабзавотларни томорқаларда етиширилиши бўш вақтдан унумли фойдаланиш истагида бўлган ва қўшимча даромад олиш истагида бўлган ахолининг барча қатлами томонидан амалга оширилиши мумкин. Бу билан сабзавотлар импортини қисқаришига ва экспортни ортишига эришишимиз мумкин. Донли ўсимликлар сифатида асосан маккажўхори донини уруғлик сифатида етказиб берилса, чорвачиликда ем-хашак захирасини ортишига олиб келади. Чорвачиликда хориждан қилинадиган гўшт ва сут маҳсулотларини импортини камайишини ва миллий чорвачилигимизни барқарор ривожланишини таъминлайди.

➤ Ташқи савдо бўйича статистик маълумотларни айнан тижорат банкларидан олиш эмас, балки, “Ташқи савдо операцияларининг ягона электрон ахборот тизими”дан экспорт ва импорт операцияларини олиш имконини бериш амалиётини жорий қилиниши, бу орқали ташқи савдо бўйича етарлича статистик маълумотлар олиниши ва миллий иқтисодиётимизнинг ривожланишида қарорлар қабул қилинишида янада сифатли маълумотлар билан таъминланиш имкони мавжуд бўлар эди.

➤ Импорт операцияларини амалга ошириш учун юридик шахсларнинг валюта амалиётларига янада қулай хизматлар жорий қилиниши зарур. Ушбу хизмат сифатида биз ҳозирда амалиётда қўлланилаётган валюта биржасидан хорижий валютани сотиб олишда мижознинг валюта сотиб олиш бўйича қилган мурожаати кунидан 1 кун муддатдан кейин валюта биржасидан хорижий валюта сотиб олиниб, мижознинг талабини қондирилиши ўрнига ўша куннинг ўзида таъминлаш амалиётини (банкнинг ўз позицияси доирасида бўлмаган ҳолатлар учун) жорий қилишни шахсий таклифимиз сифатида айтиб ўтамиз.

Адабиётлар:

1. Курдова М. А., Юрин А. А., (2019) «Внешняя торговля как основная форма международных экономических отношений». научная статья. Экономические науки. <https://www.cyberleninka.ru>.
2. Шелег Н. С., (2019) Международная торговля / Н. С. Шелег — «Вышэйшая школа».
3. Джумонов Д.С., Мамадиёров О.У., (2013) Халқаро савдо (маърузалар матни) Т.: ТМИ, 2013. 9-бет.
4. Г.Ғ.Назарова, З.М.Иминов, Х.Х.Халилов, О.Б.Ҳамидов, (2011). Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар. Дарслик. –Т.: 2011. 17 б.
5. Ўзбекистон Республикаси Статистика метамалумотлари, (2007). Ташқи савдо айланмаси. 6 бет. www.stat.uz

¹ Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

ТАШҚИ САВДОНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ЭКСПОРТНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ: ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ

Юлдашев Элдор Илхомжонович
ТДИУ 1-босқич докторанти
Телефон: +998(98)3630506
e.yuldashev@tsue.uz

Юлдашева Нижола Тоҳир қизи
Ўзбекистон МУ талабаси
nihola.yuldasheva98@mail.ru

Аннотация: Мақолада ташқи савдо фаолияти таҳлил қилиниб, унинг асосий хусусиятларини ўрганиши ва уни мамлакатимиз иқтисодиётига мослаштирган ҳолда тадбиқ этиши бўйича таклифларимиз келтирилган.

Таянч иборалар: ҳалқаро савдо, ташқи савдо айланмаси, экспорт ва импорт, савдо баланси, экспорт таркиби, товарлар ва хизматлар экспорти.

Аннотация. В статье мы предлагаем организовать торговую деятельность, систематизировать ее основные особенности и адаптировать ее к развитию экономики нашей страны.

Кириш.

“Made in China” – хаммамизга маълум бу сўз Хитойнинг дунёда қай даражада тараққий этган мамлакат эканлигини яққол намунасиdir. Ҳозирги кунда истеъмолимиздаги кўплаб буюмлар ва саноат корхоналаридаги асосий воситаларда ушбу ёзувни кўриш одатий ҳолга айланиб қолган. Бу мамлакатнинг иқтисодий салоҳиятини, ташқи савдода, умуман олганди, барча соҳаларда юксак мэрраларга эришаётганидан далолат беради. 1979 йилдан бошлиб Хитой иқтисодий ривожланишнинг янги даврини бошлади. Кўпгина хорижий ташкилотлар билан тенг манфаатли алоқларни йўлга қўйиши ва юқори самарали инновацион янгиликларга бўлган интилишининг ортиши натижасида Хитойнинг дунё хамжамиятидаги ўрни янада юксалиб, энг ривожланган мамлакатлар билан иқтисодий рақобатга кириша оладиган мамлакат даражасига эришди ва бутун дунё эътиборини қозонди.

Адабиётлар шархи.

Иқтисодий ислоҳотлар ва савdonи либераллаштиришдан олдин, яъни, қарийб 40 йил аввал, Хитой жуда камбағал, турғун, марказлашган ҳукумат орқали иқтисодиётни қўллаб-кувватлаган, асосан, самарасиз ва глобал иқтисодиётдан нисбатан изоляция қилинган эди. 1979 йилда ташқи савдо ва инвестициялар ва эркин бозор ислоҳотларига йўл очилганидан бери, Хитой дунёдаги енг тез ривожланаётган иқтисодиётлардан бири бўлиб, реал ялпи ички маҳсулот ўсиши 2018 йилга келиб ўртacha 9,5% ни ташкил етди. Жаҳон Банки томонидан “тарихдаги йирик иқтисодиётнинг энг тез барқарор ривожланиши” деб тан олинган (Congressional Research Service Paper, 2019).

Янги эрада иқтисодиётнинг асосий ҳаракатлантирувчи кучи иқтисодиётнинг «мувозанатсиз ва етарли даражада ривожланмаганлиги» ва «одамларнинг яхши ҳаётга тобора ўсиб бораётган еҳтиёжлари» ўртасидаги қарама-қаршиликлар бўлган. Янги эрадаги иқтисодий қийинчиликлар иқтисодиётни одамларнинг еҳтиёжларини яхшироқ қондиришга имкон беришга қаратилган. Шу тарзда, Хитой ҳукумати ислоҳотларни чуқурлаштиришга, очиқликни кенгайтиришга ва сифатни яхшилашни ўз зиммасига олди...

... Иқтисодий ислоҳотларнинг энг муҳими бу кўплаб соҳаларда (пўлат, цемент, пол қопламали шиша, алюминий, кемасозлик, қуёш панеллари ва кўмир қазиб олиш) ва «зомби корхоналари» деб номланган рационализацияга асосланган корхоналарда таъминот томон йўналтирилган таркибий ислоҳотлар эди. Бозор ҳал қилувчи ролни ўйнаши ҳам ислоҳотларнинг асосий мақсади эди (www.researchgate.net/publication/326647055).

Хитойнинг глобал иқтисодиётга тобора яқинлашиши ҳалқаро савдонинг барқарор ўсишига ёрдам беради. Унинг экспорти тобора диверсификация қилинмоқда ва саноати ривожланган мамлакатлар бозорларига кенг кириб бориши, Хитойнинг импорти кўп бўлган минтақалар бўйича ихтисослашишда тобора муҳим рол ўйнашига олиб келди. 1980

йилларда Хитойда тариф ислоҳотлари амалга оширилди; яқинда Жаҳон Савдо Ташкилотига кириши билан, Хитой узок ва мураккаб ислоҳотларни давом эттириш мажбуриятини олди. Ушбу мажбуриятларнинг барқарор бажарилиши Хитойнинг халқаро интеграциясини янада чуқурлаштиради ва кўплаб шерик мамлакатларга фойда келтиради (International Monetary fund Working Paper, 2004, WP/04/36).

Тадқиқот методологияси.

Юқорида келтирилган фикрлардан келиб чиқиб, мамлакатимиздаги ҳозирги шароитни хисобга олган ҳолда ташқи савдо фаолиятига ташқи иқтисодий фаолиятининг ривожланиш жараёнлари устида аналитик ва синтетик таҳлиллар ўтказиб, ташқи савдони барқарорлигини сақлаб қолишда турли иқтисодчи олимларнинг изланишларини ўрганиб, назарий ва амалий статистик материал ва маълумотларни йиғиши ва уларни таққослаш усулларини кўлланилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Хитойнинг ташқи савдо фаолиятини ривожланиш йўлини ўрганиш учун биз унинг бу соҳадаги статистик кўрсаткичларини таҳлил қилиб олишимиз керак бўлади. Кўйида жадвалда Хитойнинг асосий экспорт маҳсулотларининг яқунланган охирги 3 йиллик ҳолатини кўриб чиқишимиз мумкин.

1- жадвал

Хитойнинг асосий экспорт маҳсулотларининг ўсиш динамикаси¹ (млн. АҚШ долл.)

Маҳсулотлар номи	2017 йил	2018 йил	2019 йил
Электр машиналари ва жиҳозлари ва уларнинг қисмлари; овоз ёзиш мосламалари ва карнайлар, телевизор ...	598 325,00	664 425,00	670 997,00
Машиналар, механик қурилмалар, ядрорий реакторлар, қозонхоналар; унинг қисмлари	383 243,00	429 953,00	416 975,00
Мебел; чойшаблар, замбил, замбил қопламалари, ёстиклар ва шунга ўхшаш юмшоқ мебеллар; ...	88 973,00	96 417,00	99 500,00
Пластмасса ва ундан тайёрланган буюмлар	70 000,00	80 136,00	84 387,00
Темир йўл транспорти ёки трамвай ҳаракатланадиган таркиби ва уларнинг қисмлари ва мосламалари, ер ости транспорт воситалари бундан мустасно	67 263,00	75 094,00	74 367,00
Оптик, фотосурат, кинематография, ўлчаш, текшириш, аниқлик, тиббий ёки жарроҳлик ...	70 616,00	71 444,00	72 996,00
Жами	2 263 371,00	2 494 230,00	2 498 570,00

1-жадвал маълумотларидан кўринадики, Хитой дунё саноатининг энг талаб юқори бўлган маҳсулотларини экспорт қилишга ихтисослашган.

2- жадвал

2018-2019 йилларда Хитойнинг товарлар экспорти динамикаси² (млрд. АҚШ долл.)

Давлатлар	2018 й 1 чорак	2018 й 2 чорак	2018 й 3 чорак	2018 й 4 чорак	2019 й 1 чорак	2019 й 2 чорак	2019 й 3 чорак	2019 й 4 чорак
Хитой	544,69	625,99	657,87	665,67	551,42	620,16	654,46	672,52
АҚШ	402,51	427,36	412,38	421,81	408,22	415,39	406,14	415,43
Германия	403,17	398,95	378,62	375,88	381,45	371,13	367,57	366,31

2-жадвалда охирги 2018-2019-йиллар давомида Хитойнинг товарлар экспорти динамикаси келтирилган бўлиб, АҚШ ва Германиядан жуда катта устунлик билан илгарилаб келган.

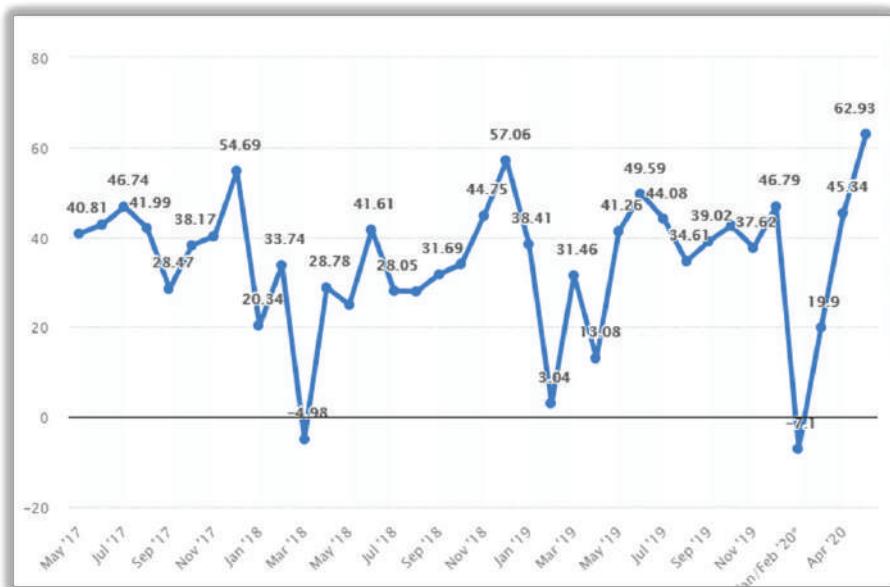
Кўйидаги графикда Хитойнинг охирги 3 йилдаги товарлар бўйича савдо баланси ойлик ўзгаришлари келтирилган:

¹ Жадвал <https://www.trademap.org/> сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

² Жадвал <https://www.trademap.org/> сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

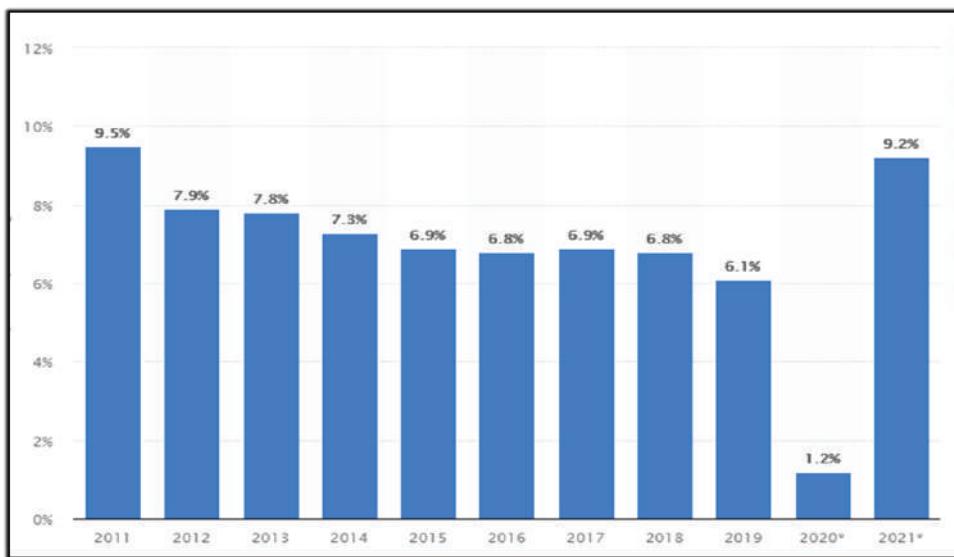
Хитойнинг товарлар экспорти динамикаси¹
(млрд. АҚШ долл.)

Ушбу графикдан Хитойнинг 2020 йил январ ва феврал ойларида товарлар бўйича савдо баланси ўрганилаётган даврда энг паст даражани кўрсатган 2018 йил март оидагидан ҳам паст даражага тушиб кетган бўлсада, 2020 йил апрель ойига келиб ўзининг ушбу даврдаги энг юқори нуқтасига эришган.

Қуйидаги графикда Хитойнинг охирги 2011-2020 йилларда реал ЯИМ ўсиши ва 2021 йил учун прогнозлар келтирилган:

Хитойнинг реал ЯИМи ўсиш динамикаси²
(млрд. АҚШ долл.)

Ушбу графикдаги маълумотлар Хитойнинг 2011 йилдан ҳозирги кунгача ЯИМнинг ўсиши пасайиб борганини кўрсатсада, уларнинг прогнозига кўра 2021 йилда ушбу даврдаги энг юқори кўрсаткичга эришиш кутилмоқда.

¹ График <https://www.statista.com/statistics/271637/monthly-trade-balance-of-china/> сайтдан олинган.

² [statista.com/statistics/263616/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-china](https://www.statista.com/statistics/263616/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-china/) сайтдан олинган.

Хулоса ва таклифлар.

Дунё мамлакатлари орасида қисқа давр ичида катта ўзгаришларга эриша олган Хитой ўз иқтисодиётини ривожлантиришни иқтисодий эркинликлар ва кенг шароитлар яратиш ва валюта тизимини ислоҳ қилишдан бошлаган. Мамлакатимизда олиб борилаётган кенг ислоҳотлар эса Хитойнинг иқтисодий ўзгаришларни амалга ошириш бўйича "Рекорд" кўрсаткичларини янгилаш имконини беради. Аммо шу билан бирга, Хитойнинг турли соҳалардаги илгор ютуқларини мамлакатимиз ривожи учун тўғридан тўғри қўллаш эмас, балки уни мос ва муҳим жиҳатларини тадбиқ этиш жоиз. Мамлакат ташқи савдо фаолиятини кенгайтиришда асосий эътиборни ЯИМни кўпайтириш ва унинг соҳаларини кенгайтириш, турли саноат соҳаларига техника ютуқларинигина эмас, балки, автоматика ютуқларини кенг жалб қилиш, рақамли дунё ютуқларини нафақат иқтисодиётга, балки, барча соҳаларга кенг жалб қилиш зарур, яъни, "Push-Buttom World"дан "Digital world"га қисқа муддатда ўтиш талаб қилинади.

Адабиётлар:

1. www.researchgate.net интернет сайти
2. <https://www.trademap.org> интернет сайти
3. www.statista.com/statistics/271637/monthly-trade-balance-of-china/ интернет сайти

THE CURRENT POSITION OF THE JUICE AND JUICE MARKET AND ITS HISTORICAL DEVELOPMENT.

Odilova Sitora Sayfitdin
PhD student at Tashkent State
University of Economics
sitoraodilova1992@gmail.com

Abstarct. Juice is a drink made by taking or squeezing the natural liquid contained in fruits and vegetables. Juice is usually consumed as a beverage or used as an ingredient or in food or other beverages. Juice emerged as a popular choice of beverage after the development of pasteurization methods, which are preserved without the use of fermentation (used in the production of wine). The largest consumers of fruit juice are New Zealand (one glass or 8 ounces per day) and Colombia (more than three-quarters of a glass per day). Consumption of fruit juice increases depending on the level of income of the country.

Key words: juice, liquid, nectar, citrus based juice.

In recent years, along with Europe, Australia, New Zealand and the United States, the demand for bottled fruit juice has increased in Uzbekistan.

People in the United States consumed about 6.6 U.S. gallons of juice per capita in 2015. In Uzbekistan, a total of 110 million liters of juice have been purchased in recent years (an average of 3 liters per capita). One of the first regularly produced juices was lemonade as an import after it appeared in the Middle East in Italy in the 16th century. Orange juice originated in the 17th century. A century later, in the 18th century, James Lind linked citrus fruits to the prevention of poverty, and from 1867 the export of juices began to grow, through which British ships connected to the entire ocean were required to carry citrus-based juice.

In 1869, a dentist named Thomas B. Welch developed a method of pasteurization that allowed the juice to be preserved without being soaked in alcohol. His method was to filter the squeezed grape juice into jars, seal them with mushrooms and wax, and then put them in boiling water.

The word "juice" comes from the ancient French in about 1300; it is derived from the ancient French word "jus, juis, jouis," meaning "liquid obtained by boiling herbs." The phrase from the word "juice" meaning "juicy part of a fruit or vegetable" was coined in the early 14th century. Since the 19th century, the term "juice" has also been used figuratively (e.g., to mean alcohol or electricity).

The juice is prepared without heat or solvents by mechanical squeezing of fruits or vegetables. For example, orange juice is a liquid extract of the fruit of the orange tree, while tomato juice is a liquid formed by squeezing the fruit of a tomato plant.

Although the methods of processing juices are different, the general method of processing juices includes:

- Juice extraction
 - Staining, filtering and identification
- Mixed pasteurization
- Filling, sealing and sterilization
 - Cooling, labeling and packaging

Drinks listed as 100% juice may contain additives that are not actually added, depending on trends and rules. For example, most orange juice contains ethyl butyrate (to enhance flavor), vitamin C (as ascorbic acid), and water (if concentrates are added) added. If the fruit juice is too sour, acidic, or too rich to be consumed, it can be diluted with water and sugar (e.g., lemonade, lime, cherries, and oranges). Juices are often consumed for their health benefits. For example, it can be in natural or added vitamin C, folic acid and potassium in orange juice.

High consumption of fruit juice with added sugar may be associated with weight gain, but not all studies have shown this effect. If it is 100% fruit, the juice will help you follow the recommendations for consuming some nutrients every day.

The American Academy of Pediatrics says that by 2017, fruit juice should not be given to children under 1 year of age because of its lack of nutritional benefits. Excessive consumption of fruit juices reduces nutrient intake compared to eating whole fruits and can cause diarrhea, gas,

abdominal pain, bloating or toothache.

Excessive consumption of fruits and fruit juices can lead to tooth enamel and cavities through the effects of fruit acids on tooth enamel. Long-term prospective studies have shown that the risk of type 2 diabetes is significantly increased when sugary juices are consumed compared to eating whole fruits. Excessive consumption of fruit juice with added sugar is also associated with childhood obesity. The American Journal of Public Health has replaced 100% fruit juice consumption in the U.S. in 2010 with whole fruits. In Uzbekistan, the main consumer of packaged fruit juice is the children's segment. Most juices for the children's segment are produced in small quantities or without sugar at all. From this it is clear that the world experience shows that the stage of juice formation takes many years. Today, the role of juices is unique for each country.

Conclusion

In summary, I can say that today the juice market is the most developing sector. The most important trends in the consumption of fresh fruits and vegetables related to health, comfort, atmosphere, "responsible" / "clean" methods of production, versatility in the choice of products, and ethnicity (eg, immigrants consume more exotic fruit juices) .

References

1. Andrea M Sanigorski; A Colin Bell; Boyd A Swinburn (2006-07-04). "Association of key foods and beverages with obesity in Australian schoolchildren". *Public Health Nutrition*. 10(2): 152–157.
2. O'Neil, CE; Nicklas, TA; Kleinman, R (Mar 2010). "Relationship between 100% juice consumption and nutrient intake and weight of adolescents". *Am J Health Promot*. 24 (4): 231–7.
3. "Feeding Your Baby and Toddler (Birth to Age Two): Your Child: University of Michigan Health System". Med.umich.edu. Retrieved 2014-08-25.
4. American Academy of Pediatrics Committee on Nutrition (May 2001). "The use and misuse of fruit juice in pediatrics". *Pediatrics*. 107 (5): 1210–3.
5. "Delivering better oral health: an evidence-based toolkit for prevention" (PDF). Public Health England. June 2014.
6. Muraki, Isao; Imamura, Fumiaki; Manson, Joann E.; Hu, Frank B.; Willett, Walter C.; van Dam, Rob M.; Sun, Qi (29 August 2013). "Fruit consumption and risk of type 2 diabetes: results from three prospective longitudinal cohort studies". *BMJ*. 347 (aug28 1): f5001.
7. Wojcicki, Janet M.; Heyman, Melvin B. (September 2012). "Reducing Childhood Obesity by Eliminating 100% Fruit Juice". *American Journal of Public Health*. 102 (9):
8. [Report] West Europe Fruit Juice Market Research, Trends, Analysis TOC Archived September 28, 2007.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ ТРУДОВЫМИ РЕСУРСАМИ

Аvezova Шахноза Махмуджановна
БухИТИ, докторант (PhD)
avezova.78@inbox.ru
+98936511182

Аннотация: рассматриваются теоретические основы управления трудовыми ресурсами, анализируются методические основы стимулирования повышения производительности труда.

Ключевые термины: трудовые ресурсы, управление трудовыми ресурсами, производительность труда, организация труда, стимулирование работников.

В современных условиях становления рыночных отношений конкурентоспособность предприятий и организаций во многом определяется эффективным управлением трудовыми ресурсами. Чем выше уровень квалификации и способностей работников предприятия - тем, в конечном итоге, выше шансы предприятия повысить эффективность производства и качество продукции, вовремя произвести необходимые нововведения и обеспечить соответствие производимой продукции требованиям потребителя.

Трудовые ресурсы на предприятии – это объект постоянной заботы со стороны руководства предприятием. Роль трудовых ресурсов существенно возрастает в период рыночных отношений. Инвестиционный характер производства, его высокая научноемкость, приоритетность вопросов качества продукции изменили требования к работнику, повысили значимость творческого отношения к труду и высокого профессионализма. Это привело к существенным изменениям в принципах, методах и социально-психологических вопросах управления персоналом на предприятии

Трудовые отношения – едва ли не самый сложный аспект работы предприятия. Гораздо легче справиться с техническими и технологическими неполадками, чем разрешать конфликтные ситуации, возникающие в коллективе, где нужно учитывать индивидуальные склонности, личностные установки, психологические предпочтения. Какие бы технические возможности, организационно-управленческие преимущества ни открывались перед предприятием, оно не начнет работать эффективно без соответствующего человеческого ресурса. Ведь все в конечном итоге зависит от людей, от их квалификации, умения и желания работать. Не зря сегодня западные специалисты рассматривают структуру предприятия как составляющую вещественного и человеческого капитала.

Новые производственные системы состоят не только из совершенных машин и механизмов, которые практически не делают ошибок, они включают также людей, которые должны работать в тесном взаимодействии, быть готовыми к выработке и реализации новых идей.

Обеспечить тесное взаимодействие множества людей в ходе решения сложнейших технических и производственных проблем невозможно без глубокой заинтересованности каждого в конечном результате и сознательного отношения к работе в конечном результате и сознательного отношения к работе. Именно человеческий капитал, а не заводы, оборудование и производственные запасы являются краеугольным камнем конкурентоспособности, экономического роста и эффективности.

Основными аспектами влияния человеческого фактора на повышение эффективности работы предприятия являются:

- отбор и продвижение кадров;
- подготовка кадров и их непрерывное обучение;
- стабильность и гибкость состава работников;
- совершенствование материальной и моральной оценки труда работников.

Если оценивать человеческий капитал не как издержки, а как актив предприятия, который надо грамотно использовать, то решение о принятии сотрудника на работу стоит больших денег. Так, если бы дело касалось покупки машин на такую же сумму, то решение принималось бы высшим руководством предприятия и были бы неизбежны вопросы о их полной загрузке и стоимости поддержания в рабочем состоянии, но, к сожалению, задается

очень мало подобных вопросов при приеме на работу нового сотрудника. при традиционных принципах отбора слишком много внимания уделяется специализированным знаниям, которые быстро устаревают, поэтому так мало внимания уделяется тем сотрудникам или кандидатам в сотрудники, кто способен постоянно учиться.

Существует два главных критерия отбора и продвижения работников: во-первых, высокая профессиональная квалификация и способность к обучению; во-вторых, опыт общения и готовность к сотрудничеству.

Президент Гарвардского университета Д. Бок как-то заметил, что если вы считаете, что образование слишком дорого, попробуйте посчитать, сколько стоит невежество. Цена, которую мы платим за неграмотность и недостаточное качество человеческого капитала, очень высока.

Поэтому обучение кадров – это не издержки, это необходимая предпосылка для постоянного совершенствования, возможности гибко использовать рабочую силу, снижать непроизводительные затраты

Гарантия занятости и снижение текучести кадров обеспечивают значительный экономический эффект и формируют у работников желание повышать эффективность работы, не опасаясь увольнения.

Система оплаты труда должна быть гибкой, стимулировать повышение производительности труда, обладать достаточным мотивационным эффектом. Рост оплаты труда не должен опережать темпов роста производительности, эффективности. Гибкость системы оплаты труда в том, что определенная часть заработка ставится в зависимость от общей эффективности работы предприятия, и если рабочий допустил ошибку, он должен расплачиваться за нее.

В современных условиях для стимулирования повышения эффективности и производительности необходимо менять не только систему оплаты труда, но и сам подход к ее формированию, нужны иные психологические установки, мышление и шкала оценок. Необходимы новые подходы к формированию трудового коллектива предприятия

Организация труда и управления коллективом предприятия включает:

- наем сотрудников в условиях занятости;
- расстановку работников в соответствии со сложившейся системой производства;
- распределение среди них обязанностей;
- подготовку и переподготовку кадров;
- стимулирование труда;
- совершенствование организации труда;
- заботу о работниках, оказавшихся излишними на данном предприятии по самым разным причинам.

Трудовой коллектив адаптируется к сложившейся системе производственных процессов. Структура производственного процесса должна базироваться на научных принципах организации труда, которые предполагают:

- углубление разделения труда и улучшение кооперации труда на основе целесообразного расчленения производственного процесса;
- рациональный подбор профессионально-квалифицированного состава рабочих и их расстановку;
- совершенствование трудовых процессов путем разработки и внедрения наиболее рациональных методов и приемов труда;
- улучшение обслуживания рабочих мест на основе четкого регламентирования каждой функции обслуживания
- внедрение эффективных форм коллективной работы, развития многоагрегатного обслуживания и совмещения профессий.

С развитием социальных отношений в обществе меняются и потребности работников. В современной экономике помимо материального фактора большое значение имеют моральные стимулы и социальные льготы. Эволюционируют и материальные формы стимулирования работников. В материальном вознаграждении увеличивается доля выплат по результатам хозяйственной деятельности предприятия, большее значение придается развитию у наемных корпоративного мышления, развивается система социальных льгот. Таким образом, стимулирование наемных работников является одной из составляющих

управления персоналом.

Современный этап экономических реформ в Узбекистане характеризуется тем, что предприятия работают в обстановке растущих требований различных общественных групп. В этой связи особую актуальность приобретает создание эффективной системы стимулирования работников

Управление трудовыми ресурсами имеет важное значение для всех организаций, так как без людей нет и организаций. Без нужных людей ни одна организация не сможет достичь своих целей и выжить. Трудовые ресурсы предприятия в современных условиях - это та основа, на которой только и возможно добиться рыночного успеха. Наличие денежных и материальных успехов еще не является гарантией, а только предпосылкой преуспевания.

Список использованной литературы:

1. Якимова З.В. Управление трудовыми ресурсами.: учебное пособие – Владивосток: Изд-во: ВГУЭС, 2011–120с.
2. П. В. Журавлев, С. А. Карташов, Н. К. Маусов, Ю. Г. Одегов. Технология управления персоналом.– М.: Мысль, 2004. – 576с.
3. Гнездовский Ю. И., Поварич И. П. Проблемы организации оплаты труда в современных условиях. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2003. – 124с.

РАҶАМЛИ ИҚТИСОДИЁТДА МЕҲНАТ БОЗОРИ ВА КАДРЛАР КОМПЕТЕНТЛИГИ

Раджабова Гавхар Умаровна
Кўқон Давлат педагогика институти катта ўқитувчиси
Телефон: +998(90) 292 54 59
gavxar69@gmail.com
Абдуллаев Абдулходи Абдулла ўғли
Кўқон Давлат педагогика институти талабаси

Аннотация: мақолада рақамли иқтисодиётга ўтилиши билан меҳнат бозорида юзага келадиган ўзгаришлар, рақамли технологияларнинг жорий этилиши кадрларга бўлган талаб ва мутахассисларга қўйиладиган талабларнинг жиддий ўзгаришига олиб келиши атрофлича таҳлил қилинган.

Таянч иборалар: рақамлилаштириш жарёнлари, рақамли технологиялар, рақамли иқтисодиёт, рақамли кўникмалар, компетенция, юқори малакали ходимларга талаб, “юмшоқ кўникмалар”, “сунъий ақл”.

Рақамлилаштириш жараёнларининг муваффакиятининг асосий омили юқори малакали кадрларнинг етарли ҳажмда ва тегишли иш жойларига эга бўлиши, шунингдек, рақамли технологияларни ишлаб чиқиш ва жорий қилиш учун маълум ваколатларга эга бўлган мутахассисларни тайёрлаш тизимиdir. Рақамли иқтисодиётга ўтиш меҳнат бозорини сезиларли даражада ўзгартирмоқда: хаётнинг барча соҳаларида ахборот технологияларининг тарқалиши билан бир қаторда иш берувчилар нуқтаи назаридан рақамли кўникмалар ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда.

Мутахассисларга қўйиладиган талабларнинг кенг микёсда ўзгариши кутилмоқда, чунки рақамли технологияларни жорий этишнинг аввалги тўлқинлари таъсир қилмаган кўплаб операциялар яқин келажакда автоматлаштирилиши мумкин. Бўлажак компанияларнинг рақобатдош устунлигини белгилайдиган асосий компетенция - бу катта маълумотлар таҳлилидир.

Рақамли технологияларнинг жорий этилиши кадрларга бўлган талаб ва мутахассисларга қўйиладиган талабларнинг жиддий ўзгаришига олиб келади:

- тақроран расмийлаштириладиган операциялар билан боғлиқ касбларга талаб пасайиши;
- технологиянинг тез ўзгариши муносабати билан касбларнинг ҳаётй циклини қисқартириш;
- иш воситаларининг ўзгариши муносабати билан ходимларнинг айрим тоифалари (рискларни таҳлил қилиш, кадрлар менежерлари, маркетинг бўйича таҳлилчилар, контакт марказлари операторлари ва бошқалар) компетенция профилларини ўзгартириш;
- янги фаолият ва касбларнинг пайдо бўлиши;
- ходимларнинг мослашувчанлиги ва мослашувчанлигига талабларни ошириш;
- “юмшоқ кўникмалар” га талабларнинг ортиши;
- ижтимоий ва ҳиссий ақлга эга бўлиш, яъни, пировардида одамни машинадан ажратиб турадиган қобилияtlар;
- “рақамли чақонлик” га эга бўлган мутахассисларга талабнинг ошиши;
- бизнес натижаларини яхшилаш учун янги технологиялардан фойдаланиш қобилияти ва тайёрлиги [Gartner, 2018].

Рақамли технологияларнинг меҳнат бозорига таъсирини таҳлил этишга ёрдам берадиган бир неча фактлар ва рақамларни кўриб чиқайлик: Масалан, 1) Касблар доирасидаги вазифаларнинг камидা 30 фоизи технологияни ривожлантиришнинг ҳозирги даражасида автоматлаштирилиши мумкин [McKinsey, 2017].

2) 9 триллион долларгача, АИ технологияси орқали иш жойларини автоматлаштириш ҳисобига 2030 йилга келиб глобал ЯИМ ўсиши мумкин [McKinsey, 2018].

3) Бир вақтнинг ўзида автоматлаштириш амалга оширлса, Россияда иш фаолиятларнинг 49,3 фоизи йўқ қилиниши мумкин (Земцов, 2018).

4) 375 миллион ишчи (глобал ишчи кучининг таҳминан 14 фоизи) 2030 йилга келиб

касбини ўзгартаришга мажбур бўлади [McKinsey, 2017].

5) 98% - банк оператори, аудитор, кредит мутахассиси каби касбларни автоматлашириш эҳтимоли мавжуд[Frey, Osborne, 2017].

6) Хитой банк секторида АИ жорий этилиши сабабли 2027 йилга келиб йўқолмайдиган касблардаги иш вақти 29% га камайиши мумкин [BCG, 2018].

Ўзбекистон меҳнат бозорида ўрта муддатли истиқболда юқори малакали ИТ ходимларига талаб ортиши кутилмоқда. Хусусан, сунъий интеллект, катта маълумотларни таҳлил қилиш, робототехника, виртуал ҳақиқат ва нарсалар Интернети каби истиқболли соҳаларда кадрларга эҳтиёж ортади. Ҳозирги вақтда зарур ракамли ваколатларга эга бўлган меҳнат ресурсларининг сезиларли етишмаслиги мавжуд.

Рақамли технологиялар соҳасида тегишли кўнікмаларни ўргатадиган мутахассисларнинг етишмаслиги ҳам жиддий тўсиқ ҳисобланади. Расмий таълим тизимининг инертилиги ва технологияларнинг динамик ўзгариши шароитида компаниялар ўсиб бораётган кадрлар етишмаслигини бошдан кечирадилар. Етакчи корпорациялар томонидан кашфиёт технологияларини жорий этишнинг таъсири доираси таҳлил қилиниши натижалари шуни кўрсатадики, автоматлашириш ва роботлаширишнинг асосий натижаси фаолиятларни йўқ қилиш эмас, балки уларни янгилашдан иборатдир [Arntz ва бошқалар, 2016; BCG, 2018; McKinsey, 2017]. Техник имкониятлар кўпинча ошириб юборилган, технология тарқалишидаги инфратузилма, иқтисодий, тартибга солувчи ва ахлоқий тўсиқлар ҳисобга олинмайди.

Ҳозирча технологиялар факат тор доирадаги вазифаларни бажара олади, масалан, расмларни, овзларни ва бошқа биометрик маълумотларни таниб олиш, банкротлик эҳтимолини баҳолаш, қурилма маълумотларини таҳлил қилиш, ускунанинг ишдан чиқишини башорат қилиш (заиф сунъий ақл) ва бошқалар шулар жумласидандир. Тизимлар ҳали ўзларини таниб олиш ва ўзгартариш қобилиятига эга эмаслар (кучли сунъий интеллект. «Таърифланган сунъий ақл» муаммоси ҳал қилинмаган - автоматик тизимлар соғлиқни саклаш, хавфсизлик, ҳуқук каби мухим соҳаларда мухим бўлган фойдаланувчиларга фикр билдириш ва баъзи қарорларни қабул қилиш мантиғини тушунтиришга қодир.

Ушбу чекловларни ҳисобга олган ҳолда, яқин келажакда технологиянинг ривожланиши ишчиларни тўлиқ алмаштириш эмас, балки касблар ичида индивидуал вазифаларнинг самарадорлигини ошириш йўлидан бориши мумкин. Айниқса юқори даражадаги вазифаларни бажарадиган касб эгалари - одамларни бошқариш, пудратчилар билан алоқа қилиш, ностандарт ечимларни қидириш, методологияни ишлаб чиқиш ва зарур «юмшоқ» кўнікмаларга эга мутахассисларга бўлган талаб янада ортади. Ташкилотлар ва уларни ходимларининг меҳнат фаолиятларини қисман ёки тўлиқ автоматлашириш туфайли ходимларнинг бир функционал бирлиқдан бошқасига ўтишини ҳисобга олган ҳолда мослашувчан мартаба йўналишлари моделига ўтишга тўғри келади.

ISSEK NRU HSE тадқиқоти натижаларига кўра, рақамлашириш бозорида талаб қилинадиган истиқболли, юқори малакали касблар қаторида қуйидагиларни кўрсатиб ўтиш мумкин¹.

Буюмлар Интернети-архитектори - кўплаб турли хил қурилмалар тармоғига уланиш, реал вақт режимида маълумотларни узатиш ва ишлов бериш, маълумотларнинг сақланишини мақбул равищда ташкил этиш, тизимнинг кибер-заифлигини минималлашириш.

Биоинформатик - экспериментал биотибий маълумотларни таҳлил қиласи, ечимлар учун ҳисоблашусулларини, хусусан, генлар функциясини ва улардаги протеинларни башорат қилиш, касалликларнинг генетик диагностикаси, дориларни лойиҳалаш, турларнинг келиб чиқиш моделларини яратиш каби вазифаларни ҳал қилиш учун ишлаб чиқади ва амалда қўллайди.

Сана-журналист - маълумотлар асосида ҳар хил турдаги репортажларни яратади, бунинг натижасида матн мазмуни, унда келтирилган фактлар ва муаллифнинг фикри микдорий асосланади.

Виртуал мухит дизайнери (ВР архитектори) - виртуал оламни трансляция қилиш

¹ ISSEK NRU HSE tomonidan 2017–2018 yillarda amalga oshirilgan tadqiqotlar materiallaridan foydalanildi: bozorni rivojlantirish istiqbollari va ilg‘or texnologiyalarni hisobga olgan holda kasblarga bo‘lgan talab prognosi; Innovatsion jarayon sub’ektlarining xatti-harakatlarini monitoring qilish; va boshqalar

учун техник ускуналар ва дастурий таъминотни ишлаб чиқиш билан шуғулланади, унинг дизайнини яратади ва интерфаол хикоялар чизмаларини ишлаб чиқади.

Овозли интерфейсларнинг дизайнери - рақамли ёрдамчилар, чатботлар, шахсий роботлар билан овозли ўзаро алоқа қилиш учун интерфейсларни ишлаб чиқади, сунъий интеллектга жавоб бериш алгоритмларини яратади.

Буюмлар Интернетининг интерфейси дизайнери - мосламалар ва уларни бошқариш усулларининг хилма-хиллигини ҳисобга олган ҳолда нарсалар тизимининг Интернет интерфейсини лойиҳалаштиради.

Маълумотлар хавфсизлиги муҳандиси - маҳфийлик, шифрлаш ва компанияя ичида ҳам, ташқаридан ҳам маълумотларга рухсатсиз киришнинг олдини олиш учун жавобгардир.

Робототехника оператор-муҳандиси - ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасида робот тизимларининг ишлашини бошқариш ва бошқариш вазифаларини ҳал қиласди.

Маълумот тадқиқчиси - статистик таҳлил усуллари ва математик моделлардан фойдаланган ҳолда катта ҳажмдаги маълумотларни қайта ишлаш ва таҳлил қилиш билан шуғулланади, бизнес ва фан муаммоларини ҳал қилиш учун нақшларни топади ва прогнозларни ишлаб чиқади.

ИТ ҳуқуқшунос - рақамли иқтисодиётдаги корхоналарни ҳуқуқий қўллаб-қувватлайди.

Компьютер тилишуноси - табиий тил асосида дастурлар ва алгоритмларни ишлаб чиқади, матн ва нутқни аниқлаш воситаларини, таржима тизимларини яратади ва шу билан сунъий интеллектни ривожлантиришда иштирок этади.

Робоэтика маслаҳатчиси - роботлар ва одамлар ўзаро муносабатларининг ахлоқий, ижтимоий ва ҳуқуқий томонларини тушунади, тизим архитекторлари, операторлари, эгаларининг «ҳаракатлари» учун жавобгарлик соҳаларини аниқлаш, робот тизимларининг ҳуқуқлари ва эркинликлари, роботни аниқлаш каби масалалар бўйича ечимларни ишлаб чиқади. Функционал сунъий қурилмалар (кибер протезлар) ва тирик тўқималарга мос келадиган органларни ишлаб чиқиши бўйича кибер протезлар ва имплантларни яратувчиси.

Нейроинтерфейс ишлаб чиқарувчиси - инсоннинг мия фаолиятини ўқиши, мия ва ташки қурилмалар (компьютерлар, нейро протезлар, ВР нейрон дубулғалари, уй анжомлари ва бошқалар) ўртасида маълумот алмашиш учун мўлжалланган алоқа тизимларини ривожлантиради.

Рақамли логистика мутахассиси - рақамли таъминот занжирида ресурслар ва қўшимча қийматларни оптималлаштириш учун инновацион ечимларни тақдим этади.

Тўқималарнинг муҳандиси - кейинги трансплантация қилиш учун тана ташқарисидаги тирик функционал тўқималарни ёки органларни лойиҳалаш ва ўстириш билан шуғулланади.

Рақамли маркетолог - турли хил рақамли қурилмалардан (смартфонлар, ўйин приставкалари, ақлли соатлар, фитнес билакузуклари ва бошқалар) фойдаланган ҳолда, аудитория билан ўзаро алоқанинг рақамли каналлари, жумладан Интернет, рақамли телевидение ва ижтимоий медиа орқали маҳсулотлар ва хизматларни тарғиб қиласди.

Рақамли ишлаб чиқарувчи - мобил платформалар, мултимедия китоблари, видео ўйинлар, онлайн курслар, веб-серияларни ўз ичига олган кўп платформали ва рақамли таркибни ишлаб чиқариш имкониятларидан фойдаланишни ўз ичига олган мураккаб медиа лойиҳаларни бошқаради.

Рақамли иқтисодиётга мос юқори малакали кадрларни тайёрлаш учун энг мос соҳаларда ўкув дастурларини жорий этиш бўйича ишлар олиб борилмоқда. Етакчи технология компаниялари чтирокида кўсҳма ўкув марказлари ташкил этилиб, кўчма ўкув дастурлари ишлаб чиқилмоқда. Улар орасида Samsung va Baesian Methods Research Group, Samsung МИРТ-даги буюмлар Интернети, FEFU-даги Microsoft тадқиқоти, HSE-даги City and Business GS Group билан биргаликда HSE-да чукур ўрганиш ва Baesian усуллари бўйича ёзги мактаблар бор¹.

Тўлиқ автоматлаштирилиши ва робот ёки дастурий ечимлар билан фарқ қилиниши туфайли алмашиниш эҳтимоли юқори бўлган фаолият турига, биринчи навбатда, расмий тақрорланадиган операцияларни амалга ошириш билан шуғулланадиган касб эгалари киради. Масалан, автоматлаштирилган савол-жавоб тизимлари ва овозли биометрик тизимларининг ривожланиши мижозларни умумий муаммоларни ҳал қилишга ёрдам берадиган қўллаб-

¹ ITMO va MRM bo'yicha mashina ta'limi va boshqalar

кувватлаш ходимларининг тўлиқ сиқиб чиқарилишига олиб келди.

Келгусида оддий ақлий операцияларни бажарадиган ишчилар фақат АИ билан шуғулланмайдиган ностандарт вазиятларда иштирок этадилар. Машинада таржима қилиш, нутқни таниб олиш технологияларининг ривожланиши билан келажакда таржимон ва қўнғироқ маркази оператори касби йўқолади, ҳатто жонли қўлланмалар ҳам тезда экзотик бўлиб қолади - уларнинг ўрнини ҳар бир фойдаланувчи учун мослашувчан таркибни яратадиган нейрон тармоқлари эгаллади.

«Йўқолиб кетаётган» касблар орасида туроператор, бош таҳлилчи, архивчи, аудитор, банк кассири, хизмат ходими, қурилиш муҳандиси, кассир, мижоз менежери, кредит менежери, нотариус,офис курувчиси, ёллаш, телемаркетер, савдогар, юрист маслаҳатчи кабилар бор.

Технологияларнинг ривожланиши, компанияларнинг рақамли конвертацияси, иш ўринлари учун рақобатнинг кучайиши, умр кўриш давомийлигининг ошиши ишчиларни ҳаёт давомида касбий фаолият доирасини бир неча бор ўзгартириш, янги қобилият ва кўникмаларни эгаллашга олиб келади.

Меҳнат бозорида талабгир бўлиш учун инсон аввалгидан тезроқ янги билимларга эга бўлиши керак. Шу сабабли ўқишига ёндашувлар қайта кўриб чиқилмоқда, ўқув моделлари ўзгартирилмоқда. Бугунги кунда таълим олдида турган асосий вазифалар қаторига динамик равишда ўзгариб турадиган меҳнат бозори ва инсон эҳтиёжларига жавоб берадиган таълим мазмунини яратиш, шунингдек, технологиялар ёрдамида харажатларни камайтириш киради [Global Education Futures Report, 2018].

Таълимнинг энг муҳим йўналишлари орасида: узлуксиз таълим ёки умр бўйи ўрганиш, омнитаълим (барча мумкин бўлган алоқа каналларидан фойдаланиш), ижтимоий таълим, микро таълим, мослашувчан таълим, нейро таълим, масофавий ўқитиши, мураббийлик, аралаш таълим, лойиҳага йўналтирилган ўрганиш, «Ўз-ўзини ўрганиш» ташкилотлари, EdTech стартаплари ва бошқаларни санаб ўтиш мумкин.

Касб тушунчасининг ўзи мазмунан ўзгармоқда, чунки маълум бир касб ёки мутахассислик бўйича тайёргарликдан ўтиб, компетентликларга эга бўлган ходимга талаб қатъий, статик эмас: компетентлик профиллари ўзгарувчан бўлиб бормоқда, улар технологик ва ташкилий ўзгаришлар натижасида ўзгаради ва “динамик портфел” га айланади.

Бундай вазиятда, айниқса, ташкилотнинг кадрлар таркибини прогноз қилишга сифатли ёндошувнинг роли кучаймоқда. Компаниялар бундай шароитда эътиборни ходимларга эмас, балки турли касблардаги ходимларнинг умумий “ваколатлар портфели” бўйича ҳар қандай бир ҳолатда зарур бўлган турли хил ваколатлар тўпламларини яратишга имкон берадиган ташкилий “кўникмалар захирасига” йўналтиришлари зарур.

Оддий рақамли саводхонлик, компьютер ва Интернетнинг асосий қобилияtlари сифатида тушунилган кўникмалар билан рақамли билимларга тегишли илғор рақамли кўникмаларни фарқлаш керак.

Мураккаб кўникмалар рақамли мухитни қўллаб-кувватлайдиган мутахассислар учун иш вазифаларининг бир қисмидир [Cedefop, 2016; OECD, 2016]. Рақамли кўникмаларни турли хил кўникмалар деб тушуниш мумкин: асосий офис дастурлари билан ишлashedan сўнгти рақамли усусларни қўллашгача, соф назарий билимлардан тортиб амалий кундалик фойдаланишгача.

2017 йилда СТИБИ МТУ ОИМ (Статистик тадқиқотлар ва иқтисодий билимлар институти Миллий тадқиқот университети “Олий иқтисодиёт мактаби”), фаннинг барча соҳаларини ифодаловчи ва академик секторда (илмий-тадқиқот институтлари ва университетлар), шунингдек саноат ишлаб чиқариш ва хизмат қўрсатиш ташкилотларида ишлайдиган 2000 дан ортиқ илмий дараҷа эгалари ўртасида сўров ўтказди¹. Респондентлардан энг кенг тарқалган рақамли технологиялар билан танишиш тўғрисида сўралган. Аниқланишича, сўралган фан номзодлари ва докторлари орасида 85%ни мунтазам равишда компьютер ва Интернет кўникмаларини амалиётда қўллайди, яна 10%ни эса уларни вақти-вақти билан ишлатади. Номзодлар ва фан докторлари ўзларининг касбий фаолиятларида деярли компьютер билан ёлғиз (қоида тариқасида, бу катта ва ўрта ёшдаги ходимлар; уларнинг аксарияти

¹ Tadqiqot 2017 yilda Oliy iqtisodiyot maktabida Statistik tadqiqotlar va iqtisodiyot iqtisodiyoti instituti tomonidan “Iqtisodiyot oliy maktabida” Innovatsion jarayon subyektlarining xatti-harakatlarini monitoring qilish: ilmiy tashkilotlar va yuqori malakali ilmiy xodimlar “fundamental tadqiqotlar dasturi loyihasini amalga oshirish doirasida o’tkazilgan.

университетларда ишлайди) ишламайди. АКТдан фойдаланган ҳолда маълумотларни тўплаш ва ишлов бериш кўникмаларидан доимий равишда 48% даражада эгалари, 33% - даврий равишда фойдаланадилар.

Рақамли ривожланган кўникмаларга келсак, респондентлар ҳеч бўлмаганда кўплаб технологиялар ҳақида эшишишган, аммо улардан амалий фойдаланиш кўлами жуда чекланган. Илмий-тадқиқот ташкилотлари ходимлари замонавий рақамли технологиялар ҳақида кўпроқ хабардор (кўп жиҳатдан, илмий-тадқиқот институтларида билим оладиганлар улуши университетлар ва ноакадемик секторга қараганда кўпроқ). Ёш олимлар рақамли терминологияни яхшироқ билишади: 29 ёшгача бўлган гуруҳ ўртасидаги билим даражасидаги фарқ ва индивидуал технологиялар учун барча намуналарнинг ўртача қиймати 10-15 пп.

Рақамли иқтисодиётда илғор рақамли кўникмаларга эга бўлиш (янги ИТ воситалари ва дастурлаш кўникмаларини тезда ўрганиш қобилияти), масалан, маркетологлар учун (реклама бошқарувини оптималлаштириш ва фойдаланувчиларнинг рекламага бўлган ҳиссий реакциясини олдиндан билиш учун), хукуқшунослар (материалларни таҳлил килишни автоматлаштириш, судга тайёрланиш жараёни ва бошқалар), геологлар (мураккаб фойдали қазилма конларини хариталаш, сейсмик маълумотларни таҳлил қилиш учун) ва бошқа кўплаб мутахассислар учун жуда муҳимдир.

Муҳандислар учун профессионал рақамли кўникмалар, айниқса дастурлаш, иш берувчи томонидан талаб қилинадиган маҳоратнинг ажралмас қисмидир. Иқтисодиётнинг барча соҳаларида маълумотларга тузиладиган ва ундан қўшилган қийматни ажратиб оладиган маълумот олувчиларга талабнинг тез ўсиши кутилмоқда. Уларнинг талабдаги асосий компетенциялари: математик статистикани чуқур англаш, эҳтимоллик назарияси, аналитик қобилият, ностандарт муаммоларни ҳал қилиш кўникмалари, иш натижаларини самарали тақдим этиш қобилияти, қизиқувчанлик ва маълумотлар билан ишлашда муҳим аҳамиятга эга.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, рақамли кўникмалар таълимда ҳам, фанда ҳам саноатда касбий маҳоратнинг ажралмас қисмига айланди. Шунинг учун, рақамли иқтисодиётда янги технологик лойихаларни амалга ошириш қатъий, мослашувчан ва маҳсус рақамли компетенцияларга эга бўлган мутахассисларга талабни келтириб чиқаради, шу жумладан:

- ўз соҳасини чуқур билиш, шунингдек тегишли соҳалар бўйича билим ва тажриба ("Т шаклидаги мутахассис");

- янги технологияларни қўллаш билан боғлиқ имкониятлар ва хавфларни тушуниш;
- лойихани бошқариш усусларини билиш;
- «рақамли тезкорлик»;
- катта маълумотлар ва визуализация воситалари билан ишлаш воситаларини билиш;
- киберхавфсизлик асосларини тушуниш;
- маълумотлар базалари билан ишлаш кўникмалари;
- тизимли фикрлаш;
- ҳиссий интеллект;
- жамоада ишлаш;
- узлуксиз таълим олиш қобилияти;
- вазифаларни топшириш қобилияти;
- мослашувчанлик ва ноаниқлик шароитида ишлаш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. - М.: Наука, 1997.
2. Конаржевский Ю.А. Внутришкольный менеджмент. — М.: Педагогика 1992.
3. Куркин Е.Б. Управление инновационными проектами в образовании: Учеб. пособие. - М.: Педагогика-Пресс, 2001.

ИҚТИСОДИЁТНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШИДА ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ ТИЗИМИНИНГ РОЛИ

*Махамматова Хилола Эгамбердиевна
Тошкент шаҳар Чилонзор тумани
ХТВ га қарашли 270-мактаб
Бошлиғич синф ўқитувчиси
Абдурахимова Гулчирой Махамматжон қизи
Тошкент молия истиботи талабаси
Тел:+998971495211
yoqitoy91@gmail.com*

Аннотация: ушбу мақолада ахборот технологияларининг бир қатор сегментлари масалан, маълумотлар етказиш тармоқлари, ахборот интернет-ресурслари ва улар орасидаги электрон хужжат алмашув, бизнес ва тижоратнинг барқарор ривожланётганини ва шу билан биргаликда ушбу соҳадаги маълум муаммолар ва уларни бартараф этий йўллари баён этилган.

Калит сўзлар: электрон тижорат, компьютер тармоқлари, модернизациялаш, ахборот технологиялари, интернет тармоқлари, телекоммуникация.

Ахборот технологияларининг тез ривожланиши иқтиносидиётни ҳам тез ривожланишига имкониятлар бермоқда. Ҳозирги кунда иқтисадда, айниқса тадбиркорлик соҳасида эришилаётган ютуқлар негизида, айнан ахборот технологиялари турли сегментларининг юқори даражада ривожланганлиги ва самарали қўлланиши ётади. Ўзбекистон иқтиносидиёти ҳам бундан мустасно эмас албатта. Яққол мисол сифатида ахборот технологияларининг бир қатор сегментлари масалан, маълумотлар етказиш тармоқлари, ахборот интернет-ресурслари ва улар орасидаги электрон хужжат алмашув, бизнес ва тижоратнинг барқарор ривожланётганини келтириш мумкин. Ўзбекистон учун ахборот технологияларини ривожлантириш янги иқтисодий алоқаларни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади. Лекин бу жараён, ахборот технологиялари соҳасида таълим стандартларининг ошиши, миллий телекоммуникация тармоқларининг модернизациялашуви, хуқуқий базанинг шаклланиши оқибатида вужудга қеладиган жамиятнинг маълум даражадаги информацион таёrlиги мавжуд бўлган ҳолатдагина содир бўлади.

Электрон тижорат тушунчаси. Электрон тижорат Интернет тармоғидаги тижорат соҳасига оид фаолликни, унда олди-сотдини амалга оширилишини ифодалаш учун қўлланилади. У компьютер тармоғидан фойдаланган ҳолда харид қилиш, сотиш, сервис хизматини кўрсатишни амалга ошириш, маркетинг тадбирларини ўтказиш имкониятини таъминлайди. Ва электрон тижоратнинг анъанавий савдо турларидан фарқи шундаки, электрон тижоратнинг анъанавий савдо туридан қуйидаги характерли хусусиятлари мавжуд. Улар қўйидагилардан иборат:

- харидор ўзига қулагай вақт, жой ва тезликда маҳсулотни танлаш ва сотиб олиш имкониятига эга;
- савдо-сотик фаолиятини иш фаолияти билан бирга параллел равишда, йаъни ишлаб чиқаришдан ажralмаган ҳолда олиб бориш имконияти мавжуд;
- кўп сонли харидорларнинг бир вақтнинг ўзида бир нечта фирмаларга мурожаат қила олиши. Бу кўп сонли харидорларнинг алоқа воситалари ёрдамида сотувчилар билан мулоқотда бўлиш имконияти;
- керакли маҳсулотларни тезликда излаб топиш ва шу маҳсулотлари бор фирмаларга мурожаат қилишда техника ва транспорт воситаларидан самарали фойдаланиш, маҳсулотларни бир жойга йиғиш ва уларни сотиб олишда аниқ манзилларга мурожаат қилиш. Ортиқча вақт ва харажатларни камайтиради;
- харидорнинг яшаш жойи, соғлиғи ва моддий таъминланиш даражасидан қатъий назар ҳамма қатори teng хуқуқли маҳсулот сотиб олиш имконияти;
- ҳозирги кунда чиққан жаҳон стандартларига жавоб берадиган маҳсулотларни танлаш ва сотиш имконияти;
- электрон тижорат сотувчининг маҳсулотларини (иш, хизматларини) сотиш жараё-

нидаги имкониятини янада кенгайтиради ва янгилайди. Энди сотувчи маҳсулотларини со-тиш жараёнини тезлаштириши, янги ва сифатли маҳсулотларни мунтазам алмаштириши, маҳсулотларнинг айланма харакатини тезлаштириши керак бўлади.

Электрон тижоратда савдони ташкил қилиш фирмаларнинг рақобатини кучайтиради, монополиядан чиқаради ва маҳсулотларнинг сифатини ошириш имкониятини беради. Харидорлар кундалик хаётида керакли маҳсулотлар ичida сифатлиларини танлаши мумкин. Чет эл фирмаларига мурожаат қиласди. Электрон тижорат билан бевосита боғлиқ асосий жиҳат шундаки, унда интернет орқали тўлов тизимлари ва тўловлар ва харидларни амалга ошириш мумкин ҳисобланади. Ушбу ҳолатда нақд пулсиз тўловлар амалга оширилади ва техника воситаларидан, ахборот технологияларидан ва ахборот тизимлари хизматларидан фойдаланган ҳолда электрон тўлов ҳужжатлари воситасида нақд пулсиз ҳисоб-китобларни амалга ошириш кўзда тутилади.

Электрон тўлов тизимида товар ва хизматлар тўлови харидорнинг электрон ҳисобидан шахсий банк рақами ҳисобига пул маблағларини чиқариш имконига эга бўлган сотувчи-нинг электрон ҳисобига пул маблағларини ўтказиш йўли билан амалга оширилади.

Электрон тўлов тизимлари ёрдамида Интернет ва ИП-телефонияга уланиш учун «ПИН» кодлар ва интернет дўйонлардан товарларни харид қилиш, уяли алоқа хизмати, шахар телефонияси, коммунал хизматлар, домен ва хостинг, реклама, телевидение, чипталар, да-тацентрлар, веб ресурслар учун ҳақ тўлаш мумкин.

Ўзбекистон иқтисодиётининг ҳам босқичма-босқич ривожалниши оқибатида бизнес фа-олиятини юритишнинг янги принциплари, айниқса электрон тижоратнинг аҳамияти жуда ошди. Бугунги кунга келиб, ҳар бир интернет фойдаланувчиси электрон тижорат сўзининг маъносини тушунишга ҳаракат қилиб кўрган. Ҳали ўзининг узоқ тарихини куришга ҳам улгурмаган бундай фаолият билан боғлиқ АҚШ бозорларида йилига ўртacha 1,5-2 трлн. АҚШ доллари миқдорида маблағлар айланади.

Электрон тижоратнинг ўзига хос қулайликлари ва устунликлари мавжуд бўлиб улар кўйидагилар ҳисобланади:

Халқаро операцияларда ахборот олиш тезлиги ошади;

Ишлаб чиқариш ва сотиш даври қисқаради;

Арzon коммуникацион воситалардан фойдаланиш эвазига ахборот алмашиш харажатлари камаяди.

Компания ахборот технологияларини самарали қўллаш орқали истеъмолчи билан очик муносабат ўрнатиш, маҳсулот ва хизматлар тўғрисида ҳамкор ва мижозларни тезкор ахборот билан таъминлаш, сотувнинг алтернатив йўлларини, мисол учун тижорат сайтларида электрон дўйонлар очиш ва яратиш имкони беради.

Ўзбекистонда электрон тижоратни ривожлантириш жараёнлари бугунги кунга келиб, мамлакатимиз давлат органлари электрон тижоратни ривожлантиришда, дунё тажрибасида кенг қўлланилган қўйидаги принципларга амал қилиб келишмоқда:

Электрон тижоратни ривожлантиришда корпооратив сектор фаол рол ўйнаши лозим;

Электрон тижоратга нисбатан, давлат органлари томонидан асосланмаган турли чекловлар қўйилишига йўл қўйилмаслик лозим;

Давлат ҳокимияти электрон тижорат жараёнига, ушбу соҳа субектларини қўллаб-кувватлаш ва ҳуқуқ базасини такомиллаштириш мақсадида аралишиши мумкин;

Электрон тижоратни бошқариш чора-тадбирларини ишлаб чиқишида давлат ҳокимияти Интернетнинг ўзига хосликларини инобатга олиши лозим;

Электрон тижорат жараёни маъмурий-худудий бўлиниш ва давлат чегараларига боғлиқ бўлмаган равища, глобал масштабда содир бўлиши лозим.

Иқтисодий ривожланиш оқибатида Ўзбекистон халқаро иқтисодиёт тизимида тобора ўз мавқеини мустаҳкамлаб бормоқда. Бу эса ўз навбатида электрон тижорат инфратузилмасини такомиллаштириш, унинг жаҳон бозорида кучли рақобатчи сифатида пайдо бўлишини та’минлаш заруриятини келтириб чиқаради. Юқоридаги ҳолатлар инобатга олинган ҳолда электрон тижоратнинг асосини, яъни ҳуқуқий базасини такомиллаштириш бўйича бир қанча сезиларли ишлар амалга оширилиб келинмоқда.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, ўзбекистонда электрон тижоратни ривожлантириш билан бир қаторда бу соҳанинг такомиллашишига тўсқинлик қилаётган бир қанча муаммолар ҳам мавжуд. Бу муаммоларнинг тезкор ва аниқ ечилиши бугунги куннинг

муҳим талабларидан бири ҳисобланади. Чунки айнан шу соҳа бўйича ечимини кутаётган масалалар талайгина. Мисол учун интернет фойдаланувчиларининг миқдори шундай даражадаки, бу ҳолат электрон тижорат билан шуғулланиш учун зарур бўлган йирик бозор яратиш имконини бермайди (Ўзбекистон бўйича интернет фойдаланувчиларининг сони 2,5 млн. дан ортиқ). Охирги йилларда бу соҳада бир қанча ижобий натижаларга эришилмоқда, лекин бу фақатгина маълум бир ҳудудларда (асосан пойтахт ва бази бир вилоят марказлар) ўсмоқда. Кўпчилик вилоятларда бундай ҳолат ҳалигача муаммолигича қолмоқда. Маълумки, етарлича ҳажмдаги бозорга эга бўлмасдан туриб электрон тижорат фаолиятини юритиш ихтиёрий тадбиркор учун зарадир. Бу муаммоларни ҳал қилишда асосий эътибор электрон тижорат соҳасида илмий изланишларни чуқурлаштириш зарур, илмий ишлар, мақолалар ёзиш, маҳсуслаштирилган интернет-ресурслар яратиш, доимий форум ва конференсиялар ташкил этиш, кадрлар таёrlашда электрон тижоратнинг нафақат техник, балки иқтисодий ва ҳуқуқий хусусиятларини ҳам инобатга олиш, энг асосий муаммолардан бири –малакали кадрлар этишмовчилигини, олдини олади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2015 й., 20-сон, 250-модда; Конун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.12.2017 й., 03/18/455/0492-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2015 йил, № 5, 178-модда.
3. www.Lex.uz

ТОВАРЛАР ТАШҚИ САВДОСИ: ЎЗБЕКИСТОН-РОССИЯ

Юлдашев Элдор Илхомжонович
ТДИУ 1-босқич доктаранти
Телефон: +998(98)3630506
e.yuldashev@tsue.uz

Юлдашева Нижола Тоҳир қизи
Ўзбекистон МУ 4-босқич талабаси
nihola.yuldasheva98@mail.ru

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Республикасининг ташқи савдо ҳолати ва унда Россия Федерацияси билан товарлар савдосини амалга оширилишининг жорий ҳолати ва келгусида истиқболли алоқаларни ривожлантирилиши бўйича чора-тадбирлар тўғрисидаги таклифларимиз келтирилган.

Таянч иборалар: Ташқи савдо муносабатлари, ташқи савдо, экспорт, халқаро савдо, ташқи савдо айланмаси, экспорт ва импорт, экспорт таркиби, товарлар экспорти.

Кириш.

Бозор муносабатларига асосланган иқтисодий жараёнларнинг ривожланиши мамлакатларнинг жаҳон бозорида ўзининг муносиб ўрнини эгаллашга бўлган ҳаракатларининг жадаллашувига олиб келмоқда. Интеграциялашувнинг энг юкори нуқтасига интилиш мамлакатлар орасида тенг манфаатли иқтисодий алоқаларнинг кенгайишига сабаб бўлмоқда. Бу эса ўз навбатида мамлакатларнинг иқтисодий ривожланишида жуда катта ижобий таъсирини кўрсатади. Шу ўринда мамлакатимизда олиб борилаётган ислоҳотлар ва тадбиркорларга яратилаётган ҳуқуқий ҳимоя, иқтисодий имтиёзлар ва қулайликлар ташқи бозорга сифатли ва рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш кўламининг юқори кўрсаткичларга эришида ўз ифодасини топмоқда. Мамлакатимизда товарлар ва хизматлар экспортининг кенг кўламда ривожланиши ташқи савдо балансига ижобий таъсир этади. Бу эса миллий ишлаб чиқарувчиларимиз учун ташқи бозорнинг янги имкониятларини очилишига, иқтисодиётимизга четдан хорижий валюта оқимини кириб келишини янада кўпайишига ва миллий валютани қадрини ортишига, ишлаб чиқаришни ва бу орқали янги иш ўринлари яратилишига, иқтисодиётимизда барқарор ривожланиш тенденцияларига эришиш ва оқибатда халқимизнинг яшаш даражасини янада фаровонлашишига олиб келади.

Адабиётлар шарҳи.

Ўзбекистон-Россия муносабатларини эътироф этишни Россия Федерациясининг иқтисодий салоҳияти тўғрисида фикр юритишдан бошлаш мақсадга мувофиқ деб ҳисобладик.

Россия Федерациясининг ташқи савдо ҳолатига иқтисодчи олимлар Козлова Елена Ивановна ва Варфоломеев Дмитрий Алексеевичлар (<https://cyberleninka.ru>) қуйидагича фикр билдирадилар: “Россиянинг ташқи савдоси экспортнинг хом ашё йўналиши ва импортнинг саноат йўналиши, шунингдек, бошқа мамлакатларга йўналтирилганлиги билан ажralиб туради. Мамлакат иқтисодий ривожланишининг экспортга йўналтирилганлигига кучли боғлиқлиги юқори ва паст енергия нархларининг ўзгариб турадиган тенденциялари контекстида ўта хавфлидир, аммо кўп йиллар давомида Россия экспорти таркибida жиддий ўзгаришлар юз бермади”. Ўтган йиллар давомида РФига нисбатан кўйилган иқтисодий санкциялар даврида ҳам экспорт таркибининг ўзгариб кетмаганлиги мамлакатнинг экспорт салоҳитини юқори даражада эканлигидан далолат беради.

Владимир Петрович Оболенский эса мамлакатнинг халқаро товарлар ва хизматлар алмашинувидаги иштироки ички иқтисодиётни ривожлантиришда жуда муҳим рол ўйнайди, фойдаланилаётган ресурслар ҳажмини ўзгартириш, шунингдек уларнинг моддий ва моддий шаклларини ўзгартириш орқали кўпайиш жараёнларини сақлаб қолиш ва модернизация қилиш имконини беради. Экспорт сизга ички еҳтиёжлардан ташқари ишлаб чиқаришни кенгайтириш, бандлик, иш ҳақи, корхоналар ва аҳоли даромадларини ошириш имконини беради. Экспортдан тушадиган валюта тушумлари товарлар ва хизматлар импортини молиялаштиришнинг асосий манбай ҳисобланади. Ўз навбатида, импорт иқтисодиётни

мамлакатда ишлаб чиқарилмайдиган хом ашё ва материаллар билан таъминлайди, импорт қилинадиган ускуналар ёрдамида маҳаллий корхоналарнинг технологик базаси янгиланади, чакана товарларнинг сезиларли қисми импорт товарлардан шакллантирилади. Божхона тўловлари, шу жумладан соликлар, федерал бюджетга тушумларнинг муҳим қисмидир, бу унинг даромадларининг олтитасини таъминлайди дея фикр билдиради (<https://cyberleninka.ru>).

2020 йил 1 чорак натижаларига кўра мамлакатимизнинг ташқи савдо айланмаси бўйича энг олдинги ўринларда Россия Федерациясининг бориши экспортер корхоналаримизга жуда катта қулайликлар яратади: “Ўзбекистон, жаҳоннинг 150 дан ортиқ мамлакатлари билан савдо алоқаларини амалга ошириб келмоқда. ТСА нинг нисбатан салмоқли ҳиссаси Россия Федерациясида (16,9 %), Хитой Халқ Республикасида (16,8 %), Қозоғистонда (8,3 %), Корея Республикасида (6,7 %), Туркияда (5,8 %), Қирғиз Республикасида (2,3 %) ва Германияда (2,1 %) қайд этилган” (<https://stat.uz/uploads/doklad/2019/yanvar-sentyabr/uz/13.pdf>)

Тадқиқот методологияси.

Тадқиқотни амалга оширишда кузатув, қиёсий таҳлил каби анъанавий тадқиқот усулларидан фойдаланилган. Шу билан бирга, тасвирий статистика ёрдамида, мамлакат товар экспортининг ривожлантирилишда Россия Федерацияси билан алоқаларнинг аҳамияти таҳлил қилиниб, таҳлил натижаларига муаллиф хуносалари келтирилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Мамлакатимизда экспортни ривожлантириш ва импорт ўрнини босувчи маҳсулотлар ишлаб чиқаришнинг кенгайиши ташқи савдо айланмасини ижобий кўрсаткичларга эришишида муҳим аҳамият касб этади. Бу борада мамлакатимизда ривожланган давлатлар билан тенг манфаатли иқтисодий алоқаларнинг йўлга қўйиши ва мавжуд алоқалардан янада самарали фойдаланиши натижасида ташқи савдо айланмаси сезиларли даражада ўсиш тенденциясига эришилди.

Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика Кўмитасининг маълумотларига кўра, ўтган 2019 йил якунларига кўра ТСА 2017-2019 йилларда 26,6 миллиард АҚШ долларидан 33,4 ва 42,2 миллиард АҚШ долларигача мос йиллар давомида ўсиб келди. Пандемия натижасида эса 2020 йил январь-март ойлари якуни билан республиканинг ташқи савдо айланмаси (матнда ТСА) 8 140,4 млн. АҚШ долларини ташкил этиб, 2019 йилнинг мос даврига нисбатан 924,1 млн. АҚШ долларига ёки 10,2 % га камайди. ТСА да экспорт ҳажми 3 374,7 млн. АҚШ долларига (10,9 % га камайди) ва импорт ҳажми 4 765,7 млн. АҚШ долларига (9,7 % га камайди) етди. Хисобот даврида - 1 390,9 млн. АҚШ доллари қийматида пассив ташқи савдо баланси қайд этилди.

Куйидаги жадвалда эса мамлакатимизнинг Россия Федерацияси билан ташқи савдо айланмаси бўйича маълумотлар келтирилган:

1- жадвал

Ўзбекистон Республикасининг Россия Федерацияси билан ташқи савдо айланмаси динамикаси¹.

(январ-декабр, млн. АҚШ доллари)

	2017	2018	2019
Экспорт	2 019,2	2 117,3	2 492,5
Импорт	2 709,5	3 538,6	4 134,4
Ташқи савдо айланмаси	4 728,7	5 655,9	6 626,9

2- жадвал

Ўзбекистон Республикасининг Россия Федерацияси билан ташқи савдо айланмаси динамикаси².

(январ-март, млн. АҚШ доллари)

	2018	2019	2020
Экспорт	389,3	425,2	455,6

¹ Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

² Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

Импорт	997,4	919,0	920,9
Ташқи савдо айланмаси	1 386,7	1 344,2	1 376,5

Юқоридаги 1-2-жадваллардаги маълумотларга кўра, ўрганилган йиллар давомида республикамизнинг Россия Федерацияси билан ташқи савдо айланмалари ўсиш тенденциясига эга бўлган. Шу билан бирга республикамиз экспортидаги асосий ҳамкор-давлатларнинг улуши бўйича 2020 йил 1 чорак якунларига кўра Россия Федерацияси 13,5 % билан етакчи ўринда турибди.

Россиянинг эса экспорт ҳажми 2020 йил январ-март ойларида 89,5 миллиард АҚШ долларини ташкил қилди ва 2019 йилнинг январ-мартига нисбатан 15,0 фоизга камайди. Хорижий мамлакатлар 88,3%, МДҲ давлатлари 11,7% улушига тўғри келади.

2020 йил январ-март ойларида Россия экспортининг асосини анъанавий равишда ёқилғи-енергетика маҳсулотлари ташкил етди, уларнинг улуши экспортнинг 61,7% ташкил этди.

Хулоса ва таклифлар.

Тадқиқот натижаларини қўйида келтириб ўтамиз:

Мамлакатимиз иқтисодиётини ривожланишида пандемия шароитида хорижий ҳамкорлар билан ташқи савдо алоқаларини янада яхшилаш, узоқ йиллик стратегик келишувлар орқали товарлар алмашинувини янада кенгайтириш, фаолият турларини диверсификациялаш орқали маҳсулотлар ассортиментини кўпайтириш ва бу орқали жаҳон бозорида ўзига хос ўринга эришиш долзарб масала ҳисобланади.

Россия Федерацияси билан савдо алоқаларини йўлга қўйишда стратегик шерикчилик масалаларини мухокама қилиш, турли хўл ва қуруқ мева-сабзавот маҳсулотларини экспортини янада ошириш ва ёғоч ва қофоз маҳсулотларини импортини қисқартишга сабаб бўладиган муқобил технология ва ҳом ашёларни импортини ошириб, улар ёрдамида ишлаб чиқарилган ёғоч ва қофоз маҳсулотларини қайта экспорт қилиш амалиётини кенг тарғиб қилиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Статистика метамалумотлари www.stat.uz сайти.
2. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг www.cbu.uz сайт маълумотлари.
3. www.worldbank.org сайт маълумотлари.
4. www.nordeatrade.com сайт маълумотлари.
5. www.trademap.org сайт маълумотлари.
6. www.cyberleninka.ru сайт маълумотлари.

COVID-19 ПАНДЕМИЯСИНинг ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИГА ТАЪСИРИ.

Юлдашев Элдор Илхомжонович
ТДИУ 1-босқич докторанти
Телефон: +998(98)3630506
e.yuldashev@tsue.uz

Юлдашева Нухола Тоҳир қизи
Ўзбекистон МУ 4-босқич талабаси
nihola.yuldasheva98@mail.ru

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон Республикасининг иқтисодиёти таркиби ва ривожланиши таҳлил қилиниб, пандемиянинг заарли оқибатларини ўрганиш, уни юмишатиш ва бартараф этиши бўйича кўрилиши керак бўлган чора-тадбирлар тўғрисидаги тақлифларим келтирилган.

Таянч иборалар: Иқтисодиёт тармоқлари, саноат, ялпи ички маҳсулот, инфляция даражаси, аҳоли даромади, халқаро савдо, ташқи савдо айланмаси, экспорт ва импорт, экспорт таркиби, хизматлар экспорти.

Кириш.

Дунё иқтисодиёти ривожланишига глобал даражада заар келтираётган COVID-19 Корона вируси халқаро интеграциялашувда ўзининг янги даврини бошлаган миллий иқтисодиётимизнинг барча соҳаларига ўзининг салбий оқибатларини келтирди. Жаҳон бозоридаги кучли рақобатга мослашиб, унда ўзининг ўрнини эгаллаш учун шиддатли ҳаракатини бошлаган ва барча соҳаларда бозор муносабатларининг асл кўринишларини янада ривожлантираётган мамлакатимизда иқтисодий қийинчиликлар ҳар бир соҳада кўзга ташланмоқда.

Ўзбекистон иқтисодиётининг кўп тармоқли саноат ва қишлоқ хўжалиги, турли хизматлар кўрсатиш соҳаларининг ривожланиши учун иқтисодий-хукуқий жиҳатдан кенг қулайликлар ва шароитлар яратилиб келиниши натижасида миллий иқтисодиётимизнинг ўзига хос шиддатли ривожланиш тенденциясига эришишига пандемия жуда юқори даражадаги салбий таъсир кўрсатмоқда. 2017—2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясининг ишлаб чиқилганлиги ва унга изчиллик билан амал қилинмоқда. Ҳаракатлар стратегиясининг III-устувор йўналиши - “Иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари”да кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари фаолиятини эркинлаштириш ва уларга кенг қулайлик ва имкониятлар яратиш асосий мақсад қилиб қўйилган бўлиб, иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш, хусусий мулк хукуқини химоя қилиш ва унинг устувор мавқеини янада кучайтириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожини рағбатлантиришга қаратилган институционал ва таркибий ислоҳотларни давом эттириш, жумладан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни кенг ривожлантириш учун қулай ишбилиармонлик муҳитини яратиш, тадбиркорлик тузилмаларининг фаолиятига давлат, хукуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари томонидан ноқонуний аралашувларининг қатъий олдини олиш” – бўйича алоҳида ислоҳотлар амалга оширилиши белгилаб қўйилган (Тўплам, 2017). Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг юксалиши натижасида аҳолининг фаровонлиги ортади, ишсизлик муаммосига ижобий таъсир кўрсатилган бўлади.

Адабиётлар шархи.

Ўзбекистон Республикаси иқтисодий салоҳиятидан кенг фойдаланиши ва имкониятларини тўғри баҳолаш, соҳаларга ислоҳотларни манзилли йўналтирилиши ва иқтисодиётда шаффофликни оширилиши, валюта тизимини ислоҳ қилиниши ва ташқи савдо амалиётларини шартларини енгиллаштирилиши натижасида ўтган йиллар давомида юқори иқтисодий ўсиш суръатларига эришилди. Буни “Тараққиёт стратегияси маркази”нинг расмий сайтида Ўзбекистоннинг номи халқаро майдонда тез-тез юқори даражада эътироф этилмоқда. Масалан, Буюк Британиянинг “The Economist” ҳафталик журнали ўтган йили юртимизни «Йил давлати» сифатида эътироф этди. Американинг “Narger’s Bazaar” нашри эса, 2020 йилда албатта саёҳат қилиш лозим бўлган 20 та энг яхши йўналиш рўйхатида Ўзбекистонни биринчи ўринга лойиқ, CNN Travel сайти 2020 йилда саёҳат учун энг яхши жой, деб топилганлиги тўғрисидаги маълумоти орқали ҳам билишимиз мумкин¹ (2020 йил).

¹ <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview> сайт маълумотлари асосида.

Дунё эътибор марказига айланишга эриша олган мамлакатимиздаги ўзгаришлар хукуматимиз томонидан амалга оширилаётган изчил тадбирлар натижаси хисобланади. Буни Жаҳон банкининг Ўзбекистон хукумати бозор иқтисодиётiga барқарор ўтиш, давлат институтларини ислоҳ қилиш, фуқароларнинг иштироки ва инсон капиталига инвестицияларни йўналтиришга йўналтирилган дадил ислоҳотларни давом еттироқда, буларнинг барчаси иқтисодий ўсишни таъминлаш ва фуқаролар ҳаётини яхшилаш учун муҳим эканлигини эътироф этганидан ҳам билишимиз мумкин. (2020 йил)¹.

Nordea Trade Portalining интернет сайтида²(2020) Ўзбекистон бозори иқтисодиёти соҳасида улкан ислоҳотларни амалга ошироқда. Инвестицияларнинг ўсиши ва истеъмолнинг ўсиши 2019 йилда ЯИМнинг 5,6% гача ўсишига олиб келди. Саноат объектлари, инфратузилма (газ, гидроэлектростанциялар, йўллар ва уй-жойлар), шунингдек, майший истеъмол харажатлари (ЯИМнинг 50% дан ортифи) га йўналтирилган давлат инвестициялари ўсишни таъминлади.

Тадқиқот методологияси.

Миллий иқтисодиётни ривожланиш тенденцияларини, таркибий ўзгаришларин энг муҳим хусусиятларини ўрганиб, таҳлил қилиб, иқтисодий кўрсаткичларни статистик гурӯҳлаб, мантиқий фикрлаш ва бошқа усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Мамлакатимиз иқтисодиёти ўтган йиллар давомида ўзининг барқарор ўсиш кўрсаткичларига эришиб келди. Иқтисодиётнинг ўсиши асосан нималарда намоён бўлади ва нималарга боғлиқ хисобланади? Иқтисодиётимизнинг барқарор ўсиши, асосан, унинг микдор ва сифат ўзгаришлари, таркибий тузилмалардаги ўзгаришлар, умуман олганда, макроиқтисодий кўрсаткичларининг доимий ўсиш тенденциясига эришиши назарда тутилади. Ўзбекистоннинг асосий макроиқтисодий кўрсаткичларидан бири сифатида, 2019 йил якунларига кўра мамлакатимизда 511838,1 млрд.сўм ЯИМ ишлаб чиқарилган бўлиб, қўйидаги 1-жадвалда унинг ўтган 3 йил давомида ўсиш кўрсаткичлари келтирилган:

1- жадвал

Ўзбекистон Республикасининг ЯИМ ўсиш динамикаси³.

	2017 йил	2018 йил	2019 йил
ЯИМ (трлн.сўм)	302,5	406,6	511,8
Аҳоли жон бошига (млн.сўм)	9,3	12,3	15,2
Аҳоли сони (минг киши)	32 389	32 956	33 581

Юқоридаги жадвал маълумотлари охирги 3 йилда ЯИМнинг барқарор ўсиш тенденциясига эга бўлганлигин кўрсатади. Йиллар давомида аҳолининг табиий ўсишига қарамай аҳоли жон бошига тўғри келадиган ЯИМ мос равишда ўсиш тенденциясини сақлаб қолган.

Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитасининг расмий сайтида келтирилган маълумотларга асосан қўйидаги жадвал орқали мамлакатимизда иқтисодий кўрсаткичлар 2020 йил биринчи чорагига ўтган йилларнинг мос даврига нисбатан ўзгаришлар келтирилган:

2- жадвал

Ўзбекистон Республикасининг ЯИМ ўсиш динамикаси⁴.

	2018 1-чорак	2019 1-чорак	2020 1-чорак
ЯИМ (млрд.сўм)	72,6	93,1	110,5
Аҳоли жон бошига (минг.сўм)	2 220,0	2 794,0	3 253,0

Юқоридаги жадвалдан маълум бўладики, Ўзбекистонда ЯИМ охирги 3 йилнинг 1 чоракларида 72,6 миллиард сўмдан 110,5 миллиард сўмгacha ортиб борган бўлиб, аҳоли жон бошига 2 220,0 миллион сўмдан 3 253,0 миллион сўмгacha бўлган суммага ортган.

Қўйидаги жадвалда эса мамлакатимизда амалга оширилаётган асосий воситаларга инвестициялар тўғрисида маълумот келтирилган:

3- жадвал

Ўзбекистон Республикасининг асосий воситаларга инвестициялар бўйича

¹ <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/overview>) сайт маълумотлари асосида.

² <https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/uzbekistan/economical-context>) сайт маълумотлари асосида.

³ Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

⁴ Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

кўрсаткичлари¹.

	2017	2018	2019
Асосий воситаларга инвестициялар (млрд.сўм)	72 155,2	124 231,3	189 924,3
Ахоли жон бошига асосий капиталга инвестициялар (минг. сўм)	2 227,8	3 769,6	5 655,8

Юқоридаги жадвалдан мамлакатимизда асосий воситаларга инвестицияларнинг ўсиши 2019 йилда олдинги 2 йилга нисбатан юқори даражада ўсиб, 189 924,3 миллиард сўмни ташкил қилиб, бу эса 2018 йилга нисбатан ярим бараварига ошганини англатади. Иқтисодиётнинг асосий бўғини сифатида тижорат банклари фаолияти муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Бунда банкларнинг асосий кўрсаткичларини ўрганиш иқтисодиётга баҳо беришда асосий омил ҳисобланади. Тижорат банкларининг иқтисодиётнинг асосий тармоқларига ажратилган банк кредитлари қуидаги жадвалда келтириш мумкин:

4- жадвал

Банк кредитларининг тармоқлар бўйича ажратилиши².

№	Тармоқлар	2017	2018	2019
1	Саноат	45 223	66 690	75 636
2	Қишлоқ хўжалиги	4 742	9 422	17 205
3	Қурилиш соҳаси	3 424	5 880	5 930
4	Савдо ва умумий хизмат	5 246	10 786	14 480
5	Транспорт ва коммуникация	16 205	20 913	23 516
6	Моддий ва техник таъминотни ривожлантириш	472	2 746	3 302
7	Үй-жой коммунал хизмати	996	1 821	2 512
8	Жисмоний шахслар	13 600	24 427	39 934
9	Бошқа соҳалар	20 665	24 705	29 065
	Жами	110 572	167 391	211 581

Юқоридаги жадвалдан тижорат банкларининг иқтисодиётнинг турли тармоқларига ажратилган кредит қўйилмалари тўғрисидаги маълумотни кўришимиз мумкин. Бунда барча соҳаларда ажратилган кредитларнинг миқдори охирги 3 йил давомида доимий ўсиш тенденциясига эга бўлган.

Хуроса ва таклифлар.

Тадқиқот натижаларини қуида келтириб ўтамиз:

Мамлакатимиз иқтисодиётини ривожланишида пандемия заарли оқибатларини юмшатиши борасида иқтисодиётимизнинг тармоқ таркибини ҳисобга олган ҳолда ривожлантириш муҳим аҳамиятга эга. Бунда қишлоқ хўжалик экинларини интенсив ҳолда етишириш чораларини кўриш ва уларга банк кредитларини нисбатан кўп миқдорда ажратиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Ахолининг томорқа хўжалигидан кенг фойдаланишига имкониятлар яратиш ва уни қўллаб-қувватлаш муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Бу эса ўз навбатида мамлакатимизнинг ташқи қарзини қайтаришда хорижий валютага бўладиган талабни меъёрида ушлаб туриш имконини беради.

Импорт ўрнини босувчи маҳсулотлар ишлаб чиқаришга ихтисослашган саноат ва қишлоқ хўжалиги соҳаларини янада ривожлантириш, бу орқали импорт учун хорижий валютага бўладиган талаб миқдорини нисбатан камайтириш, бунинг натижасида миллий валютамизнинг қадрини тушиб кетишини олдини мумкин ҳисобланади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Статистика метамалумотлари www.stat.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг www.cbu.uz расмий сайт маълумотлари
3. www.worldbank.org расмий сайт маълумотлари
4. www.nordeatrade.com расмий сайт маълумотлари

¹ Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

² Жадвал www.stat.uz сайт маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

**O'ZBEKISTON TURIZMI SOHASIDA MEHMONXONA
ХО'JALIGINING RIVOJLANISH HOLATI.
(Xorazm viloyati misolida)**

*Jumaniyazova Sharifa Rashidovna
UrDU, Turizm va Iqtisodiyot fakulteti o'qituvchisi,
Telefon:+998(97)3611789
jumaniyazova.sharifa@mail.ru*

*Allanazarov Otaxon Bayramboevich,
UrDU, Turizm va Iqtisodiyot fakulteti o'qituvchisi,
Telefon:+998942300717
allanazarov111@gmail.com*

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston turizmi sohasida mehmonxona xo'jaligini rivojlanish holati va ushbu sohada amalga oshirilayotgan islohotlar haqida so'z boradi. Shu bilan birga maqolada mehmonxonalarining milliy iqtisodiyotda, hududlarni rivojlantirishda va yangi ish o'rinnari yaratishdagi roli ochib berilgan.

Kalit so'zlar: mehmonxona sanoati, mehmonxona raqobatbardoshligi, mehmonxona zanjiri, asosiy va qo'shimcha xizmatlar, franchayzing.

Bugungi juda tezlik bilan taraqqiy etib borayotgan dunyoda insonlar fikri, ularning harakatlari, hayotdan zavq olish yo'llari o'zgarib boryapti. Insonlar bo'sh vaqtlarini samarali o'tkazib, dam olishga, sog'ligini tiklashga, dunyonni, xalqlarning urf - odatlari, qadriyatlarini bilishga intilmoqdalar. Bunday xizmatlarni turizm sohasi ko'rsatadi.

Ana shularni hisobga olib, mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki yillardan boshlab, hozirgi kunga qadar zamon talablariga javob beradigan turizm infratuzilmasini tarkib toptirish va rivojlantirish borasida amalga oshirib kelinayotgan islohotlar o'zining ijobjiy natijalarini bermoqda.

Xususan, Xorazm viloyatida turizm sohasini yanada rivojlantirish, viloyatimizga xorijiy va mahalliy sayyoohlarni yanada ko'proq jalb qilish, turizm sohasida ko'rsatilayotgan xizmatlar sifati va ko'lamenti yanada oshirish bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Buning natijasida viloyatimizga xorijiy sayyoohlarning oqimi yildan yilga o'sib bormoqda.

Xorazm viloyatiga 2019 yil jami 2 622 776 nafar sayyoohlар, shundan 154 ta xorijiy davlatlardan 420 828 nafar o'rtacha hisobda xorijiy sayyoohlар tashrif buyurgan bo'lib, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 3,4 barobarga o'sgan.

Ma'lumki, turizm sohasida uning jadal rivojlanishi, bir maromda taraqqiy qilishi turistik faoliyatning amalga oshirilishi mehmonxona xo'jaligi faoliyati bilan belgilanadi.

Xususan, Xorazm viloyatida 2019 yil davomida jami 87 ta joylashtirish vositalari (874 xona, 2034 o'rinni) ishga tushirildi:

- 28 ta mehmonxona (683 xona, 1496 o'rinni)
- 59 ta oilaviy mehmonxona (191 xona, 538 o'rinni)

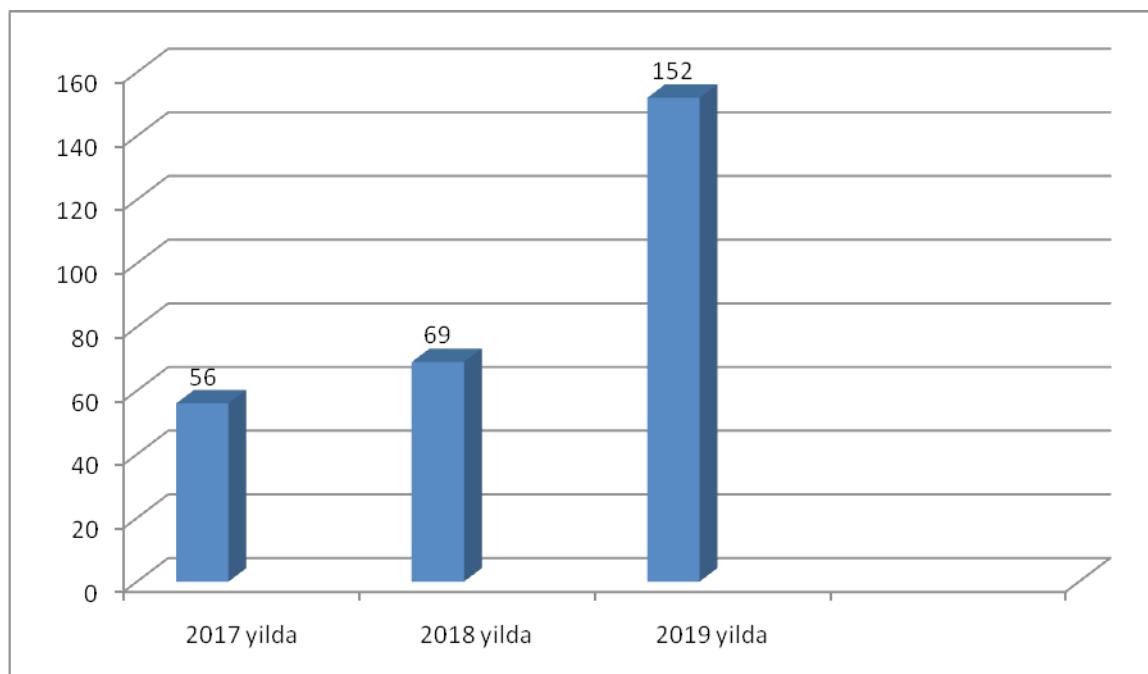
Joylashtirish vositalari sonining 2017-2019 yillar davomidagi o'sish grafigi.¹

Viloyatda bugungi kunda 152 ta joylashtirish vositalari faoliyat yuritayotgan bo'lib, shundan 73 ta mehmonxona, 64 ta oilaviy mehmon uylari, 9 ta xostel, 5 ta mehmon uyi , 1 ta butik otelni tashkil qiladi.

SHundan: 73 ta mehmonxona (4 yulduzli sinfga mansub 2 ta mehmonxona, 3 yulduzli sinfga mansub 4 ta mehmonxona (1 907 xona 3 809 o'rinni), 64 ta oilaviy mehmon uylari (212 xona, 581 o'rinni), 5 ta mehmon uyi (18 xona, 41 o'rinni), 1 ta butik otel (8 xona, 19 o'rinni), 9 ta xostel (58 xona, 153 o'rinni) tashkil etadi.²

¹ Xorazm viloyati turizmni rivojlantirish Departamentining Xorazm viloyatida turizm sohasida 2019 yilning yanvar-dekabr oylari davomida amalga oshirilgan ishlar va 2020-2021 yillarda bajarilishi lozim bo'lgan dolzarb vazifalar to'g'risida taxliliy ma'lumotidan

² Xorazm viloyati turizmni rivojlantirish Departamentining Xorazm viloyatida turizm sohasida 2019 yilning yanvar-dekabr oylari davomida amalga oshirilgan ishlar va 2020-2021 yillarda bajarilishi lozim bo'lgan dolzarb vazifalar to'g'risida taxliliy ma'lumotidan.

Shu bilan birga mehmonxonalarda 10 xil turdag'i (savdo, transport, aloqa va axboratlashtirish, moliya-bank, turistik ekskursiya, mehmonxona xizmatlari, avia chipta sotish, avtomobilgara texnik xizmat ko`rsatish va boshqa) xizmatlar yo`lga qo`yilgan.

Turizm sohasida mehmonxona tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha ayrim muammolar mavjud bo'lib, uni hal etish borasida bir qator chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish lozimligini talab etmoqda. O'zbekistondagi mavjud mehmonxona infratuzilmasi asosida mehmonxonalarini rivojlantirish va uni xalqaro bozorga olib chiqish bo'yicha iqtisodiy rivojlanish rejasini ishlab chiqish mumkin.

Mehmondo'stlik sohasidagi biznesning muvaffaqiyati asosan xizmat ko`rsatishda xodimlarning qanchalik yaxshi va samarali bo'lishiga va har doim mehmonlarning qoniqishlarini eng yuqori darajaga ko'tarilishiga bog'liq.

Marketing tomonlama olib qarasak, mehmonxona xo'jaligi xizmati marketingga zid ravishda ko'rsatiladi, ya'ni bunda turist xizmatni sotib olish uchun ishlab chiqarilgan yerga kelishi kerak bo'ladi. Hech bir kishi uyida o'tirgan holda mehmonxona xizmatidan foydalana olmaydi, ya'ni mahsulotlarni sotib olish joyi bo'lib mehmonxona xizmat qiladi. Boshqa sanoat korxonalarida esa, bundan farqli ravishda, ishlab chiqarilgan mahsulot ulgurji yoki chakana savdo natijasida xaridorlarga yetkazib beriladi.

Shuning uchun ham, mehmonxona xo'jaligining o'rnnini oshirish maqsadida marketing samarali tashkil etish va aniq amalga oshirish kerak. Bu esa turistlarning ehtiyojlarini aniqlash, jozibali turistik xizmatlarni yo'lga qo'yish, kelajakdagi turistlarni ular foydalana oladigan turizm mahsulotlari bilan tanishtirishdan iborat bo'ladi. Ya'ni, marketingning vazifasi bu yerda bozorni o'rganish, mahsulotni rejalashtirish, uni reklama qilish va harakatga keltirish, taqsimlash kanallarini ko`rsatishga qaratiladi. Shular asosida mehmonxona xo'jaligida foya olishga erishishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Baltabayev M.R., Tuxliyev I.S., Safarov B.Sh., Abdurahimov S.A. «Turizm: nazariya va amaliyot». Darslik, Toshkent, 2018
2. Xorazm viloyati turizmni rivojlantirish Departamentining "Xorazm viloyatida turizm sohasida 2019 yilning yanvar-dekabr oylari davomida amalga oshirilgan ishlar va 2020-2021 yillarda bajarilishi lozim bo'lgan dolzarb vazifalar to'g'risida taxliliy ma'lumoti".
3. www.uzbektourism.uz.

KEYNESIAN MODEL AND THE MODERN ECONOMY

Maxmudov Dostonbek Soyibjon o'g'li
Student of Andijan Machine-Building institute
+998 914880303
Xarakternemes@gmail.com

Abstract: in this article the aggregate demand-aggregate supply model (briefly AD-AS model) was applied to explain price level and output through the relationship of aggregate demand and aggregate supply on example of the USA economy. Based on the theory of John Maynard Keynes it was shown that the model AD-AS is adequate for US economy.

Keywords: AD-AS model, Keynesian theory, Macroeconometrics, USA Economy.

The AD-AS or aggregate demand-aggregate supply model is a macroeconomic model that explains price level and output through the relationship of aggregate demand and aggregate supply. It is based on the theory of John Maynard Keynes presented in his work "The General Theory of Employment, Interest, and Money". It is one of the primary simplified representations in the modern field of macroeconomics, and is used by a broad array of economists, from libertarian, Monetarist supporters of laissez-faire, such as Milton Friedman to Post-Keynesian supporters of economic interventionism, such as Joan Robinson. The AD/AS model is used to illustrate the Keynesian model of the business cycle [1]. The focus of many macroeconomic studies is the requirement to undertake an analysis of the effects of a change in one macroeconomic variable on another one. In developing this analysis, the AD-AS approach can draw on insights from the Post Keynesian, neo-Marxian and structuralist traditions, as well as from the burgeoning literature on behavioral economics. Several turn-of-the-century assessments of the state of macroeconomics regard the discipline as healthy. There may have been fierce debates and controversies, but these debates mainly served to highlight deficiencies of existing models and to stimulate the creation of new improved hybrid models. The history of macroeconomics, according to Blanchard is "one of a surprisingly steady accumulation of knowledge", and "progress in macroeconomics may well be the success story of twentieth century economics". Woodford's (1999) assessment gives slightly more weight to the disagreements and revolutions in the second half of the twentieth century. But Woodford also sees convergence, and he concludes that "modern macroeconomic models are intertemporal general equilibrium models derived from the same foundations of optimizing behavior on the part of households and firms as are employed in other branches of economics". The author supports these assessments. In his view, a large part of what has happened in macroeconomics since the late 1960s has been a wasteful detour. A generation of macroeconomists has grown up learning tools that may be sophisticated, but the usefulness of these tools is questionable. Moreover, a great deal of damage may be, and has been, done when the tools are applied to real-world situations. In this paper the author argues that the Keynesian model of AD-AS is not applicable to the real economy, as it must be adjusted to a certain economy's conditions. The author has modified the old AD-AS model for the US economy to provide further accurate forecast of economic indicators. In order to conduct the analysis of the Keynesian model of AD-AS the author used the real statistical data reported by the U.S. Department of Commerce, U.S. Bureau of economic analysis, for the reporting period December 2015 . This paper seeks to explain AD and AG with 2SLS method, but with comparison of the influences of one variable on both equations, to contest their credibility through the thorough testing of data, and to forecast the trends. This is called obtaining identification through exclusion restrictions. To exclude a variable from a structural equation, the value of its coefficient is to be restricted to zero. This type of zero fixed value restriction is called an exclusion restriction because it has the effect of omitting a variable from the equation to obtain identification

References:

1. John Maynard Keynes. The General Theory of Employment, Interest and Money / Palgrave Macmillan. 1936

ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ ТИЗИМЛАРИДА ВИРТУАЛ САВДО МАЙДОНЛАРИ

Шукуров Акмал Укматович

(Каршии Мухандислик Иқтисодиёт Институти ўқитувчиси)

Жабборов Элбек Эркин ўғли

(Каршии Мухандислик Иқтисодиёт Институти ўқитувчиси)

(91) 635-75-24

finaledition2@mail.ru

Аннотация: маколада электрон тижорат тизимларида виртуал савдо майдонлари хакида маълумотлар келтирилган.

Калит сузлар: электрон тижорат, виртуал савдо, технология, ракобатдош. Компьютернинг яратилиши XX асрнинг буюк кашфиётларидан биридир. Давр талабига кўра, бугунга кунга келиб компьютер технологиялари ва уларнинг имкониятларидан фойдаланиш жуда ривожланиб кетди. Компьютер армоқлари ва уларнинг берадиган имкониятлари, қулайликлари катта хажмдаги маълумотлар базаси ва ахборотлар билан ишлашга тўғри келтирмоқда. Жамият тараккиётида юз бераётган жадал ўзгаришлар инсонларнинг кунлик эҳтиёжларига бўлган талабларини бажаришда хам ўз таъсирини кўрсатмокда. Тармоқнинг хозирги кунда кўрсатаётган катта имконияти бу электрон тарздаги савдо – сотиқни амалга оширишидир. Электрон тарздаги маҳсулотларнинг сотилиши ва сотиб олиниши электрон тижорат тизимига асос солди.

Электрон тижорат деганда кўплаб кишилар **on-line** режимда маҳсулот сотиб олишни тушунади. Электрон тижорат – бу интернет технологияларидан фойдаланиб пул ишлаш жараёнидир. Электрон савдо жараёни моделини тармоқда ишлатилишнинг муваффақияти учта ташкил этувчидан иборат:

1. Технологик платформани тўғри ташкил этиш;
2. Рақобатбардош маҳсулотлар;
3. Зарур инфратузилиш ва бизнес жараёнлар.

Агар шу учта ташкил этувчидан бирортаси қатнашмаса ҳам замонавий технологиянинг қўлланилиши муваффақиятга олиб келмайди. Анъанавий дўкон типида ташкил этилган савдо электрон тижоратнинг мижоз – бизнес типи дейилади. Бундай типдаги Web сайтларга электрон тижоратдаги кўплаб сайтлар киради. Электрон тижорат тизимида Web сайтлар орқали олиб бораётган савдо сотиқ ишининг ҳажми анъанавий савдо жараёнига яқин бўлиб бормоқда. Бундай сайтлар электрон бозорда энг яхши ўринга эга ва ривожланиб бормокда. Электрон тижорат тизими шунингдек бизнес – бизнес бозори муҳитида ҳам ишлайди. Бундай жараёнда улгуржи савдо қилувчи компаниялар ва оддий сотувчилар 16 биргаликда ишлайди. Масалан шахсий компьютер ишлаб чиқарувчи ишчилар ўз маҳсулотларини дистрибуторга ва йирик сотувчи компанияларга сотиши мумкин. Электрон тижорат тизимида ёки бу кўринишдаги савдо майдонини яратишда мазкур иш фаолияти муҳитидаги ҳаридор ва сотувчининг ўзаро таъсир сферасининг даражаси аниқланади. Электрон тижоратда виртуал савдо майдони деганда, сотувчи ва ҳаридор орасидаги молиявий савдо – жараёнининг амалга оширилиши тушунилади. Виртуал савдо майдонини учта типга бўлиш мумкин:

Ҳаридорлар томонидан яратилган (**buyer-driven**);

Сотувчи томонидан яратилган (**supplier- driven, seller-driven**);

Учинчи бир томондан яратилган (**third-party-driven**).

Биринчи типдаги майдон битта ёки бир неча катта компаниялар билан етказиб берувчи компаниялар тўпламини қизиқтириш учун яратилади. Иккинчи типдаги майдон сотувчилар учун мижозлар сонини ошириш ва хизмат турлари ёки маҳсулотларни ишлаб чиқариш нархларини пасайтириш учун яратилади.

Учинчи типдаги майдонлар сотувчи ва ҳаридор орасида иш бажарувчи ва бизнеснинг аниқ секторини яхши тушунувчилар томонидан яратилади. Одатда бундай майдонлар ким-ки бизнеснинг аниқ секторида ва ундаги жараёнларнинг боришида яхши ишлай олса, улар учун яратилади. Бундай майдон яратувчилари, ҳаридор ва сотувчи ўртасидаги етказиб берувчи каби бўлади. Ҳозирги вақда виртуал савдо майдонини ташкил этишнинг асосий учта модели мавжуд: каталог, аукцион ва биржа. Каталог. Каталоглар замонавий кучли ахборот тизимлари имкониятларидан фойдаланиб, бир неча параметрлар бўйича маҳсулотларни тез танлаш,

этказиб бериш вақтини билиш, тўлов турлари ва имконларини ўрганиш, хизматлар ҳақида ахборот олиш ва бошқа шу каби ахборотларни олиш учун хизмат қиласи. Бу модел, унчалик қиммат бўлмаган маҳсулотларнинг савдо-сотигини тез-тез ўтказишида ҳаридор ва сотувчи орасидаги кучли фрагментни характерлашда мақсаддага мувофиқ хисобланади. Бу моделда нархларни сотувчи белгилайди. Каталог модели шунингдек, агар каттагина савдо-сотик машҳур етказиб берувчилар ва аниқ қоидалар асосида амалга оширилса, ҳаридор сотувчини танлаш учун кичик етказиб берувчиларнинг ичидан танишингиз ва зарур бўлган ҳолда яхши ишлайди. Бу модель нархлар кам ўзгарувчи, сўровлар аниқ айтиладиган бозорларда яхши ишлайди. Аукцион. Нархлар факат сотув вақтида аниқ бўладиган моделдир. Аукцион- web сайт, унда исталган одам ўзининг маҳсулотларини сотувга қўйиши мумкин. Нархларни аниқ қўйиш керак. Маҳсулотга қизиққанлар эса ўзларининг нархларини кўрсатишади.

Биржа. Нархлар сўров ва таклифлар билан бошқариладиган ва натижада кучли ўзгаришлар бўлиши мумкин бўлган моделдир. Бугунги кунда on-line сотиб олиш жараёнида тўлов воситаси бўлиб пластик карточкалар етакчилик қилмоқда. Лекин янги тўлов воситалари ҳам кўлланилмоқда – смарт-карталар, ракамли пул, микротўлов ва электрон чеклар каби.

Web-витриналарни яратиш ва ишлатиш интернет дўконларига нисбатат 2-3 марта арzonрок бўлади.

Ҳозирги вақтда бизнинг мамлакатимизда ҳам кўплаб интернет савдо майдонлари ишламоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон тижорат тўғрисида»ги Конуни // (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2004 й., 20-сон, 232-модда).

2. Т.Н.Нишонбоев. Давлат бошқаруви такомилида “Электрон ҳукумат” тизими. Ўқув-услубий қўлланма. “Академия” Тошкент 2011.

3. <http://my.gov.uz>

ОНЛАЙН ВА ОФЛАЙН РЕКЛАМАНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Шукуров Акмал Уқтамович

(Каршии Мұхандислик Иқтисодиёт Институты ўқытувчиси)

Жабборов Элбек Эркин ўғлы

(Каршии Мұхандислик Иқтисодиёт Институты ўқытувчиси)

(91) 635-75-24

finaledition2@mail.ru

Аннотация: маколада хозирги кунда ртвожланиб, оммалашиб борайотган рекламаниг урни ва ахамияти баён етилган. Бундан ташкари, маколада рекламанингтурлари келтирилган.

Калит сүзлар: реклама, онлайн реклама, офлайн реклама, корректировка.

Хозирги кунда рекламанинг икки тури, яъни онлайн ва онлайн тури мавжуд бўлиб самара ва фойда жихатдан иккаласи ҳам бирдек кучга эга. Деярли хар куни бу турдаги рекламаларга дуч келамиз. Кўча кўйда, турли ҳил баннерларга ва метро, автобусларда рекламаларга кўзимиз тушади бу турдаги рекламаларга онлайн реклама дейилади. Оффлайн рекламанинг ўзига яраша қулайлик ва камчилик томонлари мавжуд. Оффлайн реклама харажат жихатидан анча ютуқ беради онлайн рекламага нисбатан. Машхур санъаткорлар бугунги кунда ўзларининг концертларига онлайн рекламалардан фойдаланиб келишмоқда. Кўчаларда турли ҳил катта хажмдаги баннерларга кўзимиз тушади. Оффлайн рекламалар инсонлар билан хар доим бирга десак адашмаймиз. Интернет орқали турли ҳил ижтимоий тармоқлар, ҳар ҳил турдаги сайtlарда ва блогларда рекламаларга кўзимиз деярли ҳар куни тушади. Интернет технологиялари ва ахборот коммуникациялари ёрдамида кўришимиз мумкин бўлган рекламаларга онлайн рекламалар дейилади. Бу турдаги рекламалар сайтда ўтирган фойдаланувчига тез кўзга ташлананди ва дикқат эътиборни тортади. Онлайн рекламалар асосан турли ҳил ижтимоий тармоқлар орқали тез ривожланади ва гуллаб яшнайди. Мисол сифатида ҳозирда мавжуд www.facebook.com сайтига дунёнинг миллионлаб рекламалари жойлаштирилган ва деярли ҳар куни фойдаланувчилар ижтимоий тармоқ орқали бу турдаги реклама роликларни томоша қилишлари мумкин.

1. Корректировка (тўғри мувозанатда бўлиш). Оффлайн реклама. тасаввур қилинг сиз газета ўқияпсиз ва газетада рекламага кўзингтиз тушади аммо газетага қандайдир шикаст этиши натижасида сиз рекламадаги контакт рақамларни кўра олмайсиз. Бу оффлайн рекламанинг камчиликларидан биридир. Онлайн реклама. Интернетда сиз бемалол рекламаларнинг барча жихатларини ўқишингиз ва ҳоҳлаган тартибда қайта ўзгартиришлар кирита оласиз. Бу жуда тез ва осон.

Offline- online : 0-1

2. Максадли аудитория. Онлайн реклама. Интернетда сиз реклама учун фойдаланувчи аудиториясини тез йиға оласиз ва уларнинг қизиқишлигини тезда аниқлаш ва керак ҳолатда ўзгартиришга эриша оласиз.

Оффлайн реклама. Анъанавий реклама ҳам сизга бир қанча қулайликларни яратади. Фойдаланувчиларни ўзига тортиш жихатидан асосий баннерлар ва шахар марказида жойлаштириш. Бундан ташкари 45-55 ёш атрофида бўлган инсонлар маблағ борасида ҳам муаммоларга дуч келиши мумкин.

Offline- online : 1-2

3. Баҳолаш. Онлайн реклама. Онлайн рекламаларда баҳолаш жуда оддий. Онлайн реклама орқали рекламанинг барча характеристикаларини — жинси, ёш, фойдаланувчанлик ҳолати ва бошқалар. Бу сизга кўпроқ маълумот ва эфектларни беради. Оффлайн реклама. Оффлайн рекламаларда сиз юкоридаги онлайн рекламадаги каби қанча фойдаланувчи кўргани ва баҳолагани била олмайсиз. *Offline- online : 1-3*. Реклама тайёрлаш ва реклама билан шуғуланиш ҳозирда маблағ топишнинг енг самарали усули ҳисобланади. Бундан ташкари реклама орқали мўмайгина пул топиш ва бундан давлат бюджети ҳам бирдек манфаатдор. Реклама баннерлар ва турли ҳил онлайн ва оффлайн рекламаларнинг республикамиздаги нарҳ наволари билан танишиб чиқамиз. Ҳозирда рекламалар республикамизда турли ҳил автобуслар, метро бекатлари, енгил автомашиналар ва баннерларда кўришимиз мумкин. Offline. Эълон муаллифига реклама билан алоқа йўқ. Яъни қанча одам рекламани кўргани,

қанча одам телевезор орқали ёки журнал орқали рекламани кўриб уни сотиб олиш жараёнлари қандай натижка бераётгани ҳақида умумий маълумотга эга бўла олмайди. Бунда бир нечта тел рақамдан фойдаланилса ҳам яъни қўмғироқлар сони бўйича бир нечта рақамдан фойдаланиб мақсадга деярли эришса бўлади амма яхши ва ёмон томонларини солиштириш имкони қийинлашади ва вақтни олади. Online: online- реклама баҳолаш жуда оддий. Сиз нафакат меҳмонлар сони бўйича, тўлиқ хисобот олишингиз мумкин, лекин ижтимоий-демографик хусусиятларини, шунингдек, кўп - жинси, ёши, яшаш шаҳар ва бошқалар ҳақда ҳам маълумотга эга бўлишингиз мумкун. Бу самарали фақат яхши савдо натижаларини намоён ўша жойларда жойлаштирилади ва реклама бюджетини сарфлаш имконини беради. Online рекламанинг афзаликлари.

- пулингизни тежайди
- тез самара беради
- керакли аудиторияга мўлжалланган
- барча бизнес турларига тўғри келади
- бир вақтнинг ўзида Россия, СНГ, Марказий Осиёдаги интернет-фойдаланувчиларга маҳсулотингиз (брэнд)ни таништиради .
- сотув микдори ошиб кетиши кафотлатланади. Кўриб тургандек, реклама эгасининг фойдаланувчи билан алоқаси аста-секин замонавий ва илғор технологияларга йўл бериб, ўз йўлини йўқотиб бормоқда. Бугунги кунда, онлайн реклама самарали иш бормоқда деб айтишимиз мумкун.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мараҳимов А. «Интернет ва ундан фойдаланиш асослари», Тошкент-2001 йил.
2. С.С. Гуломов, А. Т. Шермуҳаммедов, Б. А. Бегалов “Иқтисодий Информатика” “Ўзбекистон” нашриёти-1999 йил.
3. Кўчкоров А. «Интернет», Тошкент-2001.

ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТ ТИЗИМЛАРИ

*Шукуров Акмал Уктамович
(Каршии Муҳандислик Иқтисодиёт Институти ўқитувчиси)
Жабборов Элбек Эркин ўғли
(Каршии Муҳандислик Иқтисодиёт Институти ўқитувчиси)
(91) 635-75-24
finaledition2@mail.ru*

Аннотация: ушбу маколада электрон тижорат ва унинг турлари тахлил этилган. Махсулот- инновацичиси борасидаги карашлар ифодаланган.

Калит сузлар: электрон тижорат, инновация, классификация, махсулот.

Инновациянинг асосий классификациянишини шаклланиши инновацион фаолиятнинг натижаларига қараб белгиланади. Одатда инновация икки турга бўлинади: Маҳсулот-инновацияси, янги ёки такомиллашган маҳсулотни яратиш ва амалда жорий этишни ўз ичига олади. Янги маҳсулотни яратиш ва жорий этиш бозорда сотиш учун янги турдаги маҳсулотни ишлаб яиқишига қаратилган бўлиб, қўлланилиш соҳаси, функционал характеристикалари, кўриниши ва тузилиши, қўшимча хизмати, таркибий материаллари билан характерланади.

Такомиллашган маҳсулотни ишлаб чиқиши мавжуд маҳсулот турлари асосида сифат кўрсаткичларини яхшилаш, янги ташкил этувчи компонента ва материаллардан фойдаланиш эвазига иқтисодий самарадорлигини оширишга эришиш мумкин. Инновацион-жараён, янги ишлаб чиқариш қурилмаларини, ишлаб чиқариш жараёнларини ташкил этишнинг янги усулларини қўллаш орқали ишлаб чиқариш усулларини такомиллаштириш ва жорий этишни ўз ичига олади. Бундай инновациялар мавжуд ишлаб чиқариш ташкилоти маҳсулотини иқтисодий самарадорлигини оширишга қаратилган. Илмий асосланган инновация классификацияси қўйидаги мантикий тамойилларга асосланади: инновацияни қўллаш жойи; инновация мақсади; инновацияни жорий этиш шакли.

Инновация кўринишига қараб қўйидагиларга бўлинади:

- инновация масштаби (трансконтинентал, трансмиллий, ҳудудий, юқори, ўрта, кичик);
- инновация натижалари (юқори, қуйи, мутадил);
- инновация самарадорлиги (иқтисодий, ижтимоий, экологик, интеграллашган);
- жорий этиш изчиллиги (тез, секинлашган, ўсиб бориш, бир хил меёрда, сакраш кўришида);
- жорий этилиш соҳаси (бошқариш, ташкил этиш, ижтимоий, ишлаб чиқариш);
- илмий-техник ривожланиш босқичлари (илмий, техник, технологик, конструкторлик, ишлаб чиқариш, ахборот);
- изчиллик даражаси (бир хил меёрда, кучсиз, оммавий инновация ва портлаш).

Инновацияни ҳаёт даври – новаторда янги ғояни туғилиш вақтидан яратилишигача ва истемолчи инноватор томонидан инновациядан фойдаланишгача бўлган вақт оралифи.

Инновацион маҳсулотнинг ҳаёт даври босқичлари қўйидагилардан иборат:

1. Стратегик маркетинг ва лойиҳа олди тадқиқотлари, яъни концептуал лойиҳалаш.
2. Янгиликни яратиш бўйича илмий-тадқиқот ва тажриба конструкторлик ишлари.
3. Маҳсулот ишлаб чиқаришга ташкилий-технологик тайёргарлик.
4. Тижоратлаштириш (бозорга сотувга олиб чиқиш) – катта миқдорда ишлаб чиқариш ва инновацион маҳсулотни сотиш (инновацион технологияни нусхалаш ва тарқатиш).
5. Янги инновацион технологиядан фойдаланишда сервис хизмати.

Инновацион ишлар уч турдаги ишларни ўз ичига олади: фундаментал тадқиқотлар, амалий тадқиқотлар ва ишлаб чиқариш. Фундаментал тадқиқотлар – назарий ёки тажрибавий тадқиқотлар бўлиб, бирон бир мақсадга қаратилмаган ҳолда янги билимга эришиш. Амалий тадқиқотлар – маълум бир амалий масалани ечиш учун янги билим олишга йўналтирилган, мунособ иш.

Ишлаб чиқариш – мавжуд билимларга асосланган, илмий тадқиқот ва амалий тажриба натижасидаянги маҳсулот, материал ёки қурилма яратиш, янги жараён, тизим ва хизматларни амалда жорий этиш, ишлаб чиқарилаётган ёки жорий этилган инновацион технологияларни такомиллаштириш борасидаги мунтазам иш. Илмий тадқиқот ишлари билан шуғулланувчи шахс ёки илмий ходим – ходимлар гурухи бўлиб, уларнинг ижодий фаолиятитизмлилик

асосида илмий билимлар мажмуасини ошириши ва бу билимларни жорий этишнинг янги қирраларини очиш, илмий тадқиқот ишларига боғлиқ ишларни бажарилишида тўғридан-тўғри хизмат кўрсатишдан иборат.

Илмий тадқиқот ишларига қараб, илмий секторларга бўлинади ижтимоий-иктисодий мақсадли, илмий йўналишлар бўйича. Илмий сектор бўйича давлат сектори; тадбиркорлик сектори; олий ўқув юртлари, хусусий тижорат секторлари. Ташкилий ва бошқарув инновациялари мавжуд: такомиллашган бошқарув технологияларини жорий этиш; ўзгарган ташкилий тузилмани тақдим этиш; янги ёки катта микдорда ўзгарган стратегик корпаратив йўналиш. Инновация ҳаёт даври тижоратлашиш даврига қадар ёки сарф харажатни қоплагунга қадар деб белгиланади. Инновацион фаолиятга бўлган умумий сарф харажат жорий ва умумий инновацион фаолиятни юритишига бўлган сарф, хусусан, технология олишга бўлган сарф, курималарни янгилашга бўлган сарф, ишлаб чиқариш инженеринги, дизайн, ишлаб чиқаришни ишга тушириш, инновацион фаолиятга боғлиқ тренинг ўтказиш, янги технологик маркетинг ўтказиш ва маҳсулотни такомиллаштиришга бўлган сарф харажат.

Инновацион активликни (жадалликни) муракаблаштирувчи факторлар таркибига иктисодий – таваккалчилик, юқори даражадаги сарф харажат, кам микдода молиялаштириш, инновациянинг узоқ муддат ўз-ўзини қоплаши; фирма ичидаги –паст даражадаги инновацион салоҳият, юқори малакали ходимларни етишмаслиги, технологик ахборотнинг камлиги, бозор маълумотининг етишмаслиги, инновацияга бўлган сарф харажат назорати муаммаси, фирма ичida муқобилликнинг йўқлиги, ташки ташкилот хизматидан фойдаланмаслик, кўпайтиришнинг имкони йўқлиги; бошқа факторлар – технологик имкониятнинг чекланганлиги, инфратузилманинг камчиликлари, шахсий мулкнинг ҳукукий ҳимояланмаганлиги, қонунчилик, стандартлар ва меёрий ҳужжатлар, солиқ, янги маҳсулот ва янги жараёнларга мослашмаган истемолчилар.

Юқорида гилардан келиб чиқсан холда қуйидаги таърифларни келтириш мумкин: илмий-тадқиқот фаолияти – янги билимларни олишга ва қўллашга қаратилган; илмий-техник фаолият – технологик, мухандислик, иктисодий, ижтимоий ва бошқа муаммоларни ечиш учун фан ва техникани ягона тизим асосидаги фаолиятини таъминлаш учун янги билимларни олиш ва қўллашга қаратилган; илмий-тадқиқот иши – илмий асос яратишига қаратилган ва маълум бир илмий муаммо бўйича билимни тизимлаштириш ва чуқурлаштириш, кенгайтириш мақсадида бажариладиган қидирав, назарий ва экспериментал характерга эга бўлган ишлар; тажриба-конструкторлик ишлари – илмий-тадқиқот ишлари натижаларини ишлаб чиқариш наъмуналарини яратишига олиб келувчи техник ишланмалар. Инновацион ривожланиш назарияси бугунги кунда инновацион стратегик бошқарувнинг ташкил этувчи зарурий элементи, бозор мухитини ўзгаришига боғлиқ ҳолда ривожланиш концепциясини ишлаб чиқишидан иборат.

Бунда микро даражадаги стратегия макро иктисоддаги ҳодисаларга бевосита боғлиқ бўлиши керак. Макроиктисоддаги инновацион жараёнлар циклик характерга эга бўлган узунтўлқинли иктисодий динамик ўзгаришлар орқали ифодаланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг «Электрон ҳужжат алмашуви туғрисида»ги Қонуни // «Халқ сўзи» газетаси, 2004 йил 20 май.
2. Т.Н.Нишонбоев. Давлат бошқаруви такомилида “Электрон ҳукумат” тизими. Ўқув-услубий қўлланма. “Академия” Тошкент 2011.
3. <http://my.gov.uz>

ЎЗБЕКИСТОНДА РАҶАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ ВА МУОММОЛАРИ

Файзуллаев.Б.П. - ТДИУ Самарқанд филиал.

Uzbekistan E-Mail:farmonbekf@gmail.com

Абдуллаев З.Х. – и.ф.д., ТДИУ Самарқанд филиали.

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистонда рақамли иқтисодиётни кенг жорий этишда пайдо буладиган муоммолари ўрганилди. Бунга асосан рақамли иқтисодиётнинг афзалликлари мантиқий таҳлил қилинди. Рақамли иқтисодиётнинг анъанавий иқтисодиётдан фарқлари келтирилди, авзалликлари очиб берилди. Мантиқий таҳлиллар асосида хulosалар ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: рақамли технологиялар, рақамли иқтисодиёт, ахборот коммуникацион технологиялари.

Annotation: This article aims to produce implementation tips of digital economy in a wide scope in Uzbekistan. The paper analyzes merits and de-merits of digital economy application. It uses logical comparisons, concludes outcomes. Several merits of digital economy are revealed in comparison with traditional economy.

Keywords: digital technology, digital economy, communication-technologies.

Хозирги глобаллашув даврида рақамли иқтисодиёт ва рақамли технологиялар кундалик ҳаётимизга шиддат билан кириб келмоқда. Мамлакатимизнинг иқтисодий тараққиётини жадал ривожлантириш мақсадида ҳукуматимиз томонидан бир қанча қарорлар ва фармонлар қабул қилинмоқда. Жумладан, Республика Президентининг “Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш мақсадида рақамли инфратузилмани янада модернизация қилиш чора тадбирл ари тӯғрисида”ги (ПҚ-3832) қарорининг қабул қилиниши мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни янада ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш, давлат бошқаруви тизимини янада такомиллаштириш, ундан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш ва замонавий инфратузилмани қўллашда муҳим дастурил-амал ҳисобланади. Бугунги кунда Ўзбекистоннинг иқтисодий ўсишини, халқаро ҳамжамиятга иқтисодий интеграциялашувини рақамли иқтисодиётсиз тасаввур қилиш қийин албатта. Чунончи, Accenture консалтинг халқаро компанияси маълумотларига қараганда 2022-йилга келиб, глобал ялпи ички маҳсулотнинг чорак қисми рақамли соҳада бўлиши таҳмин қилмоқда. Бунинг ажабланарли томони йўқ, ҳозирги кунда аллақачон жаҳон миқёсида технологик тараққиёт даври бошланди. Аммо, рақамли иқтисодиётни рағбатлантириш ва рақамли тижоратлаштиришга тўскинлик қиласидан байзи муоммолар ҳалигача ўз ечимини кутмоқда. Хусусан, Ахборот коммуникация технологиялари ривожланиши индекси бўйича Ўзбекистон 170 дан ортиқ давлат ичida 103-ўринни эгаллаб турибди. Бу эса ўз навбатида тизимда бир қанча муаммолар борлигидан далолат беради. Ушбу муоммоларга маълум вақт давомида ечим топиш долзарб масала ҳисобланади.

“Рақамли иқтисодиёт” атамаси 1995-йилда Массачусетс университети олими Николас Неоропонте томонидан келиб чиқкан. Олим замонавий электрон технологияларни интенсив ривожлантиришнинг ортидан эски анъанавий иқтисодиётдан янги иқтисодиётга ўтишда қандай жарабёнлар содир бўлиши мумкинлиги хусусида фикр юритган. Бугунги кунда рақамли иқтисодиётта қўйидагича таъриф бериш ўринли деб ҳисоблайман: “Рақамли иқтисодиёт-инсонларнинг яшashi билан узвий боғлиқ бўлган иқтисодий-ижтимоий жарабёнлар, замонавий ахборот коммуникацион технологиялари асосида тартибланадиган ҳамда иқтисодий фаолият турлари рақамлаштириладиган тизим”. Бир неча йиллардан бери “Рақамли иқтисодиёт” тушунчаси кўп марта кўлланилиб келмоқда. Жаҳоннинг кўплаб ривожланган мамлакатларида рақамли иқтисодиёт иқтисодий тараққиётнинг асоси сифатида қараб қелинмоқда. Рақамли иқтисодиёт давлат ва жамият ҳаётида муҳим аҳамиятга эга.

Ушбу иқтисодиётнинг муҳим белгиларидан бири товар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишнинг асосий омили рақамлар кўринишидаги маълумотлар базаси бўлиб, ҳажмий жиҳатдан катта аҳборотларни қайта ишлаш ва шу аснода қайта ишлаш натижасини таҳлил қилиш ёрдамида турли хилдаги ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишдаги муоммо ва камчиликларни бартараф этиб, сифатни ҳамда нафлийк хусусиятларининг самарасини

янада ошириш ҳисобланади.

Рақамли иқтисодиётнинг Ўзбекистонга кириб келиши 2015 йилга бориб тақалади. Республикализнинг рақамли иқтисодиётни кенг кўламда жорий этишнинг қўйидаги муоммо ва камчиликлар мавжуд:

1. Рақамли иқтисодиётнинг асоси бўлган Интернет тезлигининг пастлиги
2. Ахборот технологиялари бўйича малакали мутахасисларнинг етишмаслиги
3. Кўплаб соҳалардаги монополия мавжудлиги
4. Етарли даражада маъёрий асослар ишлаб чиқилмаганлиги
5. Рақамли технологиялар билан ишлаш бўйича ахолимизда билим ва кўникма шаклланмаганлиги
6. Илм–фан ва айниқса аниқ фанлар ривожланишининг сустлиги
7. Бухгалтерлик ва корпоротив бошқарув тизимларининг электрон базасининг шаффоғлигини таъминлаш
8. Криптовалюталар инфляциясини олдини олишнинг чора-тадбирларини ишлаб чиқиш
9. Маълум доирадаги касб вакиллари ўртасидаги ишсизликнинг мавжудлиги

Ушбу муоммолар “Рақамли иқтисодиёти” ривожланган ва энди ривожланаётган кўплаб мамлакатлар учун умумий муоммолар ҳисобланади. Аммо “Рақамли иқтисодиёт” юксак суръатлар билан ривожланаётган АҚШ, Буюк Британия, Япония, Голландия давлатлари нуқтаи назардан карайдиган бўлсак, Ўзбекистон учун барча муоммоларни оптималлаштирган ҳолда шошилишларсиз рақамли иқтисодиётга ўтишнинг бир қанча қулайликлари ҳам мавжуд. Улар қўйдагилар ҳисобланади:

- Тўловлар учун харажатлар камаяди
- Товарлар ва хизматлар ҳақида кўпроқ ва тезроқ маълумот олинади
- Рақамли иқтисодиётдаги товар ва хизматларнинг жаҳон бозорига чиқиши осон бўлади
- Ишлаб чиқарувчиларнинг вақти тежалади
- Истемолчи фикрини тез олиш ҳисобига товар ва хизматлар жадал такомиллаштирилади
- Коррупциянинг олди олинади
- Иқтисодиётга легал маблағлар оқимини оширади
- Истемолчи бозори шаклланиб, ишлаб чиқарувчилар ўртасида ракобат ошади, товарлар ва хизматлар сифати сезиларли равишда яхшиланади
- Онлайн савдо ва савдо майдончаларининг шаклланади

Ўзбекистон аҳолиси ҳозиргача ҳам Рақамли иқтисодиётдан фойдаланиб келган. Жумладан, уяли алоқа, интернет, давлат хизматлари, солик ва бошқа тўловлар учун онлайн тўловларни амалга ошириб келишига қарамасдан (Click, Payme, Upay, Humo ва бошқалар), тўловлар таркибининг аксарияти паст қийматга эга, ўрта ва юқори қийматга эга бўлган товар ва хизматлар учун тўловларнинг амалга оширилиши кам кўзатилмоқда. Рақамли иқтисодиёт шароитида ишлаб чиқарувчилар ва истемолчилар ўртасидаги 3-томон товарларни етказиб бериш орқали ҳизмат кўрсатадиган компаниялар фаолияти ҳам янада жадаллашади. Бу эса иқтисодиётнинг реал секторида ишсизлик даражасининг пасайишига олиб келади.

Таҳлилларимиз натижасига кўра қўйидагича таклиф ва мулоҳазаларимизни билдирамиз:

Биринчидан, мамлакатимизга юқори малакали мутахасисларни жалб қилиб, иқтисодий муассасалар (тижорат банклари, ишлаб чиқариш корхоналари, акциядорлик жамиятлари) фаолиятини рақамли шаклга ўтказишда ходимлар малакасини ошириш билан бир қаторда ходимларнинг халқаро тажрибанинг илғор томонларини қиска муддатда ўз фаолиятлари доирасида амалиётда қўллаш имкониятини яратиш лозим.

Иккинчидан, юкорида айтиб ўтилганидек маънан эскирган ахборот коммуникацион технологияларини модернизациялаш, яни уларни замонавийларига алмаштириш лозим. Рақамли технологияларни ривожлантириш мақсадида хорижий ва маҳаллий инвестицияларни жалб қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Учунчидан, электрон тўлов ва онлайн савдо тузилмаларини кибер хужумлардан ҳимоя қилиш ҳамда тизимдаги ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхоналари тўғрисидаги

майлумотларнинг шаффоғлигини назорат қилган холда хорижий ва маҳаллий инвесторларни ишончли ахборот билан таъминлаш орқали мамлакатимизга киритилаётган инвестициялар қўламини ошириш мумкин.

Ушбу омилларнинг инобатга олиниши Республикаизда рақамли иқтисодиёт ривожи ва самарали жорий этилишида мухим силжишларга олиб келади. Шунинг билан бир қаторда мазкур иқтисодиёт шаклининг кейинги босқичлари шаклланишига асос бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Рақамли иқтисодиётни ривожлантириш мақсадида рақамли инфратузилмани янада модернизация қилиш чора тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3832 сонли қарори.
2. Гулямов С.С. ва бошқалар. Рақамли иқтисодиетда блокчейн технологиялари. Тошкент, «Иқтисод-молия» нашриёти, 2019-йил. 386-бет.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёвнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.2019 -йил.
4. Орипов Ж.О .Иқтисодиёт назарияси (саволлар ва жавоблар).»СамДЧТИ нашр-матбаа маркази.2015-йил.113-бет.
5. www.stat.uz
6. www.lex.uz

ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШ АСОСИДА ИМПОРТ ТАРКИБИНИ КАМАЙТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

*Собитова Раъно Солижоновна
Термиз давлат университети катта ўқитувчиси*

Аннотация: Мақолада саноат ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришнинг мамлакат иқтисодиётидаги аҳамияти, импортни камайтириш орқали самарадорликка эришиш имкониятлари ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: маҳаллийлаштириш, саноат кооперацияси, импорт ўрнини босиш.

Миллий иқтисодиётнинг тармоқ ва ҳудудий таркибини такомиллаштириш, меҳнат ресурсларининг оқилона бандлигини таъминлаш, миллий корхоналар рақобатбардошлигини ошириш, иқтисодий хавфсизликка эришиш каби муҳим ижтимоий-иктисодий вазифаларнинг муваффакияти кўп жиҳатдан Саноат кооперацияси асосида тайёр маҳсулотлар, бутловчи буюмлар ва материаллар ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш даражасини оширишга боғлиқдир. Чунки бунинг натижасида:

- ✓ иқтисодиётнинг барқарор ва изчил ривожланишига, унинг ташқи омилларга тобелигини камайтиришга;
- ✓ ишлаб чиқариш жараёнларига янги самарали технологияларнинг татбиқ этилишини жадаллаштиришга;
- ✓ ташқи иқтисодий фаолиятни ривожлантиришга;
- ✓ юкори қўшилган қиймат яратишга йўналтирилган саноат сиёсатини юритиш орқали экспорт салоҳиятини кенгайтириш;
- ✓ импорт таркибини камайтириш каби натижаларга эришиш мумкин.

Шу сабабли экспорт таркибини диверсификациялаш ҳамда импорт таркибини такомиллаштириш орқали жаҳонхўжаликтизимига интеграциялашиш, миллий иқтисодиётни барқарорлаштириш Ўзбекистон иқтисодий сиёсатининг асосий йўналишларидан бири ҳисобланади.

Мамлакатимизда олиб борилаётган изчил ислоҳотлар натижасида саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш ва турларини кенгайтириш, аҳолининг истеъмол товарларига бўлган эҳтиёжини қондириш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Бироқ, республикада саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш бўйича ягона тизимнинг мавжуд эмаслиги ишлаб чиқариш қувватларидан тўлиқ фойдаланилмаётганлигига ҳамда маҳаллий хом ашёни чуқур қайта ишлаш орқали қўшилган қиймат занжирини яратиш даражасининг пасайишига сабаб бўлмоқда.

Мамлакат ва унинг ҳудудлари ташқи савдосининг ҳозирги ҳолати товар ва хизматлар экспортидан барқарор валюта тушумлари олиш имкониятини бермайди. Экспорт таркибида хом ашё товарларининг устиворлиги, экспорт қилинаётган товарлар ассортиментининг торлиги мамлакат ва ундаги ҳудудий иқтисодиётини жаҳон бозорларидағи конъюнктуравий ўзгаришларга қарам қилиб қўймоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев ташаббуси билан ишлаб чиқилган 2017-2021-йилларда Ўзбекистонни янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси “даишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришни рафбатлантириш сиёсатини давом эттириш ҳамда энг аввало истеъмол товарлар ва бутловчи буюмлар импортининг ўрнини босиш, тармоқлараро саноат кооперациясини кенгайтириш”¹ га алоҳида эътибор қаратилган.

«Ўзватсаноат» АЖ, «Ўзтўқимачиликсаноат» уюшмаси, «Ўзметкомбинат» АЖ, «Ўзэлтехсаноат» уюшмаси, «Ўзчармсаноат» уюшмаси корхоналари ҳамда Бухоро, Наманганд, Сирдарё, Фарғона вилоятлари ва Тошкент шаҳридаги корхоналарда асосан республикада ишлаб чиқарилаётган товарларга ўхшаш бўлган товарларни четдан импорт қилинади.

Мамлакатда саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш ҳамда турларини кенгайтириш, аҳолининг истеъмол товарларига бўлган талабини қаноатлантириш борасида

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 2017 йил 7 февраль ПФ-4947-сонли Фармони. lex.uz.

кенг кўламли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Шу боис, ўзимизда ишлаб чиқариладиган маҳсулотларни кўпайтириш орқали импортни қисқартириш масаласи миллий иқтисодиётда муҳим ўрин тутади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 24 августдаги "Давлат ва хўжалик бошқаруви ҳамда маҳаллий ижроия ҳокимияти органларининг ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш ва саноат тармоқларида ооперация алоқаларини жадаллаштиришнинг янги тизимини жорий этиш бўйича масъулиятини янада ошириш тўғрисида"ги қарори қабул қилинган эди. Ушбу қарор асосида ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш, кооперация алоқаларини кенгайтириш, импорт ҳажмини камайтириш борасидаги ишлар бошлаб юборилди. Шунингдек, мазкур масалалар бўйича ёрдамчи лавозими жорий этилганлиги, маҳаллийлаштириш ҳамда саноатда кооперация алоқаларини кенгайтириш масалалари бўйича мунтазам равишда фаолият юритувчи ишчи гурӯх ташкил этилганлиги, импортни қисқартириш бўйича идоралараро мониторинг юргизиш механизмларининг ишлаб чиқилганлиги кенг имкониятларни яратиб бермоқда.

Бугунги кунда 2019-2021 йилларга мўлжалланган маҳаллийлаштириш дастурига киритиш мақсадида жами 21 та лойиҳа ишлаб чиқилди, унинг умумий баҳоси 541,5 миллиард сўмни ташкил этади. Мазкур лойиҳалар тўлиқ қувватгаттуширилса, йилига 488 миллион долларлик импорт ўрнини босувчи маҳсулот ишлаб чиқарилиши мумкин.

Шунингдек, республикамизнинг ўтган йилги январь-август ойларидаги ташқи савдо айланмаси жами 487,8 миллион долларни ташкил этиб, 101,8 миллион долларлик ижобий сальдога эришилди.

Президент фармони асосида Нукус шаҳрида 165 гектар ер майдонида "Нукус эркин иқтисодий зонаси" ташкил этилди. Ушбу худудда хорижий инвесторлар томонидан 22 миллион долларлик лойиҳаларни амалга ошириш ишлари бошлаб юборилди. Лойиҳанинг ишга туширилиши натижасида яқин йилларда импорт ўрнини босувчи маҳсулотлар ишлаб чиқариш кўлами янада ортади.

Маҳаллийлаштириш ҳамда саноатда кооперация алоқаларини кенгайтириш масалалари бўйича республикада тузилган ишчи гурӯх аъзолари шаҳар ва туманларда бўлиб, бу борада олиб борилаётган ишлар билан яқиндан танишди ҳамда ўзларининг амалий ёрдамларини кўрсатмоқда. Улар томонидан билдирилган таклифлардан тегишли хулоса чиқарган ҳолда ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш, импортни оптималлаштириш ҳамда кооперация алоқаларини кенгайтириш, жорий йилга мўлжалланган экспорт прогнозининг ижросини таъминлаш бўйича вазифалар белгиланди

Президенти бошчилигига 2019 йил 17 сентябрь куни бўлиб ўтган видеоселектор йиғилиши ҳам айнан саноатни жадал ривожлантириш, маҳаллийлаштириш даражасини ошириш ва кўламини кенгайтириш масалаларига бағищланди, тааллуқли топшириқларнинг ижроси таҳлил қилинib, тармоқлар ва йирик корхоналарда ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш ҳамда саноат кооперациясини кенгайтириш бўйича олиб борилаётган ишлар қониқарсизлиги эътироф этилган эди.

Тайёр ер майдонлари, бинолар ва инфратузилмага эга бўлган кичик саноат зоналари бу борада катта имкониятга эга бўлса-да, фаолият юритаётган 156 нафар кичик саноат зоналардаги лойиҳаларнинг атиги 13 фоизи маҳаллийлаштирилган маҳсулот ишлаб чиқаришга қаратилганлиги, 80 та шаҳар ва туманда эса бирорта ҳам мазкур турдаги худуд ташкил қилинмаганлиги президент томонидан танқид қилинган.

Республикада импорт қилинаётган технологик ускуналардан самарасиз фойдаланиш ҳолатлари мавжуд, бунга эса ер ажратиш, қурилишга рухсат бериш, коммуникация тармоқларига уланиш каби масалалар тўсик бўлмоқда.

Ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш орқали импортни камайтириш натижасида иқтисодий самарадорликка эришиш имкониятлари мавжуд экан, бунинг учун:

- Республикада саноат маҳсулотларини ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш бўйича ягона тизим яратиш;
- тармоқ ва худудларда ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш жараёнларини янада жадаллаштириш;
- мавжуд ишлаб чиқариш қувватларидан тўлиқ ва самарали фойдаланиш орқали бутловчи буюмлар, эҳтиёт қисмлар ва материалларни ишлаб чиқаришни ўзлаштириш;

➤ саноатда кооперация алоқаларини кенгайтириш ва импорт ҳажмини оптималлаштиришга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 2017 йил 7 февраль ПФ-4947-сонли Фармони. lex.uz.

2. Ўзбекистон Республикасининг “Давлат ва хўжалик бошқаруви ҳамда маҳаллий ижроия ҳокимияти органларининг ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш ва саноат тармоқларида кооперация алоқаларини жадаллаштиришнинг янги тизимини жорий этиш бўйича масъулиятини янада ошириш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 24 августдаги ПҚ-4426-сон

ЎЗБЕКИСТОНДА МИНТАҚАЛАРАРО ҲАМКОРЛИКНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ ВА ШАКЛЛАНТИРИШ ТИЗИМИ

*Саттаров Р.А. Прогнозлаштириши
ва макроиктисодий тадқиқотлар
институти таянч докторанти.*

*Телефон: +998998637384
fargona2012@mail.ru*

Аннотация: Ушбу мақолада Фарғона водийси вилоятларида минтақалараро ҳамкорликни ташкил этишнинг долзарбилиги, инновация, ижтимоий–иқтисодий боғлиқлик даражаси, ҳудудларнинг табиий–иқтисодий салоҳияти, рақобатбардошликтининг афзаллик масалалари хусусида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: минтақалараро ҳамкорлик, ижтимоий–иқтисодий масалалар, минтақалараро муносабатлар, савдо ва хизматлар, меҳнат ресурслари, иқтисодий районлар.

Ўзбекистонда барқарор юқори иқтисодий ўсишнинг муҳим омили сифатида ҳудудларни комплекс ва мутаносиб ижтимоий–иқтисодий ривожлантиришга катта эътибор қаратилган. Ҳурматли Президентимиз Шавкат Мирзиёевни Олий мажлисга қилган мурожаатномаларида “Урбанизация жараёнларини жадаллаштирган ҳолда, ҳудудларни комплекс ривожлантириш, аҳоли учун муносиб турмуш шароитини яратиш керак” эканлиги таъкидлаб ўтилган.¹

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ҳозирда минтақалараро ҳамкорликни шаклланишида ихтисослашув, ишлаб чиқариш кучларини жойлашуви ва табиий – географик шароит билан бир қаторда инсон капитали, инновация ва рақамли технологияларнинг ўрни кескин даражада ошган. Ўзбекистон шароитида минтақалараро ҳамкорликни ривожлантиришда демографик жараёнлар ва ижтимоий омиллар бевосита аҳамиятга эга.

Минтақалараро ҳамкорликка бағишлиланган илмий асарлар ва мақолаларни таҳлили шуни кўрсатадики, унинг турли даражадаги шакллари мавжуд бўлиб, ҳар бири ўзига хос хусусиятларга эга.

Юқори даражадаги минтақалараро ижтимоий – иқтисодий ҳамкорлик Ўзбекистон ҳудудларини хориж давлатлар, турли ҳалқаро бирлашмага кирувчи давлатлар, Ўрта Осиё ва Афғонистон давлатлари, чегара давлатлар ҳудудлари ўртасидаги алоқалар ташкил этади. (Чизма 1)

Бевосита амалга оширилаётган тадқиқот обьекти бўлмиш Ўзбекистоннинг ҳудудлари ўртасидаги ҳамкорликни турли даражаларга бўлиш мумкин. Улар иқтисодий район таркибида кирувчи минтақалар, Қорақолпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ўртасидаги, шаҳарлараро ва туманлараро ҳамкорликдан иборат.

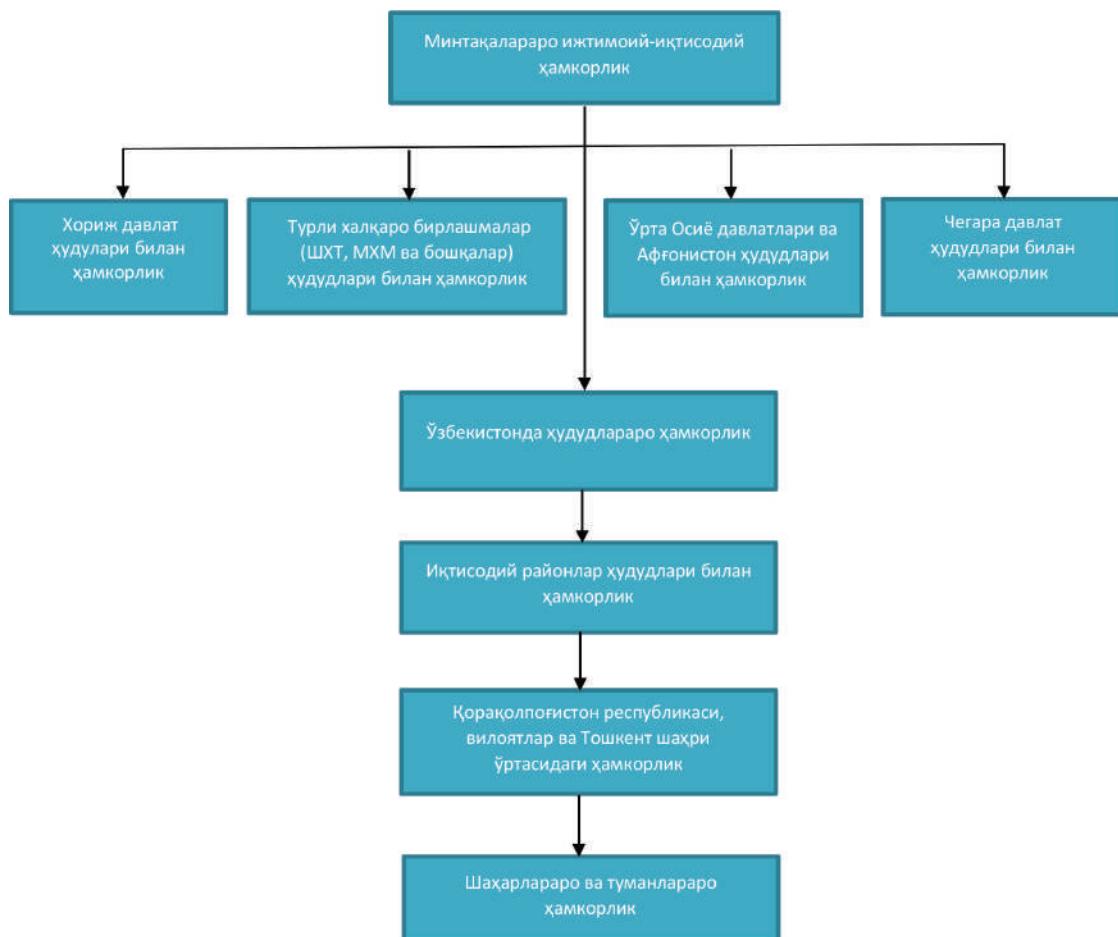
Ишлаб чиқилган минтақалараро ҳамкорлик тизимига кирувчилар орасида ижтимоий – иқтисодий боғлиқлик даражаси турлича бўлиб, асосий омиллар сифатида ҳар бир ҳудуднинг табиий – иқтисодий салоҳиятидан самарали фойдаланиш даражаси, рақобатбардошлик афзалликлари, меҳнат тақсимотидаги ўрнини кўрсатиш мумкин.

Минтақавий ҳамкорликнинг муҳим йўналишларидан бири уни қайси шаклларда амалга оширилишидир. Олимлар ва мутахассисларни ҳамкорлик шаклларига бўлган муносабатлари турлича. Бизнинг фикримизча Ўзбекистон шароитида минтақалараро ижтимоий – иқтисодий ҳамкорлик шакллари мавжуд муаммоларни ҳал қилишга, ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга, барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашга ва аҳоли турмуш даражасини яхшилашга қаратилган бўлиши мақсадга мувоғик. (Чизма 2)

Таклиф этилган минтақалараро ҳамкорлик шаклларини гуруҳлашнинг ўзига хослиги қўйидаги асосий йўналишларда намоён бўлади.

Биринчидан, ишлаб чиқариш, жумладан саноат корхоналарини жойлаштириш ва ривожлантириш, самарали кооперация, ҳамда кластерлар тизимини шакллантириш.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевни Олий Мажлисга мурожаати. Тошкент, 24 январь 2020 йил.

1.1 Чизма. Ўзбекистонда миңтақалараро ҳамкорликни шаклланиши тизими.¹

Иккинчидан, ижтимоий соҳадаги самарали ҳамкорлик, меҳнат ресурсларидан фойдаланиш, товар айирбошлишни, таълим, соғлиқни саклаш, туризм ва рекреацияни ривожлантириш, фан ва инновация йўналиши, юқори малакали кадрларни тайёрлаш.

Учинчидан, қулай тадбиркорлик ва инвестиция муҳитини шакллантириш, инвестицион дастурлар ва лойиҳаларни амалга ошириш.

Тўртинчидан, бозор иқтисодиётини шакллантирган ҳолда, бозор инфратузилмасини ривожлантириш, банк – молия тизимини самарали фаолиятини таъминлаш.

Бешинчидан, атроф муҳитни химоя қилиш, экологик дастурларни амалга ошириш, табиат, ер ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш.

Миңтақалараро муносабатларда ва иқтисодий ҳамкорликда қўшни ҳудудлар ўртасидаги бир қатор асосий йўналишларни қайд этиб ўтиш мақсадга мувофиқ.

Улар қуидагилардан иборат: ишлаб чиқариш билан ўзаро боғлиқлик, молия ва банк соҳасидаги боғлиқлик, солиқ тизимидағи ўзаро боғлиқлик, транспорт инфратузилмаси билан боғлиқлик, энергетика тизими орасидаги боғлиқлик, ўзаро савдо ва хизматлар соҳасидаги боғлиқлик, меҳнат ресурсларидан фойдаланишдаги боғлиқлик, сув ва ер ресурсларидан фойдаланишдаги боғлиқлик, информацион ресурслар ва рақамли иқтисодиётдан фойдаланишдаги боғлиқлик, ижтимоий соҳада ва инсон капиталини ошириш бўйича боғлиқлик, инновацион ютуқлар билан фойдаланишдаги боғлиқлик. Айниқса хозирги замондаги турли хавф–хатарларни олдини олишда ҳали миңтақаларда тўла фойдаланилмаган моддий ва интеллектуал ресурслардан иқтисодиётни интенсификациялашда самарали фойдаланиш, шу жумладан ҳудудлар ўртасидаги ҳамкорлик ва кооперацияни рақамли технологиялар асосида ташкил этиш ўта муҳим бўлиб қолмоқда. Булар миңтақалараро кластер тизимини, инновацион марказларни, технологик платформаларни, биргалиқда фойдаланиладиган, инновацион марказларни ташкил қилиш билан боғлиқ.

¹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Ўзбекистонда минтақалараро ижтимоий – иқтисодий ҳамкорликни тубдан ўзгартириш, унинг имкониятларидан самарали фойдаланиш, иқтисодий ўсишнинг таъминлашнинг янги омили сифатида қараш,

1.2. Чизма. Минтақалараро ижтимоий – иқтисодий ҳамкорлик шакллари.

мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотларнинг муҳим устувор йўналишларидан бирига айланиши лозим. Бу ўринда энг мураккаб вазифа минтақалараро ўзаро ҳамкорликни ташкил қилишнинг ташкилий ва иқтисодий механизмларини шакллантиришдан иборат. Шу сабабли минтақавий ҳамкорликни даражасини ва имкониятларини баҳолаш, уни ривожлантиришнинг стратегиясини илмий асослаш ва услубларини ишлаб чиқиши муҳим ва долзарб бўлиб қолмоқда.

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон Фармони. -ЎР ҚҲТ 6-сон (766), 2017 йил 13 февраль, 25-150 бб.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. - расмий веб-сайти, <http://press-service.uz/uz/lists/view/1371>

2. Мадрахимов У. Миллий иқтисодиётнинг минтақавий мувозанати //Бозор, пул ва кредит, 2017. № 9. - с. 40-45.

3. Назаров Ш. Гид по развитию регионов. //Экономическое обозрение, 2017. №4. -с. 22-30.

Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 13 декабрдаги “Ер ости бойликлари тўғрисида (янги таҳрири)”ги 444-1-сонли Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2003й., 1-сон, 5-модда (<http://www.lex.uz/acts/77871>).

4. Ахмедов Т.М. Регулирование территориальной организации производственных сил и комплексного развития регионов Узбекистана / Ташкент, издательство «ФАН» АНРУз. 1992г. – С. 6-20.

ЎЗБЕКИСТОНДА ҲУДУДЛАРАРО ҲАМКОРЛИКНИ ШАКЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ.

*Саттаров Р.А. Прогнозлаштириши
ва макроиктисодий тадқиқотлар
институти таянч докторанти.
Телефон: +998998637384
fargona2012@mail.ru*

Аннотация: Мақолада ҳудудлардаги минтақалараро ижтимоий–иқтисодий ҳамкорликни фаоллаштириш босқичлари, ички бозорлар, ишлаб чиқариш, инвестицион ва меҳнат ресурслари, тадбиркорлар харакатланишларидағи тұсікларни олиб ташлаш каби масалалар ёритилған.

Калит сўзлар: Ижтимоий-иқтисодий ҳамкорлик, илмий–таҳлилий босқичлар, минтақавий сиёсат, минтақалараро ҳамкорлик, йўл харитаси, инвестицион муҳит, маҳсулотлар ва хизматлар, информацион база.

Минтақалараро ижтимоий-иқтисодий ҳамкорликни ривожлантириш зарурияти деярли барча хорижий ва мамлакатимиз олимлари томонидан

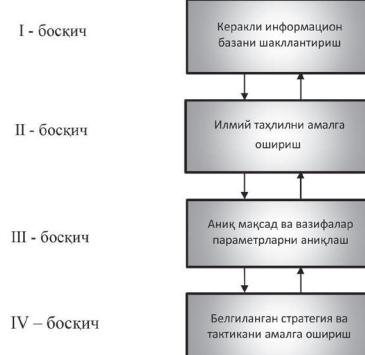
қайд этилган бўлиб¹ унинг илмий – услубий асосларини ишлаб чиқиши Ўзбекистон шароитида жуда долзарб бўлиб қолмоқда.

Минтақалараро иқтисодий ҳамкорликни тұғри ташкил этилиши: истеъмол бозорини янада барқарор ривожланишига, ишлаб чиқарувчиларни хом-ашё ва бутловчи товарлар билан таъминлашга, ички бозорни талаб асосида кенгайтиришга, ахолини турли товарлар ва хизматларгабўлганэхтиёжлариниң кондиришда, корхоналарнирақобатбардошлика дараражасини юқорига күтаришда, транспорт харажатларини ва маҳсулотлар (хизматлар) баҳосини пасайишига, мавжуд табиий-иқтисодий салоҳиятдан самарали фойдаланишга, ҳудудлараро ишлаб чиқариш, инвестицион ва меҳнат ресурсларини эрkin харакатланишларидағи тұсікларни олиб ташлашга хизмат қиласи.

Мустакиллик йилларда Ўзбекистонда минтақавий сиёсатни олиб боришида ҳудудлараро ўзаро боғлиқликни чуқур ўрганиш ва уларни амалга ошириш услубларини илмий асослаш бўйича тадқиқотлар деярли амалга оширилмаган. Айниқса минтақаларни нисбий афзалларидан келиб чиқсан ҳолда ҳудудлараро ўзаро ижтимоий – иқтисодий ҳамкорликни ташкил қилиш ва ривожлантириш, ушбу жараёнларни мувофиқлаштириш, минтақа ва тармоқ ўртасидаги муносабатларни янги даражага олиб чиқиш, ҳамкорликнинг янги инновацион шаклларини (харажат ва ишлаб чиқиш модели) қўллаш ҳам илмий ҳам амалий аҳамият касб этмоқда.

Минтақалараро ижтимоий – иқтисодий ҳамкорликни фаоллаштириш бир неча ўзаро бирбири билан боғланган босқичлардан иборат бўлиши керак.

(1-чизма).

1.1. –Чизма. Минтақалараро ижтимоий – иқтисодий ҳамкорликни амалга ошириш босқичлари.

¹ Изорд У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. –М. Прогресс, 1966,- 659с.

Биринчи босқичда асосий эътибор керакли информацион базани

шакллантиришдан иборат. Бунда расмий маълумотлар, монографик тадқиқотлар ва эксперталар томонидан бериладиган диагностик баҳолаш натижаларидан фойдаланиш мумкин. Минтақадаги товар (хизмат) бозорлари конъюктурасини ўрганиш орқали ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар (хизматлар)ни худуднинг ўзида, бошқа худудларга ва чет элга экспорт қилиш бўйича талаб ва таклифлар тайёрланади.

Илмий – таҳлилий босқичда эътибор тўпланган ва қайта ишланган информацион база асосида ҳар бир худуддаги хозирги ижтимоий – иқтисодий вазият, маҳсулотлар (хизматлар) бозорини шаклланиши, рақобатбардошлик афзалликлари, ихтисослашув даражаси, ишлаб чиқариш, ижтимоий ва бозор инфратузилмасининг худудлароро ҳамкорликка таъсири, мавжуд муаммолар ва номутаносибликлар чукур таҳлил қилиниб илмий асосланади.

Учинчи босқичда минтақалараро ижтимоий – иқтисодий ҳамкорликнинг мақсад ва вазифалари, аниқ келажак параметрлари аниқланиб, чора – тадбирлар тизими ишлаб чиқиласди.

Охирги босқичда ишлаб чиқилган “Йўл ҳаритаси” чора-тадбирлар тизимини амалга оширишнинг меъёрий – хукуқий, институционал ва ташкилий, иқтисодий ва молиявий механизмлари бўйича аниқ таклифлар тайёрланиши лозим.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, ҳар бир худуд ўзининг олдига қўйган мақсад ва вазифалари, барқарор ривожланишинг параметрларидан, мавжуд табиий – иқтисодий салоҳиятнинг афзалликларидан, самарали бозор иқтисодиётини шакллантиришдан келиб чиқсан ҳолда мамлакатимизнинг барча худудлари билан ҳамкорлик ташкил қилиши мумкин.

Лекин минтақалараро ҳамкорликни ташкил қилишда муҳим омиллардан хисобланадиган қўшничилик, ягона табиий – иқлим шароити, яхлит инфратузилма обьектларининг мавжудлиги, умумий ер ва сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигига амал қилган ҳолда яқинда жойлашган худудлар билан ўзаро товар айирбошлаш, биргаликда инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш, аҳолини талаб ва эҳтиёжларини тўла қондириш орқали қўшимча иқтисодий ўсишни таъминлаш мақсадга мувофиқ.

Юқоридагилардан келиб чиқсан ҳолда, минтақавий ҳамкорлик амалга оширилаётган минтақавий сиёsatнинг ажралмас қисми бўлиб хизмат қилиши, уни илмий ва амалий асосларини исботлаш, амалга ошириш механизмларини ишлаб чиқиш долзарб бўлиб қолмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Изорд У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах.
–М. Прогресс, 1966.-659с.
2. Белоусова А.В. Межрегиональные взаимодействие: влияние на
экономику региона. Пространственная экономика, 2012, №4, 127-137с.
3. Лукин Е.В. межрегиональные связи. Экономические и социальные
перемены, 2012, №6, с.205-217с.
4. Ахмедов Т.М. и др. Региональная экономика, - М, 2016, - 235с.
5. Абдурахманов К.Х. и др. Региональная экономика и управление, -Т,
2007, - 750с.
6. Маматқулов А.В. Ўзбекистон чўл зонаси табиий-иқтисодий
салоҳиятидан самарали фойдаланишинг асосий йўллари. –Т, 2012,-39с.

**TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 18-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(9-қисм)

**Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев**

Эълон қилиш муддати: 30.07.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000